# ΑΙΛΙΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΩΣ ΑΠΟΜΙΜΗΤΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ.

---

ΔΙΑΤΡΙΒΗ

*ἐπὶ διδακτορικαῖς ἐξετάσεσιν.*

Ὑπὸ

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΟΥΚΟΥΛΑΡΗ.
*Ἀρχιμανδρίτου* und Dr. der Philosophie.

Procopius Cuculari

Erlangen.
Druck der Universitäts-Buchdruckerei von E. Th. Jacob.
1890.

## *Πίναξ περιεχομένου.*

# Εἰσαγωγή.

Ἐπισκοπῶν τις τὴν 2αν μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα ὡς περίοδον διπλῆς ἐπιδράσεως, ἅμα μὲν πρὸς παλινοδίαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν πολυθεΐαν καὶ εἰδωλολατρείαν, ἅμα δὲ πρὸς ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας ῥητορείας καὶ φιλοσοφίας, εὑρίσκει ὅτι διὰ τῆς κριτικῆς ἐργασίας τῶν Ἀλεξανδρίνων οἱ φιλολογικοί θησαυροί τῶν ἀρχαίων αὖθις ἀνέθαλον ἡ σπουδὴ εὐπρόσιτος κατεστάθη καὶ ἡ ῥητορεία διὰ τὴν σοφιστικὴν ὁσημέραι ὀστᾶ καὶ σάρκα ἐλάμβανεν· Τοῦ δὲ λόγου περὶ Αἰλίου Ἀριστείδου προκειμένου σοφιστοῦ τυγχάνοντος, οὐκ ἄτοπον, οἶμαι, ὀλίγα τινά περὶ σοφιστικῆς καὶ τῆς ἐπενεργείας αὐτῆς διαλαβέσθαι.

Τρεῖς περίοδοι τῆς ἀρχαίας ῥητορικῆς εὐγλωττίας φέρονται ἡ πρώτη ἣν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δευτέρα τῶν μεγάλων ῥητόρων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, καὶ ἡ τρίτη ἤκμασεν ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ[1]). Ἡ τρίτη αὕτη περίοδος ἀφικνεῖται μέχρι τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Καικιλίου, οἵτινος ἐπὶ Αὐγούστου τὴν σπουδήν τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων εἰς τήν Ῥώμην εἰσήγαγον· τοῦτο γάρ τὸ εἶδος τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας οἱ Ῥωμαῖοι ἄσμενοι παρέλαβον, ὅπερ ἐν τῇ θυελλώδη περιόδῳ

---

1) ὅρα προλεγ. εἰς τὸν Παναθηναϊκ. τοῦ Ἀριστείδ. ἐν Τμ. III. σελ. 737: τρεῖς φοραί ῥητόρων γεγόνασιν, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἄγραφος ἔλεγεν, ἧς ἐστί Θεμιστοκλῆς καὶ Περικλῆς καὶ οἱ κατ᾽ ἐκείνους ῥήτορες, ἡ δὲ δευτέρα ἐγγράφως ἔλεγεν, ἧς ἐστί Δημοσθένης καὶ Αἰσχίνης καὶ Ἰσοκράτης καὶ σὺν αὐτοῖς ἡ πραττομένη τῶν ῥητόρων δεκὰς, καὶ αὗται αἱ δύο φοραί ἐν Ἀθήναις γεγόνασι, ἡ δὲ τύχη καὶ τῇ Ἀσίᾳ τούτων δορεῖται φοράν, τρίτην οὖσαν ἐπιστήμην, ἧς ἐστί Πολέμων, Ἡρώδης, καὶ Ἀριστείδης καὶ οἱ κατὰ τούτους τούς χρόνους γεγόνασι ῥήτορες.

τῆς καταλυομένης δημοκρατίας ἡ ἑτοιμότης τοῦ λόγου ὡς κύριος μοχλός πολιτικῆς ἐπιρροῆς ἐνομίζετο, καὶ ἔτι βραδύτερον ἡ ἰσχύς τῶν ἀμυντικῶν ὅπλων τῶν αὐτοκρατόρων, ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἐν τῇ γερουσίᾳ καὶ τῷ δικαστηρίῳ ἀντιπαρετάσσετο. Ἀλλὰ καίτοι ἡ Ἑλληνική ῥητορεία ἐξ ἀρχῆς ἐν Ῥώμῃ γενικήν ὑποδοχήν εὗρεν, εἵμαρτο ὅμως αὕτη ἐπὶ μακρόν χρόνον ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ τῶν Ἑλλήνων ἀφανὴς μένειν, καὶ μόνον ἐν τοῖς στενοῖς ὁρίοις τῆς θεωρίας καὶ τῶν σχολῶν περιορίζεσθαι. Κατ᾽ ἀρχὰς ὅτε ὁ Ἑλληνισμός μεγαλειτέραν σημασίαν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ βασιλείῳ ἐκτᾶτο καί τινες τῶν Ἑλλήνων μέγα δυνάμενοι θέσεις παρὰ τῇ αὐλῇ καὶ τῇ πολιτείᾳ ἐκτῶντο ἐξῆλθεν ἤδη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ῥητορεία ἀπὸ τοῦ σκότους βαθμιαίως εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος οὕτως, ὥστε τοὺς μεγάλους ἀναμορφωτάς τοῦ παρελθόντος οὐ μόνον μελετᾶσθαι καὶ σχολιάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπομιμεῖσθαι. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ μικρόν ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος, ὅστις καίπερ ἄνευ γνησίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος ὤν, οὐχ ἧττον τὴν λαμπράν Ἑλληνικὴν μόρφωσιν πλέον ἤ τὴν αὐστηρὰν τῶν Ῥωμαίων προὐτίμα. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ὅμως ἀφίκετο αὕτη ἐν τῇ 2ᾳ ἑκατονταετηρίδι ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὧν ἡ προθυμία διὰ τὴν Ἑλληνικήν παιδείαν πανταχοῦ ἐστράφη, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ διδασκαλικάς ἕδρας διά τὴν φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικὴν ἱδρύσαντο καὶ αὐτοί ἐπροθυμοποιοῦντο Ἑλληνιστί γράφειν. Τούτων οὕτως ἐχόντων αἱ Ἑλληνικαί πτέρυγες αὖθις ἀνενεώθησαν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν ἐκτήσαντο, οὐδαμῶς πρὸς ἀπόταξιν ὡρμήθησαν· τοὐναντίον δὲ ἀνεγνώρισαν ἑκόντες τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῇ πνευματικῇ αὐτῶν ὑπεροχῇ, τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἀρχαίας πόλεις τῆς Ἑλλάδος τιμῶντες, ὥσπερ πνευματικάς τροφοὺς πάντων τῶν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ βασιλείῳ λαῶν[1]). Τῇ ἀληθείᾳ τοιαῦται ἐπαγγελίαι λίαν εὐχαρίστως ἠκούσθησαν, ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις ἔνθα

---

1) Ἀριστείδ. ἐν τῷ Παναθηναϊκ. Τμ. Α΄. σελ. 183, λέγει — ἡ νῦν ἀρχὴ γῆς τε καὶ θαλάσσης οὐκ ἀναίνεται τὰς Ἀθήνας μὴ οὐκ ἐν διδασκάλων καὶ τροφῶν μέρει κοσμεῖν.

τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὑπερίσχυε καὶ αἱ σχολαὶ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας ἤκμαζον· ταῦτα ὅμως ἦσαν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως, δῆλον ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, Σμύρνη, Ἔφεσος, Ῥόδος, Πέργαμος, καὶ Ἀντιόχεια. Κατὰ διαφόρους δὲ τρόπους ἀνεπτύσσετο αὐτόθι ὁ Ἑλληνισμὸς πρὸς νέον βίον. Αἱ ἐθνικαὶ ἑορταὶ ἑωρτάζοντο αὖθις κατὰ τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα, νέοι ναοὶ καὶ ᾠδεῖα ἠγέρθησαν κεκοσμημένα ζωγραφικῇ ἀρχαϊκῆς καλλιτεχνίας· οὐ μόνον θέατρα καὶ Γυμνάσια αὖθις ἠνοίγοντο, ἀλλὰ καὶ πρὸς διδασκαλίαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ πάλιν ἐφιλοτιμοῦντο[1]), ὡς ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἰσοκράτους, νέοι φιλομαθεῖς ἀκοῦσαι τῆς διδασκαλίας σπουδαιοτέρων ἡγετῶν. Ἡ φιλολογία ὅμως ἥτις ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ διευθύνσει τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας τὰς ἑαυτῆς ἀνταποκρινομένας ἐκφράσεις εὗρεν ἦν ἡ σοφιστική[2]).

Τὸ ὄνομα σοφιστής γνωστόν ἡμῖν ἐστιν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτους καὶ ἐκ τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων· ἐκεῖθεν ἀποδείκνυνται διὰ τούτου οὐ μόνον οἱ διὰ τὴν φαινομενικὴν καὶ πομπώδη φιλοσοφίαν ψευδοφιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ὡς ὁ Γοργίας καὶ ὁ Θρασύμαχος, οἵτινες ἧττον ἐπὶ τῇ φιλοσοφικῇ γνώσει ἢ ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν τέχνῃ ἐν λόγοις ἐσεμνύνοντο, καὶ ὁτὲ μὲν ὡς διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, ὁτὲ δὲ ὡς ὁδοιπόροι πανηγυρικῶν λόγον προὔβαινον[3]). Ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου εἴδους τῶν σοφιστῶν

1) Ἴδε griech. Litteraturgeschichte Christ. σελ. 523.

2) Μία ὑπὸ αὐτοκρατόρων μισθοδοτουμένη διδασκαλικὴ ἕδρα τῆς ῥητορικῆς ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ (Σουίδ. β. Οὐεσπ. 18) ἐν Ῥώμῃ, ἐπὶ Πίου Ἀντωνίνου ἐν Ἀθήναις (Καπιτολ. βίος Ἀντων. 11). ὡς ἐπίσης καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν· πρὸς δὲ ὑπεστηρίζοντο αἱ δημόσιαι διδασκαλικαὶ ἕδραι τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας διὰ προνομιῶν καὶ μισθοδοσιῶν. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν λέγεται ὑπὸ τοῦ Κοδικίλλου τοῦ Πίου Ἀντωνινου παρὰ τῷ Μοδεστίνῳ XXVII, 1, 6: αἱ μὲν ἐλάττους πολεις δύνανται πέντε ἰατροὺς ἀτελεῖς ἔχειν καὶ τρεῖς σοφιστὰς καὶ γραμματικοὺς τοὺς ἴσους, αἱ δὲ μείζους πολεις δέκα ἰατροὺς καὶ ῥήτορας πέντε καὶ γραμματικοὺς τοὺς ἴσους.

3) ὅρα Πλάτ. Τίμ. σελ. 190: τὸ δὲ τὸ σοφιστῶν γένος αὖ πολλῶν μὲν λόγων καὶ καλῶν ἄλλων μάλ' ἔμπειρον ἡγοῦμαι, φοβοῦμαι

ἐξήρτητο ἡ νέα σοφιστικὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας[1]· ἐξῆλθε γὰρ αὕτη τῶν ἐξασκήσεων τῶν ῥητορικῶν σχολῶν καὶ ἐζήτει ἐν ταῖς ἀπαγγελίαις τῶν πλανοδίων ῥητόρων τὴν ἑαυτῆς δόξαν. Ἡ ἐμφάνισις τούτων ἐκ τῆς ἀφανείας τῶν σχολῶν συνίστατο ἐν τούτῳ, ὅτι κατὰ μέγα μέρος οἱ λόγοι αὐτῶν οὐκ ἀπέβλεπον ζητήματα τοῦ δημοσίου βίου, ἀλλ' ἐστρέφοντο ἐν τῷ κύκλῳ φαντασιωδῶν σχολικῶν θεμάτων. Ἀλλ' ἐν τῷ ἡσύχῳ σχολικῷ βίῳ οὐχ ὑπῆρξεν ἡ κοῦφος ἐπιδεικτική σοφιστικὴ εὐχαριστημένη· αὕτη ἐζήτει καὶ εὗρεν εὐκαιρίαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἑαυτῆς τέχνης ἐν τῇ δημοσιότητι. Ἰδίως δὲ ἡ σοφιστική ἐνομίζετο τόσῳ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν πολιτείαν, ὥστε δικανικαί ὑποθέσεις καὶ ἀκολούθως εἴσοδος ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἦσαν ἀποκεκλεισμένα ταύτῃ[2]. Ἡ αὐτοκρατορική στρατιωτική πολιτεία τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἠρέσκετο εἰς τόν ἐξερεθισμόν πολιτικῶν λόγων καὶ ἀπέκλειε τῶν ἑδρῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου τὴν δημοσιότητα. Ἀλλὰ παρὰ τῇ ὑποδοχῇ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ αὐτοκρατορικῶν ἐπάρχων παρὰ ταῖς καθιερώσεσι τῶν ναῶν καὶ ᾠδείων, παρὰ ταῖς δημοσίαις πανηγύρεσι καὶ ἐπικηδείοις τελεταῖς, ἀπήστραπτον οἱ σοφισταὶ ἐν λαμπροφόρῳ τρίβωνι ἀποδεικνύοντες τὸν λαμπρότατον κόσμον τῆς ἑαυτῶν τέχνης· ἀλλὰ καὶ ἄνευ τοιαύτης ἐξωτερικῆς ἐφορμῆς, πανταχοῦ ἐνυπῆρχε κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἡ φιλοκαλλιτεχνία· συνήρχοντο δὲ πρὸς τὰς δημοτικὰς καὶ φιλολογικάς συζη-

---

δὲ μήπως ἅτε πλανητόν ὂν κατὰ πόλεις οἰκήσεις τε ἰδίας οὐδαμῆ διοικηκός ἄστοχον ὅμα φιλοσόφων ἀνδρῶν ἢ καὶ πολιτικῶν.

1) Δίων ὁ Χρυσόστομος διακρίνει (or. XII. σελ. 272 P.) ἔτι ῥήτορας καὶ σοφιστὰς, μεταχειρίζεται ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πολύ ἤδη ἀμφοτέρας τὰς ἐκφράσεις ἀδιαφόρως. Τὸ ὄνομα ὅμως σοφιστης προτιμητέον ἐστὶ, καθ' ὅτι διὰ τοῦ ῥήτορος ἐπὶ Δημοσθένους ἐξεδηλοῦτο ὁ πολιτικός ῥήτωρ καὶ ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ.

2) Οὐκ ἦσαν ὅλως ἀποκεκλεισμένοι οἱ σοφισταὶ τῶν δικαστηρίων, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν παραδειγμάτων τοῦ Νικήτα, Θεοδότου, Ἀπολλονίου παρὰ Φιλοστράτ. βίος σοφίστ. I. 19. 1: 21, 3; II. 2; 20, 1; 32. 4. καὶ Δίων VII. 229.

*τήσεις καὶ φιλοσοφικὰ ζητήματα εἷς κύκλος ἐπιδοκιμαζόντων ἀκροατῶν*[1]).

*Διὰ τῶν σοφιστῶν ἦσαν ἤδη καὶ πνεῦμα καὶ διεύθυνσις ταύτης τῆς φιλολογικῆς περιόδου ὡρισμένα· πραγματικῆς ὅμως διδασκαλίας ἧττον ἐφρόντιζον οἱ σοφισταί, πᾶσαν ἀξίαν ἀπέδιδον τῷ κάλλει τῆς γλώσσης, ταῖς εὐφυέσι περιφράσεσι καὶ τῷ, πομπώδῃ ἐξαιρέτῳ παιδείᾳ καὶ τῇ ἑτοιμότητι ἐν τοῖς λόγοις, αὐτοσχεδιάζειν· τοὺς ἀκροατὰς οὐκ ἠβούλοντο διδάσκεσθαι καὶ πείθεσθαι, ἀλλὰ μόνον διατίθεσθαι.*

*Ἐκ τῶν τριῶν εἰδῶν τοῦ λόγου ἐξετιμήθη ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ μόνον τὸ ἕν, ἡ ἐπιδεικτικὴ κομπορρημοσύνη ἐν τοῖς διαφόροις αὐτῆς εἴδεσι (λόγοι πανηγυρικοί, ἐπιτάφιοι, ἐπικήδειοι, ἐγκώμια, προσφωνήσεις). Πρὸς δὲ ἐκυκλοφόρουν οἱ γυμναστικοί λόγοι (μελέται) ἐν τοῖς σχολείοις καὶ αἱ λαλιαὶ ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν συζητήσεων. Διὰ τὴν τυπικὴν παιδείαν εἶχεν αὕτη ἡ ἐξάσκησις ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν τῇ ἀπομιμήσει τῶν ἀρχαίων κλασικῶν παραδειγμάτων μεγάλην ἐπιρροήν· ἡ σπουδαιότης αὐτῆς ἐπεκυροῦτο οὐ μόνον ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἀπαγγελίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κλάδοις τῆς φιλολογίας· αὕτη ἐπενήργει ἐπάνοδον Ἀττικισμοῦ καὶ προσήγγιζε τὰς γραμματολογικὰς μελέτας τῶν Ἀττικιστῶν· αὕτη ἀπώθει τελεσφόρως τὴν ὀλιγωρίαν τοῦ ῥυθμοῦ, ὅστις ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ψευδο φιλοσόφων καὶ τῶν σπουδαίων συλλεκτῶν διεσπαρμένος ἦν· αὕτη ἐξήγειρε καὶ ἀνεζωογόνει τὰς μελέτας τῶν κλασικῶν συγγραφέων· ἀλλ' οὐκ ἔξεστι τὴν ἀντίστροφον εἰκόνα ἐπισκοπῆσαι. Ἅπασα ἡ χρῆσις τῆς φιλολογίας ὑπῆρξεν ἐπιτετηδευμένη καὶ οὐχὶ φυσική· οὕτως ἐκαλεῖτό ποτε ὑπό τῆς γνησίας ῥητορείας — τὸ στῆθός ἐστιν ὅπερ εὔγλωττον ῥήτορα ποιεῖ* (pectus est quod disertum facit), *καὶ οὕτως ὡμίλει ἤδη ὁ ῥήτωρ τυπικῶς ἐν ἑνί προσπεποιημένῳ ἐνθουσιασμῷ ὅτι ἂν ἤθελεν. Ὁ λόγος καθίστατο ἀναληθής καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν ὀγκώδης τις ὑπερβολικότης καὶ κενός κατὰ τὸ περιεχόμενον. Οὗτος παρεξετρέπετο ἵνα πλείους ψευδεῖς χρήσεις ἐπιζητήσῃ ἢ ἐν τῇ θέσει οὐ μό-*

---

1) *Ἐκ χιλίων ἀκροατῶν καὶ ἑνός σοφιστοῦ διηγεῖται ὁ Ἀριαν· Επικτ.* III. 23.

νον τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ποιήσεως ἀφίκηται. Οὕτως ἡ γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου ἐλάμβανεν οὐχὶ φυσικὴν τινα ποιητικὴν χροιάν· ὡς τρανῶς καταφαίνεται ἐν τοῖς τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδου λόγοις, ἡ ἁπλῆ χάρις τῆς κλασικῆς ἐποχῆς κατεπνίγετο ἐν μιᾷ ἀμέτρῳ ἀλληγορίᾳ καὶ νέοις ἀπεικονίσμασι. Δεινότερον ὅμως ἦν ἄλλοτι ἐλάττωμα τῆς σοφιστικῆς, καθ᾽ ὅτι αὕτη ῥητορικὰς κομψοεπείας προὐτίμα τὴν δὲ πραγματικότητα τοῦ περιεχομένου παρημέλει καὶ οὐκ ἀπέκρυπτε τὴν ἔλλειψιν περὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς γνώσεως[1]), ἦν τέλος ἐσωτερικῶς κενὴ καὶ κοῦφος· πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλει ἡ ἀκρισία καὶ δεισιδαιμονία τῆς ἐποχῆς· εἰ καὶ πεπαιδευμένοι ἰσχοράν μνήμην ἔχοντες δι᾽ ἀριθμῶν καὶ κυρίων ὀνομάτων φορτικοί ἡμῖν καθίστανται, οὐχ ἧττον πολὺ πλεῖον διδασκόμεθα ἐξ αὐτῶν ἢ ἐξ ἐκείνων τῶν σοφιστῶν, οἵτινες πανταχοῦ εἰς ἐπικλήσεις ξηρῶν ἀριθμῶν καὶ ὀνομάτων διὰ τῶν προσπεποιημένων περιγραφῶν παρεξετρέποντο ἢ τὴν ὁριστικότητα τοῦ ἀριθμοῦ διὰ τῆς προσθήκης τῆς λέξεως „οἶμαι“ αὖθις ἐξήλειφον. Καὶ ἵνα μὴ τὴν καθαρότητα καὶ εὐστροφίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ῥυπαίνωσιν, οὐδεμίαν χρῆσιν Ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων ἐν τῷ ἐγκωμιαστικῷ αὐτοῦ λόγῳ εἰς Ῥώμην ὁ κορυφαῖος τῶν σοφιστῶν Ἀριστείδης ἐποιήσατο. Συνεπείᾳ τούτου ἧττον τὰ συγγράμματα τῶν σοφιστῶν πρὸς πλουτισμόν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν γνώσεων συνετέλουν· ἐν τούτοις ὅμως παρεξετρέποντο οἱ σύγχρονοι αὐτῶν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς ὀξύτητος τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἀκριβοῦς παρατηρήσεως εἰς θρησκευτικούς ἐνθουσιασμούς καὶ ἀλλοτρίας δεισιδαιμονίας.

Ἡ σοφιστικὴ ἔσχε δύο λαμπράς περιόδους· μίαν δῆλον ὅτι ἀρχαιοτέραν μεταξύ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων καὶ μίαν νεωτέραν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ καὶ τῶν τούτου διαδόχων. Ἀμφότεραι εὗρον τοὺς ἱστορικοὺς αὐτῶν

---

1) Παρβλ. Ἀριστείδ. Τμ. II, σελ. 386: ἔφηδ᾽ εἰς Μερόπην τεττάρων, οἶμαι δὲ καὶ ἓξ εἶπε μηνῶν αὐτόθεν εἶναι πλοῦν, Τμ. II. σελ. 415, οἶδα δὲ καὶ Λακωνικάς τινας ὀρχήσεις καὶ τραγικάς γ᾽ οἶμαι ἑτέρας, ἐμμελείας οἶμαι καλουμένας. Ἐπιθι griech. Lit.gesch. Christ σελ. 523.

συγγραφεῖς, ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα παρὰ Φιλοστράτῳ, ἡ δὲ νεωτέρα παρὰ τῷ Εὐναπίῳ[1]). Αἱ βιογραφίαι αὐτῶν ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀπωλείας, ἣν ἡ φιλολογία ἐν πραγματικοῖς λόγοις ὑπέστη, ἀντικατάστασιν προσήνεγκον· καθ' ὅτι ἐκ τῶν πλείστων σοφιστῶν οὐδὲν ἡμῖν διεσώθη, καὶ πάλιν μεταξὺ τούτων οἱ σπουδαιότατοί εἰσιν ἡμῖν μόνον κατ' ὄνομα γνωστοί. Ἐν τῷ καταλόγῳ συμπαρελήφθησαν ἐκ τῶν σοφιστῶν 10, δῆλα δὴ τόσοι, ὅσοι οἱ Ἀττικοί ῥήτορες· οἷον Ἀριστείδης, Δίων ὁ Χρυσσόστομος, Νικόστρατος, Ἡρώδης, Πολέμων, Φιλόστρατος, προσέτι δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Λιβάνιος Θεμίστιος, Ἱμέριος, καὶ Εὐνάπιος[2]).

Τήν ὤθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς σοφιστικῆς ἔδωκαν, ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Αὐγούστου οἱ Διονύσιος καὶ Καικίλιος διὰ νέας ἀναζωογονουμένης μελέτης τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων. Ἀλλ' ὡς τὸν κυρίως ἀνορθωτὴν τῆς σοφιστικῆς δείκνυσιν ὁ Φιλόστρατος ἐν βίῳ σοφ. I, 19. τὸν Νικήταν τὸν Σμυρναῖον, ὅστις ἤκμασεν ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Νάρβα. Χαρακτηριστικόν τούτου ἐστίν ἡ καταγωγή αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς Σμύρνης· διότι ἐνταῦθα τὴν στενήν συνάφειαν τῆς σοφιστικῆς μετὰ τῆς Ἀσιατικῆς ῥητορείας τοῦ Ἡγησίου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ γνωστὴν ἐποιήσατο. Τούτου δὲ προηγήθη ὁ Λεσβόναξ ἐκ Μιτυλήνης, ὅστις κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐπὶ Αὐγοίστου ἔζη.

Τούτου ὁ Φώτιος ἀνέγνω 16 λόγους[3])· σώζονται δὲ τρεῖς μόνον προσφωνήσεις, αἵτινες συνῳδά τοῖς Ὀλυνθιακοῖς τοῦ Δημοσθένους, συζητήσεις πρὸς τὸν κατὰ τῶν Θηβαίων πόλεμον, ἐν πλουσίᾳ φρασεολογικῇ γλώσσῃ εἰσίν.

Ἰδόντες ἤδη τοὺς ἐν τῇ 2ᾳ ἑκατονταετηρίδι σοφιστὰς καὶ διὰ βραχέων περιγράψαντες τίνες οἱ πρῶτοι ἀναμορ-

1) Τὸν Φιλόστρατον καὶ Εὐνάπιον ὑπόψιν εἶχεν ὁ Σουΐδας ἤ τάς παρατηρήσεις τούτου ὁ Ἡσύχιος, ὅστις ὅμως πρὸς τούτοις εἶχε καὶ ἄλλα βοηθητικὰ μέσα ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἄρθρου πρὸς Ἀριστείδην.

2) Περὶ τούτων τῶν δύο ῥητορικῶν κανόνων ἴδε Σουΐδαν καὶ Νικόστρατον σχόλια πρὸς Λουκιαν. de salt. 69. Φιλοσ. βίοι σοφ. II, 1, 14. Ἀνθολ. VII, 573.

3) Ὅρα Φώτ. cod. 74·

φωταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς σοφιστικῆς καὶ πῶς αὕτη διεδόθη καὶ κατίσχυσεν ἐν τῇ περιόδῳ ἐκείνῃ καὶ πῶς ταύτην τότε ἐνόμιζον, φέρε ἐξετάσωμεν ἕνα τὸν κορυφαῖον τούτων τὸν Αἴλιον Ἀριστείδην.

## Αἴλιος Ἀριστείδης.

Ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης σὺν τῷ ἐπωνύμῳ Θεόδωρος ἦν εἷς τῶν διασημοτέρων ῥητόρων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανοῖς τῆς Μυσίας ουχὶ κατὰ τὸν Masson (§ IV) ἐν ἔτει 129 μ. Χ. ἀλλὰ κατὰ τὸν Letronne's[1]) κατὰ τὸ ἔτος 117 μ. Χ. Πατὴρ αὐτοῦ ἦν Εὐδαίμων τις ἱερεύς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅστις, ὡς φαίνεται, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μεγάλως ἐπεμελήθη καὶ παρὰ τοῖς ἐπισημοτέροις τότε διδασκάλοις ἐξεπαίδευσεν. Νέος ἔτι ὢν ὁ Ἀριστείδης ἐμυήθη τὰ τῆς σοφιστικῆς μυστήρια παρὰ τῶν ἐξοχωτέρων σοφιστῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ· οἷον ἠκροάσατο τοῦ Ἀριστοκλέους ἐν Περγάμῳ, Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐν Ἀθήναις, καὶ τοῦ Πολέμωνος ἐν Σμύρνῃ· τὰ δὲ γραμματολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ παρὰ τοῦ ἐξόχου γραμματικοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Κοτυαίου, ὃν αὐτός οὗτος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ λόγῳ εὐγνωμόνως ἐγκωμιάζει. Οὕτως ὁ Ἀριστείδης τελέως μορφωθεὶς, ἅμα μὲν παρὰ τῶν ἐξόχων αὐτοῦ διδασκάλων, ἅμα δὲ ἰδίᾳ μελέτῃ, οὐκ ἐβράδυνε γνωστός τοῖς τότε σοφοῖς καὶ περὶ τὰ γράμματα ασχολουμένοις γενέσθαι. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐκ ἠρκεῖτο ὁ Ἀριστείδης μόνον ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἡσυχίαν ἄγειν, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐν αὐτῷ ἰδέα μεγάλων ἀποδημιῶν· καὶ δὴ τὸν σκοπὸν εἰς ἐνέργειαν τιθείς περιῆλθε πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος[2]) ὡς τὴν Ῥόδον, Κῶν, Χίον, Κνίδον, καὶ τινας ἀνὰ τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου ὑφ' Ἑλλήνων κατῳκημένας πόλεις ἐν αἷς πολὺ

---

1) Encyclopädisch. Lexicon Paulis Artikel zum Aristides T. I. p. 3.

2) Ἃ δέ γε ἐπῆλθεν ἔθνη Ἰταλοί τέ εἰσιν καὶ Ἑλλάς καὶ ἡ πρὸς τὸ Δέλτα κατῳκημένη Αἴγυπος. Φιλόστρ. II, 9.

ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐξετιμήθη· ἀφίκετο δὲ μέχρι τῶν καταρρακτῶν. Ὡσαύτως περιῆλθε πολλὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἶτα μετέβη εἰς Ἀθήνας, ἔνθα διεκρίθη ἐν τοῖς Ἰσθμιακοῖς ἀγῶσι, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐξεφώνησε τὸν λόγον αὐτοῦ Ῥώμης ἐγκώμιον περὶ τὸ 160 μ. Χ.

Ὡς τόπος δὲ διαμονῆς αὐτοῦ λέγεται ἡ Σμύρνη, ἔνθα μεγάλης ἐκτιμήσεως ἀπήλαυεν· εἰς ἐρείπια γὰρ ταύτης κατὰ τὸ ἔτος 178 μ. Χ, μεταβληθείσης, ἐπενήργησεν οὗτος διὰ τῆς μεσιτείας αὐτοῦ παρὰ τοῖς αὐτοκράτορσι Μάρκῳ Αὐρηλίῳ καὶ Λ. Κομμόδῳ, ὥστε τούτους ἀναλαβεῖν τὴν τῆς δυστυχοῦς πόλεως ἀνοικοδόμησιν, οἱ δὲ πολῖται εὐγνωμοσύνης φόρον τελοῦντες ἐτίμησαν τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ μεσιτεύσαντος ῥήτορος τιμητικῷ ἀνδριάντι ἐν τῇ τῖς Σμύρνης ἀγορᾷ, ἐξ οὗ διεσώθη ἡμῖν ἡ εἰκὼν τοῦ ῥήτορος[1]).

Διαδραματίζει ὁ Ἀριστείδης σπουδαῖον μέρος ἐν τῷ βίῳ καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ διὰ δεινῆς τινός ἀσθενείας, ὑφ' ἧς κατελήφθη κατὰ τὸ 159 μ. Χ. καὶ ὑφ' ἧς ἐπὶ 13 ὅλα ἔτη κατεβασανίσθη. Περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ γινώσκομεν κατὰ τὸν Φιλόστρατον ὅτι ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 60οῦ καὶ 70οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, πιθανόν κατὰ τὸ ἔτος 185 μ. Χ.[2]).

Μεγάλην σπουδαιότητα εἶχεν ὁ Ἀριστείδης ὡς ῥήτωρ· ἐνησχολήθη οὗτος δραστηρίως περὶ ῥητορικὴν τινα διδασκαλίαν, ἧς διεσώθη μάλιστα ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ θεωρητική τις συγγραφὴ περὶ ἀφελοῦς καὶ πολιτικοῦ λόγου[3]). Ἀλλ' οὐδεμίαν ἰδιάζουσαν ἀποτελεσματικότητα ὡς

---

1) Ὁ Professor Christ λέγει ἐν τῇ γαραμματολογίᾳ αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἀνδριάς τοῦ Ἀριστείδου εὑρίσκεται ἐν Βατικανῷ, ὅθεν τὴν εἰκόνα τοῦ ῥήτορος ἐπρομηθεύθη, καὶ ἔχει ἤδη αὐτήν ὡς καὶ ἄλλων διασήμων Ἑλλήνων συγγραφέων ἐν τῷ τέλει τῆς γραμματολογίας αὐτοῦ ἐν λαμπρᾷ χάρτῃ λιθογραφημένην. Ὅρα ἐν τῷ τέλει τῆς τοῦ P. Christ γραμματολογίας.

2) Τομ. II. 9. Φιλοσ.

3) Τοῦ Ἀριστείδου τέχναι ῥητορικαὶ ἢ περί πολιτικοῦ καὶ ἀφελοῦς λόγου, εἰσίν ἐν μεγάλῃ ὁμοιότητι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ κατάτι νεωτέρου Ἑρμογένους, καὶ εἰσίν ἐν παρημελημένῳ ῥυθμῷ γεγραμμέναι οὕτως, ὥστε ταύτας ὁ L. Spengel ῥητορ. γραμ. Τομ. II. p. XIX

διδάσκαλος οὗτος εἶχεν. Αἰτιῶνται μάλιστα τὸν Ἀριστείδην ὡς ἧττον ἐνασχοληθέντα εἰς τὸ μαθητάς προσελκύειν[1]) καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ τέχνης χρησιμοποιεῖν· διὰ τοῦτο φέρεται καὶ ἀνέκδοτόν τι εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Ἀριστείδου[2]), ὅτι ἐπισκεψάμενός τίς ποτε τὸν Ἀριστείδην ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ προσεφώνησε „χαίρετ' Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος ἑπτὰ μαθηταί, τέσσαρες οἱ τοῖχοι καὶ τρία κυψέλια“, ἀλλὰ κατωτέρω αὖθις φέρεται ὅτι οὐκ ἀποδοτέα ταῦτα τῷ Ἀριστείδῃ τῷ ῥήτορι, ἀλλ' ἄλλῳ τινί μεταγενεστέρῳ ἔχοντι ὡς μαθητάς τοὺς τέσσαρας τοίχους καὶ τὰ τρία κυψέλια. Λόγον δὲ ποιεῖται ὁ Ἀριστείδης καὶ περὶ στίχων οὓς αὐτός ἐστιχούργησε καὶ ὧν ἡ φήμη μέχρις Αἰγύπτου ἀφίκετο· Οὕτω λέγει ἐν τῷ τρίτῳ ἱερῷ αὐτοῦ λόγῳ[3]) „ἐδόκουν δὲ καὶ διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας διεξιὼν διδασκαλεῖα παίδων ὁρᾶν· οἱ δὲ ἀνεγίνωσκόν τε καὶ ᾖδον τὰ ἔπη τάδε, ὑπηχοῦτες ἅς ἥδιστον,

Πολλοὺς δ' ἐκ θανάτου ἐρύσατο δερκομένοιο
Ἀστραφέεσι πύλῃσιν ἐπ' αὐτῇσιν βεβαῶτας Ἀΐδεω.

„Ταῦτα δ' ἐστί τῶν ἡμετέρων ἐπῶν ἃ πρῶτα σχεδὸν ἐποιήσαμεν τῷ θεῷ“. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ ἱερῷ λόγῳ λέγει περὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ[4]). Καὶ ἔτι κατωτέρω ὑπάρχουσι δύο ἐλεγειακοί στίχοι[5]), „καὶ ἐμοί μὲν, λέγει,

---

καὶ τὸν πανηγυρικόν ῥήτορα ὡς ἄστοχον συμπιληστήν ἀποκρούει. Τοὐναντίον δὲ ἀφηγεῖται ὁ Baumgart ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ περὶ τῆς γνησιότητος τῆν ῥητορικῶν τεχνῶν τοῦ Ἀριστείδου σελ. 139. ὅτι ἔχουσι μέν αὗται ὁμοιότητά τινα πρὸς τάς τοῦ Ἑρμογένους οὐχ ἧττον ἀνήκουσι τῷ Ἀριστείδῃ· ἡ δὲ ὁμοιότης ἐνυπάρχουσα μεταξὶ Ἀριστ. καὶ Ἑρμογ. προκύπτει· διότι ὁ δεύτερος ὑπόψιν εἶχε τὸν πρῶτον. Εἰς τὸν ἰσχυριμόν τοῦ Baumgart τοσούτῳ πεπεισμένος ἦν ὁ Volkmann, ὥστε ἐν τῇ β'. ἐκδόσει τῆς ῥητορικ. αὐτοῦ τῶν Ἑλλήν· καὶ Ῥωμ· σελ. 553, τὴν ἀντίρρησιν κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ συγγραφέως ἀπέκρουσε.

1) Εἰς τὴν αἰτίασιν ταύτην ἀφελέστατα ἀποκρίνεται ὁ Ἀριστ. ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς αἰτιωμένους ὅτι μὴ μελετῴη.

2) Dind. Τμ. III. σελ. 741.

3) Τομ. I. p. 489.

4) Τομ. I. p. 503.

5) Τομ. I. p. 517.

παρεσκεύαστο ἐλεγεῖον τοιόνδε — ποιητής ἀέθλων βραβεύς
αὐτός τε χορηγός σοὶ τόδ' ἔθηκεν ἄναξ μνῆμα χορο-
στασίης —

Καὶ κατωτέρω — Οὐκ ἀφανής Ἕλλησιν Ἀριστείδης ἀνέθηκε
μύθων ἀενάων κύδιμος ἡνίοχος —

Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι οὐδαμοῦ περὶ τῆς ἀξίας τῶν στίχων τοῦ Ἀριστείδου μνείαν ποιοῦνται, μή ὄντων, ὡς φαίνεται, λόγου ἀξίων[1]). Ἰδίᾳ δὲ ἡ δόξα τοῦ ῥήτορος ἔγκειται ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἐξ ὧν 55 τοιοῦτοι μέχρις ἡμῶν ἐσώθησαν καὶ σχεδόν ἅπαντες οὓς οἱ μετὰ τὸν Ἀριστείδην ἐγίνωσκον· οὐκ εἰσίν ὅμως ἅπαντες λόγοι τῇ κυριολεκτικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, πολλοὶ τούτων εἰσίν ἐπιστολαί, ὡς ἡ ἐπιστολή περὶ Σμύρνης πρὸς τὸν Ῥωμαῖον αὐτοκράτορα καὶ ὁ λαμπρός ἐπιτάφιος λόγος πρὸς τὸν γραμματικόν Ἀλέξανδρον, ὅς πρὸς τὴν βουλήν καὶ τὸν δῆμον τῶν Κοτυαίων ἀπευθύνετο.

Συνελόντι εἰπεῖν τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ ἀναπτύσσει ὁ Ἀριστείδης ἐν τοῖς δυσί πρὸς Πλάτωνα λόγοις περὶ ῥητορικῆς, πρὸς οὓς συνδέεται καὶ ὁ πρὸς Καπίτωνα, ἐν οἷς τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ κατὰ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου δικαιολογεῖ. Καὶ ἐν πρώτοις συλλαμβάνει οὗτος ἐν τῇ πολεμικῇ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν, ἣν ἐκεῖ ὁ Πλάτων περὶ τῆς δοκησισοφίας τῶν ῥητόρων ἐκφράζει, καὶ ἀγωνίζεται παντί σθένει διὰ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ τέχνης τὴν μή καλῶς ἐννοουμένην ἰδέαν τοῦ Πλάτωνος ἀποκροῦσαι, ἀλλ' εἰ καὶ μετὰ μεγάλης ἐμφάσεως καὶ κόπου ὁ ῥήτωρ προσπαθεῖ τὰς αἰτιάσεις τοῦ φιλοσόφου ἐπὶ τῶν παραλλαγῶν τῆς τέχνης τοῦ λόγου ἀποσκορακίσαι, μάτην ὅμως ἀγωνιᾷ, ἅτε τὴν διδασκαλίαν τοῦ φιλοσόφου καὶ τὸν πυρῆνα αὐτῆς μή κατὰ βάθος ἐννοῶν. Τρανότατα γὰρ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἀριστείδου καταφαίνεται, ὅτι οἱ σοφισταὶ ἧττον ἐνησχολοῦντο περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἢ περὶ κενὰ φρασεολογικὰ ἀπηχήματα. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστείδου μάλιστα τῆς χολῆς ἀναμιμνήσκουσιν

---

1) Ὁ P. Christ λέγει ὅτι ἠθέλομεν αἰσθανθῇ ὀλιγωτέραν λύπην ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν στίχων τῆς ψυχρᾶς μούσης τοῦ Ἀσιανοῦ ῥήτορος ἢ ἐπὶ τῇ τῶν τοῦ Κικέρωνος. Christ griech. Lit.gesch. σελ. 525.

ἐκεῖνοι, οἵτινες θέματα ἱστορικοῦ παρελθόντος διαπραγματεύονται, πρὸς τούτους ἀνήκουσιν οἱ Σικελικοί λόγοι οἱ περὶ τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας (περὶ τοῦ πέμπειν βοήθειαν τοῖς ἐν Σικελίᾳ), περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης, περὶ τῆς συμμαχίας ἣν οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς Θηβαίοις προέτεινον, ὅτε ὁ Φίλιππος ἀπὸ τῶν τελευταίων τὴν δίοδον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπήτησεν. Κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς 5 Λευκτρικοῖς λόγοις ὑπῆρχεν ἴδιόν τι ἀντικείμενον, δῆλον ὅτι ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Θηβαίους μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην. Οἱ 5 Λευκτρικοί λόγοι, εἰ καὶ λίαν ἐπιτετηδευμένοι, θαυμάζονται ὅμως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, ὡς ἐνέχοντές πως Δημοσθενικὴν δεινότητα, ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ μειρακιώδους περὶ παραπρεσβείας πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Περὶ δὲ τῶν δύο τελευταίων λόγων τῶν Λεπτινείων καλουμένων, πρὸς Δημοσθένην περὶ ἀτελείας, καὶ πρὸς Λεπτίνην ὑπέρ ἀτελείας, οἵτινες μέχρι τινός ὕποπτοι ἐνομίζοντο καὶ ἀπεδίδοντο μᾶλλον τῷ Ἀριστείδῃ, ἐλύθη ἤδη πρό πολλοῦ ἡ ὑποψία αὕτη ὑπὸ τοῦ Dr. Foss ἀποδείξαντος τρανότατα εἰς ἓν Γυμνασιακὸν πρόγραμμα, ὅτι οἱ δύο οὗτοι λόγοι οὐκ ἀποδοτέοι τῷ Ἀριστείδῃ· καθ' ὅσον οὔτε ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Ἀριστείδου τοιοῦτοι εὑρέθησαν οὔτε ἡ ὑφὴ αὐτῶν ὁμοία τοῖς λοιποῖς τοῦ Ἀριστείδου λόγοις ἐστί. πρὸς τούτοις ὁ Ed. Foss φέρει παμπληθῆ παραδείγματα ἐπιβεβαιοῦντα τὸν ἰσχυρισμόν αὐτοῦ. Πρὸς δὲ λέγει ἐν τέλει τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ τῶν δύο τούτων Λεπτινείων λόγων[1]) ὅτι πολλοί ἀπέδωκαν τούτους τοὺς λόγους τῷ Ἀριστείδῃ βασιζόμενοι ἐπὶ χωρίου τινός τοῦ λόγου πρὸς Καπίτωνα[2]), ἀλλ' ἡ μετ' ἐπιστασίας ἐπισκόπησις τῶν λόγων τούτων πάσας τὰς εἰκασίας φρούδας ἀπέδειξεν· εἰσὶν οὖν οἱ λόγοι οὗτοι ὑποβολιμαῖοι ὑπό ξένης χειρὸς κατὰ τὴν 4ην ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἱμερίου ἐποχῆς. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἀποφαίνεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ καὶ ὁ W Christ[3]).

---

1) Ed. Foss. Gymnasialprogramm, Declamationes duas Leptinias non esse ab Aristides scriptas. S. 38. Altenburg 1841.

2) Diend. Τόμ. II. σελ. 416.

3) Christ, griech. Lit.gesch. S. 525.

Ἐκ τῶν περιβλέπτων καὶ διασωθέντων λόγων τοῦ Ἀριστείδου, πλείστους ἀναγνώσιας καὶ θαυμαστάς εὗρον ὁ Παναθηναϊκός καὶ ὁ λόγος ὁ ἐπικαλούμενος Ῥώμης ἐγκώμιον, ἐκφωνηθείς κατὰ τὸ 160 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου, ὅστις ἐπαινῶν καὶ ἐγκωμιάζων τὴν πρωτεύουσαν τῆς πανισχύρου τότε Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐξύμνησε τὴν θαυμασίαν διάταξιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος, ἐν ᾧ αἱ ἀρεταί τοῦ δημοκρατικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ μοναρχικοῦ συλλήβδην περιελαμβάνοντο. Ὁ δὲ Παναθηναϊκός ἀπομίμησις τοῦ συνωνύμου λόγου τοῦ Ἰσοκράτους ἐστίν. Ἕνεκα ὅμως τοῦ μεγέθους τοῦ λόγου, οὐκ ἦν δυνατόν μονομερῶς τοῦτον ἀπαγγελθῆναι[1]), ἀλλὰ πιθανόν, ὡς εἰκάζει ὁ Reiske, δίχα τοῦτον διεῖλεν. Ἐπωφεληθείς δὲ ὁ Ἀριστείδης ἀρχαιότερα ἔργα ἰδίᾳ δὲ τὸν Ἔφορον καὶ τὸν Πλατωνικόν Μενέξενον, ἀπεικόνισεν ἐνταῦθα θαυμασίαν τινά εἰκόνα περὶ τῆς ὡραιότητος τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς παρελθόντος. Ἐν τῇ μάχῃ ὅμως τῆς Χαιρωνείας ταφείσης τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, πίπτει σύναμα τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ λαμπρότης τῶν Ἀθηναίων, ἅμα δὲ τούτοις παύει καὶ ὁ ἐγκωμιαστικός λόγος. Ἐν τῷ παρόντι λόγῳ τοσοῦτον ἐξυμνήθη καὶ ὑπερυψώθη τὸ Ἀθηναϊκὸν μεγαλεῖον, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἔμειναν μέχρι τῶν τότε χρόνων οἱ ἄριστοι ἐν τῇ μορφώσει καὶ σοφίᾳ. Πόσον ὅμως πέρα τοῦ μετρίου προβαίνει διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου λόγου τὸ υπερβολικὸν καὶ ἄχαρι τῆς σοφιστικῆς τέχνης, ἀρκείτω τοῦτο τὸ χωρίον τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστείδου λεχθέν „τοσαύτη δ' ἐστίν ἡ περιουσία τῆς εὐτυχίας, ὥστε καὶ τῶν ἄλλων γενῶν αἱ ταύτης ἄποικοι πόλεις αἱ τὴν νῦν Ἰωνίαν ἔχουσαι ἄριστα κεκρᾶσθαι δοκοῦσιν, ὥσπερ ἄλλοτι τῶν οἴκοθεν μετειληφυῖαι“[2]). Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐμόρφωσεν ἡ ἐξύμνησις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν τὸ ἀρχικὸν διάγραμμα τοῦ μεγάλου λόγου ὑπέρ τῶν τεσσάρων, ὅστις ὑπὸ τὴν καταπολέμησιν τῆς θέσεως τοῦ Πλατωνικοῦ Γοργίου[3]), δικαιο-

---

1) Τό δεύτερον μέρος τοῦ λόγου φαίνεται ἀρχόμενον ἐκ τοῦ ὀρῶ μὲν οὖν (p. 147). Κατὰ τὰ σχόλια ὅμως τοῦ Δινδορφίου (p. 739) διαιρεῖται ὁ λόγος εἰς 4 μέρη.

2) Ἀριστείδ. Diend. Τμ. I. σελ. 100.

3) Ἀριστείδ. Diend. Τμ. II. σελ. 515.

λογίαν ἢ μᾶλλον ἐγκώμιον τῶν 4 μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν, Θεμιστοκλέους, Μιλτιάδου, Περικλέους, καὶ Κίμωνος κατεσκεύασεν 1).

Μεταξὺ δὲ τῶν λοιπῶν λόγων διαπρέπει ἐπὶ τελείᾳ εὐεπείᾳ ὁ παραμυθητικὸς πρὸς Ῥοδίους ἢ Ῥοδιακός, ὃς συνεγράφη συνεπείᾳ φοβεροῦ τινός σεισμοῦ καταμαστίσαντος αὐτούς. Ὅλως ὅμως ἰδιάζουσαν θέσιν κατέχουσιν οἱ ἱεροί καὶ οἱ πρὸς τοὺς θεοὺς λόγοι· οὗτοι 5 τὸν ἀριθμόν στρέφονται ἅπαντες περὶ τὴν μακροχρόνιον ἀσθένειαν τοῦ συγγραφέως καὶ τὰς τοῦ Μερμερισμοῦ ἀναμιμνησκούσας θεραπείας, δι᾽ ὧν μετὰ δεκατριετῆ βάσανον ἐπὶ τέλους ἰάθη. Οἱ λόγοι οὗτοι παρέχουσιν ἡμῖν θαυμασίαν ἀλλ᾽ ἧττον χαροποιὰν εἰκόνα τῆς τότε ἐπικρατούσης ἐπιπολαίου δεισιδαιμονίας καὶ τοῦ κυκεῶνος καθ᾽ ὃν οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ κακῶς ἐχρῶντο τοῖς ὀνείροις καὶ φαντάσμασι τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς τοῦ Ἀριστείδου φαντάσμασιν ὑπόκειται ἡ ἑαυτοῦ φιλαρέσκεια. Ἐν τοῖς ὀνείροις δῆλον ὅτι αὐτοῦ κατ᾽ ἐξοχὴν βασιλεῖς καί θεοὺς ἐφαντάζετο, οἵτινες αὐτὸν ἐν τῷ λόγῳ τὰ κυριώτατα ἰαματικὰ μέσα ἐπέταττον ἀναζητῆσαι, καὶ αὐτῷ τὴν δόξαν αὐτοῦ διὰ τῶν κολακευτικωτάτων τρόπων προανήγγελλον· Χαρίεντές εἰσιν ἐπίσης οἱ πρὸς τοὺς θεοὺς λόγοι Δία, Ἀθηνᾶν, Ποσειδῶνα, Διόνυσον, Ἡρακλῆν Ἀσκληπιόν, καὶ Σάραπιν, ἐξ ὧν ὁ πρὸς Ποσειδῶνα εἰς τοὺς Ἰσθμιακοὺς ἀγῶνας ὄντως ἀπηγγέλθη, ὡς καὶ ὁ πρὸς Ἀσκληπιόν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Κυζίκῳ.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἀντικατέστησαν τοὺς ποιητικούς Ὕμνους καὶ προσῳδίας τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, οὐκ εἰσίν ὅμως ἀπόρροια γνησίας εὐσεβείας καὶ βαθείας θρησκευτικότητος, ἀλλὰ μαρτυροῦσι πανταχοῦ τὴν ῥοπήν τῆς ἐποχῆς δι᾽ ἀλληγορικῶν ὑπαινιγμῶν, οἵτινες τοὺς ἀρχαίους μύθους τῶν Ἑλλήνων εὐαρέστους καθιστᾶσι, καὶ μετὰ θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἄλλων λαῶν συμφωνοῦσιν.

---

1) Περὶ τῆς περιωπῆς τοῦ λόγου τούτου λέγει ὁ Συνέσιος (Dion. p. 18. R. Ἀριστείδ.) — ὁ πρὸς Πλάτωνα λόγος ὑπὲρ τῶν 4 πολὺν ἐκήρυξεν ἐν τοῖς Ἕλλησιν.

Τοῦ κυρίου δὲ σκοποῦ ἡμῶν ὄντος καταδεῖξαι τὸν Ἀριστείδην μιμητὴν τοῦ Δημοσθένους, φέρε παραθῶμεν ἱκανὰ παραδείγματα τούτου ὅμοια εἴτε τὴν λέξιν εἴτε τὸ σχῆμα εἴτε καὶ τὸ νόημα τοῖς τοῦ Δημοσθένους, εἰ καὶ πολὺ ἀπολείπεται τῆς Δημοσθενείου ἐννοίας τοῦ λόγου, ἀλλὰ περὶ τούτου λόγον ποιησόμεθα κατωτέρω.

— Τοῦτο*) δὲ ἐγὼ οὐδέποτε ἂν φήσαιμι[1]). — Ἀποσιώπησις τὸ σχῆμα· τουτέστιν τὸ εἰπεῖν κακῶς τοὺς ἄνδρας· οὕτω καὶ παρὰ Δημοσθένει — ἀλλ' ἐμοί μὲν, οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν, ἀρχόμενος τοῦ λόγου[2]). — Δημοσθενικόν δὲ καὶ τὸ ἐπιχείρημα, ἵνα γὰρ μὴ δοκῇ αὐτὸς ὑβρίζειν ἑτέρῳ προσώπῳ τὴν διαβολὴν περιέθηκε.

— Ἐκεῖνος τοίνυν λέγεται βιῶναι μὲν οὕτω σεμνῶς, ὥστε μηδέν τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἱερέων τὸν ἐκείνου βίον διαφέρειν[3]). — Δημοσθενικῶς αὖθις τοῦτο εἴρηται, ἵνα πανταχόθεν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ πιστώσηται· ἐκ γὰρ τῶν ἱστορικῶν τὴν μαρτυρίαν λαμβάνει, ἵνα μὴ δοκῇ ἐκ τοῦ ἰδίου προσώπου αὐτόν ἐπαινεῖν· οὕτω καὶ Δημοσθένης ἀναγκαζόμενος, ἵνα τὰς μαρτυρίας περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ πιστώσηται ἀντίκρυ τοῦ Αἰσχίνου, ἀφηγεῖται πολλὰ αὐτῷ πεπραγμένα[4]).

— Ἐπιψηφίζεις ὡς αὐτὸς καλεῖς[5]). — Πολλαχοῦ γὰρ ταύτῃ τῇ λέξει χρῆται· Οὕτως οἱ ῥήτορες ἐπὶ τοῦ ἐρωτᾶν τάττουσιν αὐτὸ, οἱ δὲ φιλόσοφοι ἐπὶ τοῦ κυρῶσαι. Λέγει οὖν ὅτι συντίθεσαι καὶ συναινεῖς. Ὡς αὐτός δὲ καλεῖς, ἀντὶ τοῦ οὐχ ὡς ἡμεῖς· ἐπὶ γὰρ τοῦ δοῦναι σκέψιν τῷ δήμῳ οἱ ῥήτορες λέγουσιν· οὕτω καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀνδροτίωνος εἶπεν[6]).

---

*) Ὁ πρῶτος σημειούμενος ἀριθμός δηλοῖ τὴν παράγραφον ὁ δὲ δεύτερος τὸν στίχον παρὰ τῇ ἐκδόσει τοῦ Δινδορφίου· εἰς δὲ τὰς παραπομπὰς εἰς τὸν Δημοσθ. ὑπόψιν εἴχομεν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Bekker.

1) Ἀριστείδ. Τμ. Β'. 117, 15.

2) Δημ. περὶ Στεφ. 3, 6.

3) Ἀριστείδ. Τμ. Β'. 118, 9, 10.

4) Δημ. περὶ Στεφ. 8—10.

5) Ἀριστ. Τόμ. Β'. 123, 1.

6) Δημοσθ. κατ' Ἀνδροτ. 9, 3.

— *Εἰρημένον δὲ ὑπὸ πολλῶν πολλάκις*[1]). — Ὁ μὲν ποιητής φησιν, — τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὕστατα καταλέξω; — ὁ δὲ Δημοσθένης — ἀπορῶ τοῦ πρώτου μνησθῶ[2]). — Τὸ δὲ εἰρημένον ἢ εὐθεῖαν νοητέον ἀντὶ γενικῆς λαμβανόμενον, ὅπερ οὐδετέροις μόνοις ποιοῦμεν, ἢ αἰτιατικὴν. — Εἰρημένον δὲ — ἐνταῦθα ὁ Ἀρίστείδης κέχρηται τῷ νοήματι· ὅπερ γὰρ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου λέγει τῶν είς τὸν Αἰσχίνην διαβολῶν, οὕτω καὶ Ἀριστείδης νῦν ἀπορίαν ἑαυτῷ ποιεῖν τὸ πλῆθος τῶν ἀρετῶν, καὶ εἰσβάλλει εἰς κεφάλαια. Ἔστι δέ μερικὸν προοίμιον, ὥσπερ ἐν τοῖς δικανικοῖς λόγοις τὸ προκαταστατικόν· αὐξητικὸν δὲ ἐστί σχῆμα τῶν ἐγκωμίων. Δηλοῖ γὰρ καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἴσον τῶν πλεονεκτημάτων αὐτοῖς· τὸ δὲ κοινόν νόημα ὥσπερ ἴδιον πεποίηται. Ἀντὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν εἰρημένου εἶπεν εἰρημένον Ἀττικῶς. — *Ἐπὶ δὲ τούτοις χορεῖαι καὶ τελεταί*[3]). — Χορείας καλεῖ τοὺς ὕμνους τῶν θεῶν, ὡς καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μειδίου[4]), τελετάς δὲ τὰ μυστήρια· γνωστέον δ' ὅτι οὐ μόνον εἰς ἀμοιβήν τῶν θεῶν ταῦτά φησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς παρὰ τῶν θεῶν εὐεργεσίας.

— *Οὐδ' ἄοικον ἐπὶ καιρῶν*[5]). — Εὐφήμως εἶπε τὴν δυστυχίαν, ὅτι ἐν ταῖς συμφοραῖς εὗρον οἰκοῦντας Ἀθήνας· καὶ Δημοσθένης ἐν Φιλιππικοῖς εἴρηκε — καιροῦ μὲν δὴ πρὸς ταῦτα πάρεστι Φιλίππῳ τὰ πράγματα[6]). — *Ὥσπερ ἀρχὴ τοῖς πολλοῖς διηγεῖσθαι*[7]). — Ἰσοκράτης γὰρ ἐν τῷ Πανηγυρικῷ, καὶ Δημοσθένης καὶ Λυσίας ἐν ἐπιταφίοις, καὶ τινες ἄλλοι ἀπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν τὴν τῆς πόλεως ἄρχονται λέγειν φιλανθρωπίαν.

— *Τοὺς ἐκ Κορίνθου, καὶ Θάσου καὶ Βυζαντίου*[8]). — Τούτων τῶν τριῶν μέμνηται Δημοσθένης φανερῶς ἐν τῷ

1) Ἀριστειδ. Τμ. Α'. 94, 12.
2) Περὶ τοῦ στεφ. Δημοσ. 129, 1.
3) Ἀριστέιδ. Τμ. Α'. 107, 7.
4) Δημοσθ. κατὰ Μειδ. 51, 9. καὶ 54, 3.
5) Ἀριστειδ. Τμ. Α'. 108, 20.
6) Δημοσ. κατὰ Φιλπ. γ'. 2, 9. καὶ Ὀλυνθ. γ'. 8, 8.
7) Ἀριστ. Τόμ. Α' 109, 4.
8) Ἀριστείδ. 112, 2.

*πρὸς Λεπτίνην· — Κορινθίων μὲν, ὅτι ἐδέξαντο ἐν τῷ τείχει τοὺς Ἀθηναίους στρατιώτας· Θασίων δὲ διὰ τὸν Ἔκφαντον· Βυζαντίων δὲ δι' Ἀρχέβιον καὶ Ἡρακλείδην*[1]. —

— **Πολλούς καὶ τῶν πρόσθεν διαφόρων ἐχθρῶν**[2]) — *πρό γὰρ τῶν Θηβαίων κατασκαφῆς, Ὄλυνθον ὁ Φίλιππος εἷλεν· οὕτω καὶ Δημοσθένης — Ὄλυνθον μὲν καὶ Μεθώνην καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις*[3]) — **Δεῖξαι τὴν συνέχειαν τῆς πολιτείας, ἣ κέχρηται πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἡ πόλις**[4]) — *Ἀντὶ τοῦ κατὰ πολύ· συνέχειαν γὰρ τὴν συνεχῆ εὐεργεσίαν. Αὔξει δὲ καὶ ποιότητι καὶ ποσότητι. Λέγει δὲ ὅτι ἡ πόλις ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπολιτεύσατο. Ποῖον δὲ τοῦτο; ὅτι ὄνομα ἔχει τὸν ἔπαινον ἡ πολιτεία. Τοῦτο γενικόν ἐστί· καὶ Δημοσθένης — Πολλῶν γὰρ προαιρέσεων οὐσῶν τῆς πολιτείας, τὴν περὶ τὰς Ἑλληνικάς πράξεις εἱλόμην*[5]). —

— **Οἶμαι δ' οὐδέ Θρᾷκας αὐτοῖς μέμψασθαι τῆς συμφορᾶς**[6]). — *Εὔμολπος Θρᾴκης βασιλεὺς, υἱὸς Ποσειδῶνος καὶ Χιόνης, τῆς Ἑρμοῦ, ἀμυνόμονος Ἀθηναίοις, ὡς ἡττηθέντος αὐτῷ τοῦ πατρὸς, Ἀθηνᾷ τὴν περὶ τῆς πόλεως κρίσιν, ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν. Μηκυνομένου δὲ τοῦ πολέμου, ἔχρησεν ὁ θεός, Ἐρεχθέα θῦσαι τὴν θυγατέρα Ἄγραυλον. Καὶ τούτου γενομένου ἔδοξεν Εὐμόλπῳ καταλῦσαι τὴν ἔχθραν. Διὸ τὸ μὲν γένος αὐτοῦ ἀπ' ἐκείνου κατέστη δικάζειν ἐν Ἐλευσῖνι τὰ περὶ ἀσεβείας καὶ ἀρχιερατεύειν· τὸ δὲ τοῦ Ἐρεχθέως βασιλεύειν. Καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀνδροτίωνος. — Δικάζεσθαι πρὸς εὐμολπίδας, φράζειν πρὸς τὸν βασιλέα*[7]). —

— **Οἶμαι μὲν οὖν εἰ καὶ μόνα ταῦτα**[8]). — *τὸ μὲν οὖν ἐνταῦθα πρὸς τὸ οὐ μὴν (127, 1) ἔχει τὴν ἀπόδοσιν· ἐπειδὴ δὲ μέλλει τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ἄρξασθαι,*

---

1) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. σελ. 52. 9. καὶ 57, 1—60, 1.
2) Ἀριστείδ. 112, 6.
3) Δημοσθ. ἐν γ'. Φιλπ. 26, 1.
4) Ἀριστείδ. 114, 2.
5) Δημοσ. περὶ τοῦ στεφ. 59, 9.
6) Ἀριστείδ. 118, 10.
7) Δημοσθ. κατὰ Ἀνδροτίωνος, 102, 27. καὶ κατὰ Τυμοκρ. 27, 9.
8) Ἀριστείδ. 126, 12.

προοιμιάζεται. Ποιεῖ δὲ τοῦτο μερικὴν ἀνακεφαλαίωσιν ζήλῳ Δημοσθενικῷ· ἐκεῖνος γὰρ ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας οὕτω ποιεῖ[1].

— Ἢ καὶ σύμπαντα, ἃ κέκτηται, διδόντα, ἄξια σφῶν νομίσαι[2]. — Τὸ διδόντα διπλοῦν λάμβανε πρὸς τὴν σύνταξιν, οὕτω· ἢ καὶ τὸ νομίσαι ἐκεῖνον εἶναι διδόντα ἄξια σφῶν, διδόντα σύμπαντα, ἃ κέκτηται. Λέγει δὲ ὅτι καὶ πάντα ἃ εἶχεν ἐδίδου αὐτοῖς, οὐδαμῶς ἠπήχθησαν. Προξενίαν δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν φιλίαν, ἢ διότι φίλος ἦν παλαιός αὐτοῖς ὁ Ἀλέξανδρος, ἢ πάντας, ὡς ἔφημεν, ἐφίλει τοὺς Ἕλληνας. Ἔστι δὲ καὶ προξενία ἡ ξενοδοχία· καὶ προξενῶ τὸ ξενοδόχος τινός εἰμί, γενικῇ συντασσόμενον· μαρτυρεῖ δὲ καὶ Δημοσθένης λέγων — παρὰ σοὶ κατέλυον, Αἰσχίνη, καὶ σὺ προὐξένεις αὐτῶν[3].

— Ἀφῖκε μὲν τὸν κάτω τόπον, — εἶναι τὸ σύμπαν[4]) — Τὸ παρὰ θάλατταν λέγει τὸ τῆς Ἰωνίας. Οὕτω καὶ Δημοσθένης — Ἵππου μὲν δρόμον ἡμέρας μὴ καταβαίνειν ἐπὶ θάλατταν βασιλέα[5]) — Ταῦτα δὲ Καλλίας ὁ πρεσβευτής συνέθετο μετὰ τὰ Μηδικά, καὶ ὅτι κατὰ θάλλαταν ἐντὸς κυανέων μὴ εἰσιέναι βασιλέα.

— Εὐβοέας ἀπὸ Θηβαίων[6]) — Καὶ Δημοσθένης ἐν Φιλιππικοῖς — Ὅτι ἥκομεν Εὐβοεῦσι βεβοηθηκότες[7]), — ὅτε Θηβαῖοι ἐζήτουν αὐτοὺς χειρώσασθαι καὶ ἄρξαι τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

— Τὴν χώραν, ὑφ' ὧν ἀπεστέρηντο τὴν αὐτῆς[8]) — τὴν Ὠρωπὸν σημαίνει· ὡς καὶ Δημοσθένης φησίν, ὅτι Θεόδωρος καὶ Θεμισών, τύραννοι ὄντες, ἤτοι στρατηγοί τῶν Εὐβοέων ἀφείλοντο χωρίον τῶν Ἀθηνῶν[9]).

---

1) Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ. 57—58—59—60—61.

2) Ἀριστείδ. 144, 13

3) Δημοσθ. περὶ στεφ. 82, 2.

4) Ἀριστείδ 153, 10.

5) Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ. 273, 5.

6) Ἀριστείδ. 176, 6.

7) Δημοσθ. Ὀλυνδ, Α΄. 8, 1. κατ' ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης 5, 1.

8) Ἀριστείδ. 179, 9.

9) Δημοσθ. περὶ Εἰρήνης 16 — 17. Καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφ. 99, 8.

— Ἔτι δὲ Ἀτλαντικοῦ πελάγους κληρουχίας ἀτίμους ἠπείλει[1]) — Παρὰ δὲ τὸν ὠκεανὸν λέγεται εἶναι τοῦτο τὸ πέλαγος. Ἠπείλει οὖν καὶ τοῦτο αὐτοὺς (τοὺς Ἀθηναίους) γεωργῆσαι· τὸ πέλαγος δῆλον ὅτι ἀπαντλοῦντας πέτρας δὲ ὀρύττοντας. Κληρουχίαν δὲ καλεῖ τοὺς γεωργοὺς καὶ τὰς γεωργίας, ὅπερ ἔχομεν καὶ παρὰ Δημοσθένει κληρούχους τοὺς γεωργούς[2]).

— Αὖθις Εὐβοέας ἀπὸ Φιλίππου[3]) — Πάντες ὑπὸ Φιλίππου βιαζόμενοι καὶ κινδυνεύοντες ἐσώθησαν ὑπὸ τῆς πόλεως. Χαλκιδέας δὲ λέγει τοὺς Ὀλυνθίους· ἡ γὰρ Ὄλυνθος μέρος τῶν Χαλκιδέων. Εἶπε δὲ τὸ καθ' αὑτὴν, ἐπειδὴ ἔπεμψαν αὐτοῖς Χάρητα τὸν στρατηγὸν εἰς βοήθειαν· τοῦ δὲ ὑστερήσαντος, ἐπόρθησε Φίλιππος Ὄλυνθον, ὑπὲρ ἧς Δημοσθένης, ὅπως σωθείη τοὺς πολλοὺς καὶ καλούς ἀνάλωσε λόγους[4]).

— Οὔκουν ξενίαν γ' ἔστι τῶν λόγων καταγνῶναι[5]). — Καλεῖται ξενία κυρίως ἡ φιλία ὡς ανωτέρω ἐσημειώσαμεν. Καλεῖται ξενία πάλιν ὄνομα δίκης, ὥσπερ λέγει Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους[6]). Νῦν ὅμως ξενίαν λέγει οἰκείως. Ξενία δὲ ἐστὶ ὄνομα δίκης κατὰ τῶν ξένων τῶν ἐγγραφόντων ἑαυτοὺς εἰς πολιτείαν. Φησί γοῦν οὗτος οὐκ ἔστι καταγνῶναι τῶν ἐμῶν λόγων ξενίαν, τουτέστιν Ἀττικούς αὐτούς εὑρήσεις καὶ οὐ ξένους.

— Πότερον τοὺς νόμους εἴπωμεν οἷς ἔτι νῦν οἱ πολλοὶ χρῶνται τοῖς ὑμετέροις[7]). — Τοῦτο καὶ Δημοσθένης καὶ Θουκυδίδης λέγει ὅτι πάντες οἱ Ἕλληνες τὰ τῶν Ἀθηναίων ἐζήλωσαν νόμιμα, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι τοὺς νόμους ἀπὸ τῶν Ἀττικῶν μετέβαλον εἰς τὴν ἐκείνων διάλεκτον. Δημοσθένης δὲ ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην ἐγκωμιάζει τοὺς τῶν Ἀθηναίων νόμους ὡς τοὺς καλλίστους[8]).

---

1) Ἀριστείδ 128, 7.

2) Δημοσθ. περὶ Χερρονήσ. 63, 6.

3) Ἀριστείδ. 179, 8.

4) Δημοσθ. ἐν γ'. Φιλιπ. 74, 1.

5) Ἀριστείθ. 182, 2.

6) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 30, 1. Καὶ κατὰ Ἀριστοκρ. 23, 7—47, 5—173, 4—176, 4.

7) Ἀριστείδ. 185, 13.

8) Δημοσθ. ἐν τῷ πρὸς Λεπτίν. 109, 110, 111.

— *Τοὺς ἀπὸ τῶν μεγίστων τιμημάτων*[1]) — *Τίμημα καλεῖ τὸν πλοῦτον Πλατωνικῶς. Τίμημα ἐκάλουν τὰς οὐσίας· ἀπετετίμηντο γὰρ ἑκάστων αἱ οὐσίαι τῶν ἐν Ἀττικῇ, ὥστε εἶναι δήλας καὶ τὰς λειτουργίας καὶ τὰς εἰσφοράς. Χρῆται δὲ Δημοσθένης τῇ λέξει ἐν τῷ περὶ Συμμοριῶν*[2]). — *Ὦ Πλάτων τε καὶ Σώκρατες*[3]) — *Ἐνταῦθα αὐτόν ἀμφότερα καλεῖ καὶ Πλάτωνα καὶ Σωκράτην, ἐπειδὴ καὶ τοὺς αὐτοῦ διαλόγους εἰς Σωκράτην ὁ Πλάτων ἀνέθηκεν. Τὸ δὲ ὅμοιον καὶ Δημοσθένης ἐποίησεν, εἰπών· ὁ Κρέων Αἰσχίνης, ἐπειδήπερ οὗτος εἰς τό τοῦ Κρέοντος πρόσωπον εἰσῆλθεν*[4]).

— *Εἴ τι τοιοῦτον ἐκείνῳ προσφέρειν ἀξιοῖμεν*[5]) — *εἰ πρὸς χάριν Πλάτωνος συγχωρήσω αὐτόν εἶναι κόλακα· καὶ ἑαυτὸν περιείληφε τῇ διαβολῇ, ἵνα μὴ φανερῶς ὑβρίσῃ τὸν Πλάτωνα καὶ εἴπῃ αὐτὸν κόλακος ὄντα χείρονα. Οὕτω καὶ Δημοσθένης — Ἡμεῖς δ' οὐκ οἶδα ὅντινα μοι δοκοῦμεν ἔχειν τρόπον πρὸς αὐτά*[6]).

— *Τὴν δ' ὑστέραν προτέραν ἄγοντες τῇ δυνάμει*[7]). — *Τῇ δυνάμει λέγει τῇ ὠφελείᾳ, ἵνα δείξῃ ταύτην τῆς οἰκείας καλλίονα. Ἔοικε δὲ τῷ Δημοσθενικῷ — τὸ γὰρ πράττειν τοῦ λέγειν καὶ χειροτονεῖν ὕστερον ὂν τῇ τάξει πρότερον τῇ δυνάμει καὶ κρεῖττόν ἐστιν*[8]). — *Οἱ μηδέ τὰ πατρῷα ἐθελήσαντες αὐτῷ παραδοῦναι μέχρι πόρρω τῆς ἡλικίας ἐπίτροποι*[9]) — *Μέχρι μὲν τεσσαράκοντα ἐτῶν διετέλεσεν ἐπιτροπευόμενος (ὁ Κίμων), διὰ τὸ εὐηθες καὶ ἀτελές τῶν τρόπων. Τοὺς γὰρ φραγμοὺς ὑπανεῴγνυ τοῖς βουλομένοις ὀπωρίζεσθαι τῶν αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκίαν τοῖς ἀριστοῦσιν αἱρεῖσθαι. Ἔδοξε δὲ ὁ Ἀριστείδης ψέγειν μᾶλλον ἢ ἐπαινεῖν, ὀνομάζων εὐήθη, ἀλλὰ Δημοσθένους τὸ ἐπιχείρημα· τὸ γὰρ ἧττον ὁμολογῶν τὸ μεῖζον ἀπολύεται, ἵνα ἐντεῦθεν*

---

1) *Ἀριστείδ.* 159, 1.
2) *Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ τῶν συμμορ.* 19, 2.
3) *Ἀριστείδ.* 124, 11.
4) *Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ.* 247, 5.
5) *Ἀριστείδ.* 122, 11.
6) *Δημοσθ. Α'. Ὀλυνθ.* 7, 2.
7) *Ἀριστείδ.* 110, 13.
8) *Δημοσθ. γ'. Ὀλυνθ.* 55, 2.
9) *Ἀριστείδ.* 152, 8.

τὸ μεῖζον κρύψῃ τὴν προσοῦσαν τοῖς ῥήτορσιν κομψότητα καὶ κολακείαν[1]).

— Ἐπέτειον[2]) — τὴν ἐνιαίσιον καλεῖ, καὶ Δημοσθ. — ὁ δὲ νόμος ἐπέτεια κελεύει τὰ τῆς βουλῆς εἶναι ψηφίσματα[3])

— ἀλλ' ὃ ποιηταὶ καὶ νομοθέται καὶ παροιμίαι καὶ ῥήτορες καὶ πάντες κελεύουσιν ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, τοῦτο εἰσηγεῖτο[4]). — Διαφόρως ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ κατασκευάζει τοῦ πολέμου τὸ δίκαιον· καὶ ὅτι ἀμυνόμενος ὁ Κίμων ἐπεξῆλθε, καὶ ὅτι πᾶσα τέχνη ἐπαινεῖ τὸ πραχθέν. Ὅμηρος — ἄνδρες ἐπαμύνασθαι ὅτι τις πρότερος χαλεπήνῃ — Σόλων . . . τὸν ἄγοντα βίᾳ τἀμά, εὐθὺς ἀμυνόμενος κτεῖναι, ἢ ὡς πένητα γνῶναι. Παροιμία — τὸν ξύοντα ἀντιξύειν. Δημοσθένης — ἀμύνασθαι τὸν εἰς ὑμᾶς ὑπάρξαντα, καὶ ἐγὼ δὲ οὐκ αὐτός ἄρχων, ἀλλ' ἀμυνόμενος[5]).

— Τὸ φόβῳ τοὺς Ἕλληνας[6]). — Τὸ σχῆμα ἐνταῦθα ἐλλειπτικόν. Ἔστι δὲ Δημοσθενικόν· φησί γὰρ ἐκεῖνος — Τεθνᾶσι τῷ δέει τοὺς ἀποστόλους, ἀντὶ — τοῦ τῶν ἀποστόλων — τῷ φόβῳ τοὺς Ἕλληνας, ἀντὶ — τοῦ τῶν Ἑλλήνων[7]).

— Καὶ μὴ καθέκαστον, ὥσπερ τοὺς θεσμοθέτας ἀνακρίνῃς[8]) — Τοῦτο εἶπεν· ὅτι τὸ λεχθὲν κοινῶς εἶπεν περὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Πολλὴ δὲ δοκιμασία ἐγίνετο τῶν θεσμοθετῶν Ἀθήνησιν, ὡς καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην λέγει — διὸ δίς δοκιμασθέντες ἄρχειν καὶ ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ[9]).

— Τῆς περὶ τὸν κομμώτην συμμορίας[10]) — Γιγνώσκομεν ἤδη ἐκ τοῦ Δημοσθένους τὶ ἐστὶ συμμορία· ἦν δὲ ὁμάς φανερῶν ἀνδρῶν ὡρισμένων εἰς λειτουργίαν, συνισταμένη

1) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 6, 2, 4.
2) Ἀριστείδ. 153, 1.
3) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 91, 5—92, 2.
4) Ἀριστείδ. 156, 6.
5) Δημοσθ. ἐν τῷ γ'. Φιλιπ. 8, 9.
6) Ἀριστείδ. 157, 14.
7) Δημοσθ. ἐν τῷ Α'. Φιλιπ. 49, 1.
8) Ἀριστείδ. 167, 5.
9) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 90, 2.
10) Ἀριστείδ. 174, 12.

ἐξ 60 ἀτόμων ἀναλαμβανόντων τὴν ἐκτέλεσιν λειτουργίας τινός πρὸς εὐκολωτέραν ἀποπεράτωσιν αὐτῆς οὐκ ὀλίγην δαπάνην ἀπαιτούσης· περὶ τούτου πολὺν λόγον Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ Συμμοριῶν ποιεῖται[1]).

— Δημεύειν κρίνειν[2]) — εἴποι τις ἂν ὅτι κακῶς εἶπεν τὸ δημεύειν ἐπὶ τοῦ ῥήτορος· οἱ γὰρ δικασταὶ τούτου κύριοι. Λέγομεν οὖν, ὅτι καὶ παρὰ Δημοσθένει ἔχομεν τὴν λέξιν ἐν τοῖς Ὀλυνθιακοῖς· ἔνθα λέγεται, ὅτι τὸ κρίνειν δημεύειν δηλοῖ· διότι τῶν ῥητόρων τινές χαριζόμενοι τῷ δήμῳ ἔγραφον κατά τινων πλουσίων δήμευσιν[3]). — Τὸν οὐδ' ὅτ' ἐκρίνετο οὐδὲν πλέον[4]) — ἐπήγαγε πρὸς τ' ἀποβάντα ἔργα τοῦ Μιλτιάδου· ἐπειδὴ τούτων οὐδὲν ἐποίησεν, ὥσπερ καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μειδίου εἶπε φρόνιμον τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὅτι ἀπέδοτο αὐτόν κακὸν, ὡς ἐδείχθη ὕστερον[5]).

— Ὅσῳ Ξέρξης Δαρεῖον ταῖς παρασκευαῖς ἅπασι δῆλός ἐστιν ὑπερβαλλόμενος[6]) — Ἐκ τῆς τῶν πολεμίων παρασκευῆς ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ποιεῖται τὴν σύγκρισιν· ἐπειδὴ εἷς ὢν ὁ Μηδικός πόλεμος πρὸς ἀμφοτέρους ἐγένετο αὐτός. Ἐπίσης δὲ ἐκ τῶν ἡττηθέντων προσώπων συγκρίνων ἐπαίρει τὸν Θεμιστοκλέα· ὥσπερ καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μειδίου· βουλόμενος γὰρ αὐξῆσαι τὸ δεινόν, ὅ πέπονθεν, εἰσάγει τὸν Μειδίαν λέγοντα, ὅτι καὶ ἀλλοι τινές ἐτυπτήθησαν, ὥσπερ ὁ πρόεδρος καὶ οἱ θεσμοθέται. Εἶτα αὔξει καὶ ἐκ τῶν ποιησάντων, ὅτι οἱ τύψαντες ἐμέθυον καὶ ἠγνόουν· καὶ ἐκ τῶν παθόντων, ὅτι οἱ τυπτηθέντες ἀργύριόν τι δεξάμενοι τοὺς νόμους προδεδώκασιν. εἶτα ἐπάγεται τὸ συμπέρασμα, οὔτε δὲ ὁ Μειδίας ἠγνόει, οὔτε ἐγὼ τοὺς νόμους προδέδωκα[7]). — Κατέστη τοῖς Ἕλλησιν ἀντ' ἀγαθοῦ τοῦ δαίμονος[8]). — Δαίμονι αὐτὸν παραβάλλει,

1) Δημοσθ. περὶ Συμμορ. 17, 1.
2) Ἀριστείδ. 176, 7.
3) Δημοσθ. ἐν Β'. Ὀλυνθ. 25, 8.
4) Ἀριστείδ. 177, 6.
5) Δημοσθ. ἐν τῷ κατὰ Μειδ. 149, 4.
6) Ἀριστείδ. 178, 2.
7) Δημοσθ. ἐν τῷ κατὰ Μειδ. 38—39.
8) Ἀριστείδ. 181, 8.

δεικνὺς αὐτὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον. — τὸ δὲ ὑποθεὶς — ὥσπερ θεμέλιον εἶπε· καὶ ὥσπερ γὰρ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου Δημοσθένους[1]).

— Τήν γε ὕστερον τῶν πραγμάτων σοφίαν καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀδείας ἐλέγχους[2]). — Σοφίαν λέγει ἐνταῦθα τὴν σύνεσιν καὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ συμφέροντος. Ἡ δὲ διοίκησις πανταχοῦ Δημοσθενική τοῦ περὶ τοῦ στεφάνου — Ἐμβρόντητε εἶτα λέγεις; — Ἀδείας δὲ ἀντὶ τοῦ ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας· ἀλλαχοῦ δέ ἡ ἄδεια ἐπ' ἐξουσίας κεῖται[3]). — Ἦσαν τῶν Ἑλλήνων μερίδες τρεῖς[4]) — Ἡ μεταχείρισις Δημοσθενική· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου εἰς τρία μερίζει τοὺς Ἕλληνας, εἰς συμπράξαντας τῷ Φιλίππῳ, εἰς μὴ ἐναντιωθέντας, καὶ εἰς ἀντιστάντας[5]).

— Ποῖος Μίνως Ὁμηρικός ταῦτα μέμψαιτ' ἂν ἤ τις Αἰακός[6]) — Μεγίστην ἐνταῦθα ποιούμενος σύγκρισιν, ἐναντιοῦται περὶ τῶν ἀνδρῶν τῷ Πλάτωνι, ποιῶν τὸν Μίνω καὶ τὸν Ῥαδάμανθυν, οἵτινες ἐπὶ δικαιοσύνῃ βοῶνται. Αὖθις Δημοσθενική ἡ μεταχείρισις· οὕτως ἐκεῖνος εἶπεν ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου διὰ τὸν Αἰσχίνην — εἰ γὰρ ὁ Αἰακός ἢ ὁ Ῥαδάμανθυς ἦν ὁ κατηγορῶν[7]). — Ἄτοπον δέ μοι φαίνεται, εἰ μὲν συμμάχους τινές, ἢ φρούριον προὔδωσαν, ἢ ναῦν μίαν ἢ δύο[8]). — Ἀντὶ τοῦ εὐτελεῖς τινας· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ὁ συλλογισμός. Τοῦτο καὶ ἡ τέχνη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι, εἰ ὁ ἀδικῶν τιμωρίας ἄξιος, τοὐναντίον ὁ μὴ ἀδικῶν στεφάνων. Τούτῳ καὶ Δημοσθένης ἐχρήσατο ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην τοῦ Χαβρίου πέρι, ἐν ᾧ περὶ ἀτελείας ἀγωνίζεται[9]). — ἀλλ' ὑπεσκέλιζον, ἐμπόδιζον, ἠπάτουν[10]) — Ἀναυξήτως ἐξήνεγκε τὸ ἐμποδίζω, ἀλλὰ καὶ Δημοσθένης

---

1) Δήμοσθ. ἐν Β'. Ὀλυνθ. 10, 7.
2) Ἀριστείδ. 181, 8.
3) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 243, 6.
4) Ἀριστείδ. 183, 6.
5) Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφ. 234, 1.
6) Ἀριστείσ. 191, 5.
7) Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφ. 127, 1.
8) Ἀριστείδ. 199, 4.
9) Δημοσθ. πρὸς Λεπτ. περὶ ἀτελ. 79—80.
10) Ἀριστείδ. 240, 17.

κέχρηται τῇ λέξει τροπικῶς· τὸ δὲ ὑποσκελίζω εἴρηται τῷ Δημοσθένει ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου[1]). — ἀλλ᾽ οἴχεταί σοι διαφθαρεὶς ὁ λόγος περὶ αὑτῶν[2]) — ἀντὶ τοῦ ὑφ᾽ ἑαυτῶν· καὶ Δημοσθένης εἴρηκε — περὶ αὑτὰ καταρρεῖ[3]).

— Οὐκ οὖν ἄτοπον, μελλόντων μὲν ἔσεσθαι τῶν ἔργων[4]) — Λοιπὸν συνάγει τὸ νόημα, καί φησιν οὕτω. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπόν ἐστι τὸν Πλάτωνα ἐπιχειρεῖν ὑβρίζειν τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν καὶ τελειώσαντα τὰ πράγματα τῆς πόλεως καὶ διάδηλον ἔχοντα τὴν ἀρετὴν παρὰ πᾶσιν Ἕλλησι καὶ βαρβάροις; τὸ δὲ σχῆμα σχετλιαστικόν. Ὑπογράφει δὲ ἡμῖν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ὅτι πρὸ μὲν τοῦ τυχεῖν τινός, δοκοῦσιν εὐγνώμονες, μετὰ δὲ τὸ τυχεῖν μεταβάλλονται. Τὸ δὲ ὅμοιον εἶπεν ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην Δημοσθένης — Οὐκοῦν ἄτοπον εἰ μέλλοντες μὲν εὖ πάσχειν ἀποδεχόμεθα τὰς τιμάς, μετὰ δὲ τὰς χάριτας ἀχάριστοι φανῶμεν[5]). — εἰ μὲν τοίνυν αὐτοῦ γνώμῃ μόνον περὶ τούτων[6]) — ἐπὶ τὴν μείζονα ἦλθεν ἀπόδειξιν, τὴν μαντείαν τοῦ Ἀπόλλωνος. Δημοσθενικῶς ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ τοῖς ἰσχυροῖς ἐπιχειρήμασιν ἐχρήσατο, τηρήσας ταῦτα περὶ τὸ τέλος· οὕτω καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, ἀφοῦ πρότερον διὰ πολλῶν παραδειγμάτων κατέδειξεν ὅτι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, οὐ τιμὴν τοῖς Ἀθηναίοις περιποιεῖ τὸ ἀφαιρεῖσθαι τοὺς εὐεργέτας τὰς δωρεάς τὰς ὑπὸ τῶν προγόνων δοθείσας, ἐπάγεται περὶ τὸ τέλος τοῦ λόγου τὰ ἰσχυρότατα τῶν ἐπιχειρημάτων, ὧν ὡς ἀντικείμενον ἔχει τὸν Λεύκωνα τὸν Κόνωνα τὸν Χαβρίαν καὶ τὸν τούτου παῖδα[7]).

— Ὃν οὐκ ἦν ἑλεῖν παρὰ τῷ θεῷ κριτῇ τούτου Πλάτων ἠξίωσε κατηγορεῖν[8]); — Ἔθος τῷ Ἀριστείδῃ, ὥσπερ καὶ Δημοσθένει τοῦτο, ὅτε λάβῃ τὸ καθ᾽ ὑπόθεσιν καὶ

1) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 138, 8.
2) Ἀριστείδ. 242, 12.
3) Δημοσθ. ἐν Β'. Ὀλυνθ. 10, 6.
4) Ἀριστείδ. 204, 16.
5) Δημοσθ. πρὸς Λεπτ. 66, 4.
6) Ἀριστείδ. 210, 18.
7) Δημοσθ. πρὸς Λεπτ. 29, 8 καὶ 68, 1. καὶ 75—81—82—83—84.
8) Ἀριστείδ. 215, 1.

δείξῃ αὐτό ἀληθές, λοιπόν ἐπάγειν αὐτῷ συμπέρασμα, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν, εἰρηκώς ὅτι, εἰ ἐκρίνετο Θεμιστοκλῆς παρὰ τῷ Ἀπόλλωνι, ὡς κακῶς πεποιηκώς ἐν Σαλαμῖνι τὴν ναυμαχίαν, πῶς οἷόν τε ἦν τὸν Ἀπόλλωνα Θεμιστοκλέους καταψηφίζεσθαι, ὡς κακῶς ἐγχειρίσαντος, ὅστις καὶ αὐτός ἦν μαντευσάμενος ἐκεῖ πολεμῆσαι τοὺς Ἕλληνας; Εἶτα ὡς ἀπέδειξεν ὅτι ἀληθές ἐστίν, ἐπηγάγετο συμπέρασμα, πῶς οὐκ ἦν εἰκός παρὰ τῷ θεῷ κριτῇ ἡττηθῆναι τὸν Πλάτωνα τούτου κατηγοροῦντα; Τὰ ἐπειχειρήματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ Δημοσθένους πρὸς Λεπτίνην[1]).

— *Ἐπεί δ' ἔφθη πρὸ τῆς αἰτίας αὐτὸν ἀφείς ὁ θεός*[2]). — εἰ δὲ καὶ πρὸ τοῦ ἐνθυμηθῆναι τὸν Θεμιστοκλέα πολεμῆσαι τοὺς Ἕλληνας ἐκεῖ τῷ βαρβάρῳ ὁ θεός τοῦτο προειρήκει, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔλεγεν πῶς δεῖ ναυμαχεῖν ἢ που ἄξιός ἐστιν ὁ Θεμιστοκλῆς μέμψεως. Ἡ ἀπόδοσις ἀπὸ κοινοῦ, ὅτι οὐ νῦν μᾶλλον τῆς αἰτίας δέον ἀφεῖσθαι. Ἔθος τοῖς ῥήτορσιν, ὅταν θυμῷ κινούμενοι χρῶνται τοῖς λόγοις, ἐλλείπειν τὴν ἀπόδοσιν, ὥστε καὶ Δημοσθένης πολλαχοῦ τε ποιεῖ καὶ ὅτε πρὸς τὸν Αἰσχίνην καταφερόμενος αὐτοῦ ἀποτείνεται[3]).

— *Οὐδὲ τὴν παρ' ἐκείνου γε συντέλειαν*[4]) — κατεχρήσατο ἐνταῦθα τῇ λέξει· συντέλεια γὰρ καλεῖται ἡ ἐκ πολλῶν εἰσφερομένη λειτουργία ἢ συντέλειά ἐστιν ἡ ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν ἕν τι χρήσιμον ἀπεργαζομένη· ὡς καὶ Δημοσθένης χρῆται πολλαχοῦ τῇ λέξει ἐπὶ τῆς πρώτης ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σημασίας[5]).

— *Καὶ ταῦθ' ὁμολογοῦντες*[6]) — ὥσπερ αὐτοῦ Πλάτωνος τῆς λέξεως ἐπιλαμβάνεται· τὸ γὰρ λέγειν ὡς ἥμαρτον, οὐ τῶν ἀνδρῶν ἐστίν ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν δικαστῶν. Ὡς καὶ Δημοσθένης περὶ Αἰσχίνου ἐν τῷ περὶ στεφάνου λέγων, ὅτι τὰ Φιλίππου ἀδικήματα ἐμὰ καλεῖ ἀδικήματα[7]). —

---

1) Δημοσθ. πρὸς Λεπτ. 20—21—22—23.

2) Ἀριστ. 214, 5.

3) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 139, 2.

4) Ἀριστ. 226, 5.

5) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 23, 3.

6) Ἀριστ. 251, 20.

7) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 283—284.

*Εἴπερ τις καὶ ἄλλος*[1]· — τῇ φράσει ἐν πολλοῖς ὁ ῥήτωρ χρῆται Δημοσθενικῶς· δηλοῦται δὲ διὰ ταύτης ἡ ὑπεροχή ἀρετῆς ἢ κακίας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προσώπου. οὕτω καὶ Δημοσθένης συχνάκις μεταχειρίζεται[2].

— *Καὶ γέγονε πάνθ' ὥσπερ ἐν Εὐρίπῳ τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, νύκτα καὶ ἡμέραν ἄνω καὶ κάτω στρεφόμενα, καὶ κατέχει συνήθης ἀκοή τῶν κακῶν, ἐν Πορθμῷ Φίλιππος, ἐν Μεγάροις Φίλιππος, Ἀρκαδία νοσεῖ, Χαλκιδεῖς ἀπολώλασι, Θεσσαλία δεδούλωται, πολιορκεῖ Βυζάντιον, Ἦλιν εἴληφεν, Ὁμήρου κατάλογος ἁρπαζομένων γέγονε τῶν Ἑλλήνων*[3]. — Ὁ λόγος ἐνταῦθα ἐξενήνεγκται ὁμοίως τοῖς Φιλιππικοῖς τοῦ Δημοσθένους· οὕτως ἐκεῖνος εἶπεν.

— *Πάλιν ταῦτ' ἀμελούμενα ἰδὼν καὶ οὐδεμιᾶς βοηθείας τυγχάνοντα παρ' ἡμῶν, κατέσκαπτε πορθμόν καὶ τυραννίδα ἀπαντικρὺ τῆς Ἀττικῆς ἐπετείχισεν ἡμῖν ἐν τῇ Εὐβοίᾳ· ταύτης ὀλιγωρουμένης Μέγαρα ἑάλω παρὰ μικρόν ..... Ἀτρῶνες ἐπρίαντο ... τὰ ἐν Ὠρεῷ πράγματα εἰλήφει .... Φεράς, τὴν ἐπ' Ἀμβρακίαν ὁδόν τὰς ἐν Ἤλιδι σφαγάς, ἄλλα μυρία*[4]. — *Οὐδέν οὐδαμοῦ*[5] — τὴν φράσιν ταύτην πολλαχοῦ ὁ Ἀριστείδης μεταχειρίζεται ὁ δὲ Δημοσθένης παίζει ἔστιν ὅτε διὰ τῶν λέξεων οὐδέν καὶ μηδὲν παρ' οὗ ὁ Ἀριστείδης ἔλαβε τὰ ἡδύσματα ταῦτα[6]. — *εἰσποιεῖσθαι*[7]. — Αὖθις τὴν λέξιν μετεχειρίσθη ζήλῳ Δημοσθενικῷ· οὕτως εἶπεν οὗτος ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην — *Ἔστι γὰρ γένει μὲν δήπου ὁ Λεύκων ξένος τῇ δὲ παρ' ὑμῶν ποιήσει πολίτης*[8]. — Ἦν δὲ ἡ εἰσποίησις παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τιμητική τις ἀξία διδομένη τοῖς ξένοις τοῖς εὐεργετήσασι τὴν πόλιν· δῆλον ὅτι παρείχετο τὸ δικαίωμα τοῦ ἐγγράφεσθαι ἐν τοῖς τοῦ δήμου ληξιαρχικοῖς βιβλίοις·

---

1) *Ἀριστ.* 133, 18 *καὶ* 131, 1.

2) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν.* 41, 6. *καὶ κατὰ Τιμοκράτ.* 96, 3. *καὶ κατ' Ἀριστοκράτ.* 4, 1. *καὶ* 96, 3 *καὶ* 51, 3.

3) *Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ.* 724.

4) *Δημοσθ. ἐν δ'. Φιλίπ.* 9—10.

5) *Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ.* 136, 7 *καὶ* 139, 19.

6) *Δημος. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ.* 81, 8. *καὶ* 154, 13.

7) *Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ.* 165, 12.

8) *Δημ. πρὸς Λεπτίν.* 30, 1.

*Ἐκαλεῖτο δὲ ὁ τοιοῦτος ποιητὸς εἰσποιητός, δημοποίητος**). — *Ἄιδουσι δὲ καὶ Χαβρίου τι ῥῆμα*[1]). — Ὁ Ἀριστείδης μνημονεύει ἐνταῦθα Χαβρίου ὡς μεγαλεπιβόλου ἀνδρός· οὕτω καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην ἀπαριθμεῖ πολλὰς καὶ μεγάλας πράξεις Χαβρίου[2]). — *Ὁ ποῖ᾽ ἄττα γὰρ ἂν τά ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν*[3]). — Πάλιν ἐνταῦθα ἰσχυριζόμενος ὁ Ἀριστείδης, ὅτι δεῖ τινά ἔχειν τὸ φρόνημα, οἷον καὶ τὸ ἐπιτήδευμα, σοφιστευόμενος ἐχρήσατο τῇ Δημοσθενικῇ φράσει· δῆλα δὴ λέγει ὅτι ἔξεστιν αὐτῷ τὸ μέγα φρονεῖν συνῳδὰ τῷ ἑαυτοῦ ἐπιτηδεύματι, ἐνῷ ὁ Δημοσθένης τοὐναντίον ἐχρήσατο τούτῳ κατηγορηματικῶς· ὀνειδίζων γὰρ τούς Ἀθηναίους ὅτι διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν κακῶς τὰ τῆς πολιτείας διεπόντων, λέγει αὐτοῖς, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν, εἰ μή πολιτικήν πορείαν ἀλλάξωσι, γενναιότερον φρόνημα τοῦ ὑπάρχοντος ἔχειν, καὶ οὕτως ἐπάγεται — ὁποῖ᾽ ἄττα κτλ.[4]).

— *Οὔκουν ἐξούλης γε μόνοις ὑμῖν*[5]). — Τὸ ἐξούλης φράσις δικανική — δίκην ἐξούλης κτλ. ἣν μεταχειρίζεται ἡ δικανική γλῶσσα, καὶ σημαίνει τὴν κυριότητα τῆς κατοχῆς ἐπί τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος τοῦ χρεώστου, ἀρνουμένου ἢ μή δυναμένου τὰ ὀφειλόμενα ἀποδοῦναι καὶ σύναμα τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἀριστείδης ἐδήλωσε τῇ λέξει τὸ γνήσιον τῶν Ἀθηναίων, ὅτι οὐδείς κατηγορήσει αὐτῶν ὅτι οὐκ αὐτόχθονές εἰσιν. Οὕτω Δημοσθενίζων ἐνταῦθα ἐχρήσατο τῇ λέξει, ὡς καὶ ἐκεῖνος ἐν τῷ κατὰ Μειδίου εἴρηκεν[6]).

— *Ὥσθ᾽ οἱ μὲν ἡττώμενοι στέργουσιν ὁμοίως τοῖς κεκρατηκόσιν*[7]). — Ἐνταῦθα χρώμενος ταῖς φράσεσιν, ἡττῶμαι καὶ κρατῶ, αἵτινες αὖθις δικανικαί εἰσίν, ἐνεκωμίασε τὸ

---

*) *ὅρα καὶ* griech. Alterthümer Müller.

1) *Ἀριστ. Τμ. Β΄. σελ.* 541.

2) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν.* 89, 2.

3) *Ἀριστ. Τμ. Β΄. σελ.* 551, 15.

4) *Δημοσθ. ἐν γ΄. Ὀλυνθ.* 32, 4.

5) *Ἀριστ. Τμ. Α΄. σελ.* 164, 5.

6) *Δημοσθ. κατὰ Μειδ.* §. 81. *ἔπιθι περὶ τοῦ ἐξούλης* griech. Alterthümer Müller *σελ.* 183.

7) *Ἀριστ. Τμ. Α΄. σελ.* 171, 8.

ὕπατον τῶν Ἀθηναίων δικαστήριον, τουτέστιν τὸν Ἄρειον Πάγον, ἀποδιδοὺς αὐτῷ τὴν ἄκραν διδαιοσύνην καὶ θείαν καταγωγήν· τοῦτο ἀκριβῶς καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους ποιεῖ. — Καὶ τὰ μὲν δὴ παλαιὰ ταῦτα, τὰ δ' ὕστερον, τοῦτο μόνον τὸ δικαστήριον οὐχὶ τύραννος, οὐκ ὀλιγαρχία, οὐ δημοκρατία τὰς φονικὰς δίκας ἀφελέσθαι τετόλμηκεν, ἀλλὰ πάντες ἀσθενέστερον ἂν τὸ δίκαιον εὑρεῖν ἡγοῦνται περὶ τούτων αὐτοί τοῦ παρὰ τούτοις εὑρημένου δικαίου. Πρὸς δὲ τούτοις τοιούτοις οὖσιν, ἐνταῦθα μόνον οὐδείς πώποτε οὔτε φεύγων ἁλοὺς οὔτε διώκων ἡττηθείς ἐξήλεγξεν ὡς ἀδίκως ἐδικάσθη τὰ κριθέντα[1]).

— διαρρήδην[2]) — τὸ ἐπίρρημα τοῦτο, ὅπερ δηλοῖ τὸ καθόλου φανερῶς καὶ πασιδήλως μεταχειρίζεται ἐν πολλοῖς ὁ Ἀριστείδης, περὶ πλείονος ὅμως ποιεῖται Δημοσθένης[3]). — Ἀτέλειαν δὲ καὶ πολιτείαν καὶ πάντων μετουσίαν δόντες, ὥσπερ τοῖς ἐκ Κορίνθου καὶ Θάσου καὶ Βυζαντίου μεταστᾶσιν[4]). — Ἀτέλειαν δὲ καὶ πολιτείαν εἰπὼν ἐκ τοῦ Δημοσθένους ταῦτα παρέλαβεν, Κορινθίων δὲ καὶ Θασίων καὶ Βυζαντίων μνημονεύσας, ζήλῳ Δημοσθενικῷ τούτοις ἐχρήσατο· οὕτως εἶπεν ἐκεῖνος ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην[5]) — ἅ μὲν ἐψηφίσασθε δι' ὑμᾶς Κορινθίων. . . . Τοῦτο μὲν τοίνυν Θασίους τοὺς μετ' Ἐκφάντου . . . . τοῦτο δὲ Ἀρχέβιον καὶ Ἡρακλείδην, οἵ Βυζάντιον παραδόντες . . . . ὧν, μετὰ ταῦτα ἐκπεσόντων ἐψηφίσασασθε, ἅπερ οἶμαι φεύγουσιν εὐεργέταις δι' ὑμᾶς προσῆκε, προξενίαν, εὐεργεσίαν, ἀτέλειαν ἁπάντων. — Ἡ δὲ ἀτέλεια ἦν δωρεά διδομένη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τοῖς εὐεργετήσασι τὴν πόλιν· ἀπεξεδύετο δέ ὁ λαβὼν τῶν ἐγκυκλίων λειτουργιῶν διὰ ταύτης τῆς τιμῆς. Τὸ δέ πολιτεία σημαίνει τὸ δικαίωμα τοῦ κτᾶσθαι ἅπαντα τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα, ὅπερ μεγίστη τιμή τοῖς ξένοις ἐνομίζετο.

---

1) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. 66, 9.
2) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 133, 5.
3) Δημοσθ. περὶ Παραπρεσβ. 36, 3.
4) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 283, 5.
5) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 55, 1. καὶ 59—60. ἔπιδι καὶ griech. Alterthümer Müller σελ. 143.

— Οὔκουν δεινόν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ καὶ λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνες, ἐξάγομαι γὰρ εἰπεῖν, Σωκράτη μὲν καὶ τῆς φυγῆς ἐπαινεῖν καὶ φάσκειν ἐκεῖνον ἀναχωρεῖν κάλλιον Λάχητος, Θεμιστοκλέα δὲ, ὃς διώκων, οὐ φεύγων τοὺς πολεμίους τὴν ἀνδρείαν ἐπεδείκνυτο, καὶ οὐ τῆς ἀρετῆς ἅπασα ἀπέλαυσεν ἡ Ἑλλάς, ἃ τῆς δειλίας καὶ τῆς ἀνανδρείας ἔστ' ὀνόματα, τούτοις καλοῦντα μὴ φροντίζειν[1]); — Ἐνταῦθα ὁ Ἀριστείδης διλημματικῷ τῷ τρόπῳ ἐξήνεγκε τὴν πρότασιν ταύτην μιμούμενος Δημοσθένην· οὕτως ἐκεῖνος ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου εἴρηκε. — Καὶ ἔγωγε ἡδέως ἂν ἐροίμην Αἰσχίνην, ὅτε ταῦτα ἐπράττετο καὶ ζήλου καὶ χαρᾶς καὶ ἐπαίνων ἡ πόλις ἦν μεστὴ, πότερον συνέθυε καὶ συνευφραίνετο τοῖς πολλοῖς ἢ λυπούμενος καὶ στένων καὶ δυσμεναίνων τοῖς κοινοῖς ἀγαθοῖς οἴκοι καθῆτο; εἰ μὲν γὰρ παρῆν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξητάζετο, πῶς οὐ δεινά ποιεῖ, μᾶλλον δ' οὐδ' ὅσια, εἰ ὧν ὡς ἀρίστων αὐτὸς τοὺς θεοὺς ἐποιήσατο μάρτυρας, ταῦθ' ὡς οὐκ ἄριστα νῦν ὑμᾶς ἀξιοῖ ψηφίσασθαι τοὺς ὀμωμοκότας τοὺς θεούς[2]); — Τὸ σχῆμα τοῦτο, ὅπερ οἱ ῥήτορες μεταχειρίζονται, τὸ καλούμενον δίλημμα, ἐστί τῶν λαμπροτάτων ῥητορικῶν σχημάτων· διότι ὁ ἀντίπαλος παγιδεύεται ὅτι καὶ ἂν ὁμολογήσῃ· ἔστι δὲ τοῦτο ἐπιχείρημα ἐκ διμεροῦς ἢ καὶ πολυμεροῦς προτάσεως συνιστάμενον, ἀντιθέτων ὄντων πρὸς ἄλληλα τῶν διαιρουμένων μερῶν· καθότι τὸ ἀποδεικνυόμενον κατὰ τῶν μερῶν ἀποδείκνυται καὶ κατὰ τοῦ ὅλου.

— Δοκεῖ δὲ μοι συγκληρωθῆναι τῇ τύχῃ τῆς πόλεως ἡ μάχη καὶ μηδένων ἄλλων, ὥσπερ μητρόπολις καὶ ἀφορμή τῶν ὕστερον πάντων ἐγένετο τοῖς Ἕλλησιν . . . κτλ.[3]). — Ἐνταῦθα ὁ Ἀριστείδης, ἐπειδὴ ὁ λόγος ἔκτασιν λαμβάνει, ποιεῖται ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακεφαλαιώσεις τῶν προειρημένων, ἵνα τὴν μνήμην τῶν ἀκροατῶν ζωηράν διατηρῇ. Τοῦτο καὶ Δημοσθένης ἐν τοῖς μεγάλοις αὐτοῦ λόγοις ποιεῖ· ὡς ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας, ἐν τῷ κατὰ Μειδίου, ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου· ἓν δὲ παράδειγμα

1) Ἀριστ. Τμ. Β'. σελ. 267, 7.

2) Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφ. 217. ἔπιθι καὶ Volkmann, Rhetorik der Griechen und Römer σελ. 180.

3) Ἀριστ. Τμ. Α. σελ. 204.

ἱκανόν μαρτυρῆσαι τὴν ὁμοιότητα — ... εἶτα ἐρώτησον τουτουσί τὴν ποτέρου τύχην ἂν ἕλοιθ' ἕκαστος αὐτῶν· ἐδίδασκες γράμματα, ἐγὼ δ' ἐφοίτων, ἐτέλεις, ἐγὼ δ' ἐτελούμην· ἐγραμμάτευες, ἐγὼ δὲ ἠκκλησίαζον, ἐτριταγωνίστεις, ἐγὼ δ' ἐθεώρουν, ἐξέπιπτες, ἐγὼ δ' ἐσύριττον, ὑπὲρ ἐχθρῶν πεπολίτευσαι πάντα, ἐγὼ δ' ὑπὲρ πατρίδος[1]).

— Τεκμήριον δὲ[2]) — Τὴν φράσιν μεταχειρίζονται οἱ ῥήτορες ἐν ἀρχῇ διηγηματικῶν λόγων πρὸς βεβαίωσιν τῶν προειρημένων ἐπιχειρημάτων· ἔστι δ' αὕτη φράσις ἐλλειπτική· καθό πλήρης οὖσα ἔχει ὧδε — τεκμήριον ἢ σημεῖον δὲ τούτου ἐστί τόδε – καὶ εἶτα πάραυτα ὁ ῥήτωρ ἄρχεται τῆς ἀφηγήσεως, ἀλλ' ἀείποτε παρὰ τοῖς δοκίμοις μεμονωμένη φέρεται. Ἔστιν δ' ὅτε ἀντὶ τοῦ σημεῖον δὲ ἢ τεκμήριον δὲ ἀπαντᾷ τὸ δῆλον δε, ὅπερ ταὐτὸ. Τούτῳ ἐχρήσατο Ἀριστείδης ζήλῳ Δημοσθενικῷ· ἡ φράσις κατεσπαρμένη ἐν ἅπασι τοῖς Δημοσθενικοῖς λόγοις[3]).

— Πότερον τῆς ἐν Νάξῳ ναυμαχίας ἔργον τοσούτου[4]); — Ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ἐγκωμιάζων τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τοῖς μεγάλοις αὐτῶν κατορθώμασιν, ἐξαίρει τὴν ἐν Νάξῳ ναυμαχίαν, καθ' ἣν λαμπρὰν νίκην ὁ Χαβρίας κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἤρατο. Τοῦτο δὲ ποιεῖ κατ' ἀπομίμησιν Δημοσθενικήν· εἴρηκε γὰρ ἐκεῖνος ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης χρησιμευσάσης αὐτῷ ὡς ἰσχυρότατον ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ Λεπτινείου νόμου[5]).

— Τῇ κατὰ ἦθος πόλει[6]). — Ἦθος εἰπὼν ἐνταῦθα προσωποποιεῖ τὴν πόλιν κατὰ Δημοσθενικὸν τρόπον, ἀποδίδων τοῖς ἀψύχοις ἐμψύχων προσόντα· οὕτω καὶ Δημοσθένης εἶπεν ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην.

— Τὸ μὲν τοίνυν τῆς πόλεως ἦθος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,

---

1) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 265. ἴδ, καὶ Λογγῖνον (fr. 11 p. 336), ἔπιθι καὶ Volkmann, rhet. griech. röm. S. 215.

2) Ἀριστ. Τμ. Α', σελ. 281, 14.

3) Δημοσθ. κατὰ Τιμοκράτ. 175 καὶ 28, 9 καὶ 209—118—35, 4—149, 6.

4) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 285.

5) Δημοσθ. πρὸς Λεπτν. 77, 5.

6) Ἀριστείδ. Τμ. Α'. 286.

*καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν καὶ ἐφ' ὧν εἶπον ἴδοι τις ἂν τοιοῦτον ἀψευδές καὶ χρηστόν κτλ.*[1]). — *Ἡ προσωποποιία ζωηρῶς τὴν φαντασίαν κινοῦσα, γίγνεται, ὅταν παρίστανται ἢ ἄψυχα πράγματα αἰσθανόμενα καὶ λαλοῦντα, ἢ πρόσωπα ἀπόντα ὡσεί ἦσαν παρόντα ἢ νεκροί ὡσεί ἔζων. Ἔστι δὲ τὸ τολμηρότερον τῶν ῥητορικῶν σχημάτων καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ μεγάλων παθῶν εὐχρηστεῖ· οὕτως ὁ Δημοσθένης καὶ ἐν τῷ Α'. Ὀλυνθιακῷ προσωποποιεῖ τὸν καιρὸν λέγων — ὁ μὲν οὖν παρὼν καιρὸς .... μονονουχὶ, φωνήν ἀφιεὶς, — ὁ δὲ Σωκράτης τοὺς νόμους καὶ τὸ κοινόν τῆς πόλεως.*

— *Καὶ δηλαδή οὐχ αἵρεσις ἦν ἢ τῶν ἰατρῶν ἀκούειν, ἢ τοῦ θεοῦ*[2]). — *Αἵρεσιν εἶπεν αὖθις ἐνταῦθα Δημοσθενικῶς, δηλῶν διὰ τῆς λέξεως ἐκλογήν· ταὐτὸ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας εἶπεν — δυοῖν δ' αἱρέσεως οὔσης μοι νυνί, ἢ τοσούτων ὄντων τῶν πεπραγμένων δοκεῖν κοινωνεῖν ἡμῖν, ἢ κατηγορεῖν*[3]).

— *Βούλομαι δὲ καὶ περὶ τῆς πολιτείας αὐτῆς μνησθῆναι διὰ βραχέων, ὡς ἂν οἷός τε ὦ*[4]) — *τῇ φράσει ἐχρήσατο αὖθις ζήλῳ Δημοσθενικῷ· μεταχειρίζονται δὲ αὐτὴν οἱ ῥήτορες ἐν τοῖς προοιμίοις εἴτε ἐν τοῖς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, εἴτε καὶ ἐν τῷ μέσῳ, ὁπόταν πρόκηται νέα ἀφηγήσασθαι· τούτῳ Δημοσθένης ἐν πολλοῖς λόγοις αὐτοῦ προοιμιαζόμενος χρῆται*[5]). — *Ἄξιον τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες*[6]) — *τὸ τοίνυν ἐνταῦθα, ὡς καὶ πολλαχοῦ μεταχειρίζεται ἐπὶ μεταβατικῇ σημασίᾳ, ὅπερ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἰσοδυναμεῖ τῷ συνδέσμῳ δὲ· τοῦτο λίαν σύνηθες παρὰ Δημοσθένει*[7]).

---

1) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν.* 13, 1. *ἔπιθι καὶ Πλατ. Κριτ.* 10 *καὶ* Volkmann *σελ.* 231.

2) *Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ.* 461.

3) *Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ.* 186, 5·

4) *Ἀριστ. Τμ. Α'· σελ.* 314.

5) *Δημοσθ. κατὰ στεφ. Α'.* 2, 4 *καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Λεπτινείου λόγου* 1, 4.

6) *Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ.* 434, 13.

7) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν.* 131, 1.

— *εἶεν*[1]) — *Τὸ ἐπίρρημα τοῦτο, ὅπερ ἀρχικῶς ἦν εὐκτικὴ ἔγκλισις τοῦ ῥήματος εἰμί, μεταπεσὸν εἶτα εἰς ἐπιρρηματικὴν σημασίαν, σημαίνει, ἔχει καλῶς. Μεταχειρίζονται δὲ αὐτό οἱ ῥήτορες ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἐν τέλει περιόδων προκειμένου εἰς ἕτερα ἐπιχειρήματα τούτους μεταβῆναι· τοῦτο πολυχρηστότατον παρὰ Δημοσθένει*[2]). — *Ἐγὼ δὲ ὑμᾶς ἡδέως ἂν ἐροίμην τίς ὑμῶν βούλεται πράττειν*[3]) — *Ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ ὑποδηλοῦται εἰρωνεία τις· διὰ τοῦτο ἐν πολλοῖς χωρίοις ἡδέως αὐτὴν οἱ ῥήτορες μεταχειρίζονται καὶ ἰδίᾳ Δημοσθένης· οὕτως ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην λέγει, προτιθέμενος πατάξαι τὸν Λεπτίνην διὰ τῆς κεραυνοβόλου αὐτοῦ γλώσσης, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς δικαστάς — ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν ἐροίμην ἡδέως αὐτόν τίνος ἕνεκα. κτλ.*[4]). — *Ἡ φράσις εἰ καὶ ὑπαινίττεται εἰρωνείαν καὶ πικρίαν πως, οὐχ ἧττον λίαν εὐχαρίστως ἐν τοῖς λίγοις χρῆσις αὐτῆς γίγνεται, ὁπόταν ὁ λέγων ὑπαινιγμόν τινά κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἢ τοῦ ἀντικειμένου περὶ οὗ ὁμιλεῖ ἐκφράσαι βούληται. Αὕτη λίαν συνεχῶς παρὰ Δημοσθένει ἀπαντᾷ ἣν κατ' ἀπομίμησιν καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ κατέσπειρεν.*

— *τοῦ μὴ τὸ ὕδωρ ἐμπῖπτον κακουργεῖν*[5]). — *Τὴν λέξιν, κακουργεῖν μετεχειρίσθη ὁ Ἀριστείδης ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ βλάβην εἴς τινα προξενῶ, τοῦτο δὲ ποιεῖ ζήλῳ Δημοσθενικῷ· οὕτως ἐκεῖνος ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην εἴρηκεν, — ἀλλ' ἐπειδάν τις, οἶμαι, κακουργῶν ἐπὶ μὴ προσήκοντα πράγματα τοὺς λόγους μεταφέρῃ, δυσχερεῖς ἀνάγκη φαίνεσθαι*[6]). — *Ὁ μὲν γὰρ χρήμασι νικῶν ἕνα καὶ δύο ἴσως νικᾷ, τριῶν δὲ ὁμοῦ καὶ τεττάρων ἀναμιξάντων τὰς οὐσίας οὐκ ἂν εἴη πλουσιώτερος· εἰ δὲ καὶ τεττάρων, ἀλλ' οὐ δίς τοσούτων, εἰ δὲ καὶ πολλαπλασίων, ἀλλ' οὐ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει· εἰ δὲ καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἑαυτοῦ,*

1) Ἀριστείδ. **Τμ. Α'. σελ.** 441, 13.
2) *Δημοσθ.* πρὸς *Λεπτίν.* 23, 1.
3) Ἀριστ. **Τμ. Α'.** σελ. 449, 6.
4) *Δημοσθ.* πρὸς *Λεπτίν.* 2, 4.
5) Ἀριστ. **Τμ. Α'.** σελ. 457, 4.
6) *Δημοσθ.* πρὸς *Λεπτίν.* 113, 8.

ἀλλ' οὐ δήπου καὶ τῶν ἀστυγειτόνων· εἰ δὲ κἀκείνων, ἀλλ' οὐκ ἀμφοῖν γε ὁμοῦ, πολὺ δ' οἶμαι καὶ μᾶλλον οὐ τῶν κατὰ πᾶσάν γε ὁμοῦ τὴν Ἑλλάδα, παντάπασί γε ἀμήχανον τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν ἤπειρον[1]). — Ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ἐχρήσατο λαμπρῷ κλιμακωτῷ σχήματι, ὅπερ παρέχει μεγάλην ἐπιδεικτικότητα τῷ λόγῳ· γίνεται δὲ τοῦτο ὅταν τὰ κόμματα χωρῶσιν οὕτως, ὥστε ἡ τελευταία λέξις τοῦ ἡγουμένου γίγνηται ἀρχὴ τοῦ ἑπομένου, καὶ οὕτω πως ἀποτελεῖται συνεχής τις ἀναδίπλωσις ἢ κλῖμαξ. Τούτῳ καὶ Δημοσθένης ἐν πολλοῖς χρῆται, ἰδίᾳ δὲ λαμπρότατον τοιοῦτον ὑπάρχει ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου, ὅπερ ἐστίν ἴσως μοναδικόν διὰ ῥητορικοὺς κανόνας· ἔχει δὲ ὧδε — οὐκ εἶπον μὲν τοῦτο, οὐκ ἔγραψα δὲ, οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δὲ, οὐδ' ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θηβαίους, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ πάντων ἄχρι τῆς τελευτῆς διεξῆλθον[2]). — ὦ γῆ καὶ θεοί καὶ δίκαι[3]) — Αὖθις ἡ μεταχείρισις Δημοσθενική· ἔστι δὲ τὸ σχῆμα ἀναφώνησις ἢ ἐκφώνησις, ὅπερ πάθος σφοδρόν ἐμφαίνει καὶ γίγνεται ὅταν ὑπὸ σφοδροῦ πάθους, ἐκπλήξεως, θαυμασμοῦ, ὀργῆς, χαρᾶς, ἢ λύπης, κατεχόμενος ὁ ῥήτωρ μαρτύρεται τοὺς θεούς. Οὕτω καὶ ὁ Δημοσθένης ἀγανακτῶν διότι ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου ὡς φιλιππίζων, ἐκφωνεῖ — ὅς γὰρ ἐμοῦ φιλιππισμόν, ὦ γῆ καὶ θεοί, κατηγορεῖ, τί οὗτος οὐκ ἂν εἴποι[4]); — οὗ τί γένοιτ' ἂν αἴσχιον[5]); — Πάλιν ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ δημοσθενίζει· ἀποτεινόμενος γὰρ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι δεῖ συνδρομὴν τοῖς Λακεδαιμονίοις παρασχεῖν, οἵτινες ἐφάνησαν πολλάκις αὐτοὺς εὖ ποιοῦντες, καὶ οὐχὶ τοῖς Θηβαίοις, οἵτινες ἀρχῆθεν οὐ φίλα τοῖς Ἀθηναίοις ἐφρόνουν, ἐξήνεγκε τὴν πρότασιν ἐν τέλει τῆς προτροπῆς αὐτοῦ ἐρωτηματικῶς, ἐμφαίνων τὸ ἄτοπον. Οὕτω καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην· ἀφοῦ διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων καταδείκνυσιν, ὅτι ἀσύμφορον τῇ πόλει τὰς δω-

---

1) Ἀριστ. Τμ. Β'. σελ. 137.

2) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 288, 1. ἔπιθι καὶ Volkmann σελ. 403.

3) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 645.

4) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 159.

5) Ἀριστ. Τόμ. Α'. σελ. 630, 5, 4.

ρεὰς τοὺς εὐεργέτας ἀποστερηθῆναι καὶ δι' ἄλλους πολλοὺς λόγους, οὓς ἐκεῖ ἀποδείκνυσι, καὶ τὸ μέγιστον ἁπάντων, ὅτι ἀφείλετ' ἂν ἡ πίστις τῆς πόλεως διὰ τοῦ Λεπτινείου νόμου, εἰ ἐπεκυροῦτο· ἐν τέλει τοῦ ἐπιχειρήματος ἐπάγεται — οὗ τί γένοιτ' ἂν αἴσχιον[1]); — καὶ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γ' ἔνεστιν εἰπεῖν ὡς κτλ.[2]). — Αὖθις τὴν φράσιν ἐξήνεγκεν ὅλως Δημοσθενικῶς· οὕτως ἐκεῖνος ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην εἴρηκεν — οὐ γὰρ ἐκεῖνό γ' ἔνεστιν εἰπεῖν ὡς κτλ.[3]). — Τὴν ἀντωνυμίαν ἐκεῖνο μεταχειρίζεται ὁ Ἀριστείδης ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁμοίως τῷ Δημοσθένει οὐχὶ δῆλον ὅτι ὅπως τὰ πόρρωθεν ἀντικείμενα δηλώσῃ, ἀλλὰ τοὐναντίον ἵνα τὰ ἑπόμενα προεξαγγείλῃ· πολυχρηστοτάτη δὲ ἡ χρῆσις αὕτη παρὰ Δημοσθένει. — Ἀλλὰ τί καὶ οἴεσθε; οἱ Θηβαίοις οὐκ ἀνταρκέσαντες χωρὶς ὑμῶν τῷ ποτε πιστεύσαντες ἐφ' ἡμᾶς ἥξουσι; τί δὲ καὶ ζητοῦντες; ἵν' ἡμᾶς ἀνέλωσιν; ἀλλ' ὅτ' ἔσχον καιρόν, οὐκ ἐποίησαν τοῦτο· ἀλλ' ὅτι οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς φεισαμένοις; καὶ μὴν διὰ τοῦτό γε εἴσονται σεσωσμένοι[4]). — Τὸν λόγον ἐξήνεγκεν ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ κατ' ἐρωταπόκρισιν· τοῦτο δὲ χῆμα ἀνθυποφορᾶς καλεῖται γίγνεται δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ ῥήτωρ ἢ ἄλλον ἢ αὑτὸς ἑαυτὸν ἐρωτᾷ, οἱονεί ἐνιστάμενος, καὶ ἀμέσως ἔπειτα ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποκρίνεται τὴν λύσιν ἐπιφέρων. Ἡ τὴν ἐρώτησιν περιέχουσα πρότασις λέγεται ὑποφορά· ἡ δὲ τὴν ἀπάντησιν ἀνθυποφορά. Τὸ σχῆμα τοῦτο μεγάλην σπουδαιότητα τῷ λόγῳ παρέχει· περὶ πολλοῦ ποιεῖται δὲ τοῦτο Δημοσθένης· λέγει δὲ ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου — τί γὰρ καὶ βουλόμενοι μετεπέμπεσθ' ἂν αὐτοὺς ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ; ἐπὶ τὴν εἰρήνην; ἀλλ' ὑπῆρχεν ἅπασιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πόλεμον; ἀλλ' αὐτοί περὶ εἰρήνης ἐβουλεύεσθε. κτλ.[5]). — Πολλοῦ τινός ἔδει ποιεῖσαι[6]). — Πολλαχοῦ τὴν φράσιν μεταχειρίζεται ὁ Ἀριστείδης κατ' απομίμησιν Δημοσθένους, ἥτις

---

1) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 44, 1.
2) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 715.
3) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 2, 9.
4) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 632.
5) Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφ. 24, 7.
6) Ἀριστ. Τμ. Α'. σελ. 237.

σημαίνει πολὺ δέομαί τινος, καὶ εἶτα μεταπίπτει εἰς τὴν σημασίαν τοῦ πολὺ ἀπέχω τῆς ἀληθείας τινός· μυριόλεκτος δὲ παρὰ Δημοσθένει ἡ φράσις αὕτη, ἥτις ὑπὸ διαφόρους τύπους ἐξενηνεγμένη ἐστίν· πολλοῦ γε καὶ δεῖ, πολλοῦ δέω, πολλοῦ δεήσει, πολλοῦ ἐδέησε· ἰσοδύναμον τούτοις ἐστίν τὸ οὐδ' ἐγγὺς[1]).

— Ὡς μὲν οὖν Οἰδίπουν ἐδεξάμεθ' ἡμεῖς καὶ ὡς Διόνυσος . . . καὶ ὡς Ἡρακλῆς ἐμυήθη ξένων πρῶτος, καὶ ὡς πρῶτοι νεών ἱδρυσάμεθ' αὐτῷ κτλ.[2]). — Τὸ ἀνωτέρω ἀφηγηματικόν εἶδος τῆς περιόδου ταύτης ἐξήνεγκεν ὁ ῥήτωρ διὰ τοῦ ὡς, ὅπερ ὡς πρὸς ταῖς ἄλλαις σημασίαις αὐτοῦ ἐν τῇδε τῇ περιπτώσει σημαίνει τρόπον καὶ δύναται ἑρμηνεύεσθαι διὰ τοῦ πῶς ἢ τίνι τρόπῳ· εὐχρηστεῖ δὲ καὶ ἁρμόζει ἡ ἑρμηνεία αὕτη εἰς τὰς ἀφηγηματικάς προτάσεις ἢ περιόδους ἐκφερομένας διά τοῦ ὡς· Οὕτω καὶ Δημοσθένης ἀφηγούμενος τὰς πράξεις Χαβρίου εἴρηκεν· — ὃν μὲν οὖν τρόπον ὑμᾶς ἔχων πρὸς ἅπαντας Λακεδαιμονίους παρετάξατο ἐν Θήβαις καὶ ὡς Γοργώπαν ἀπέκτεινεν κτλ. — Τρανῶς καταφαίνεται ἐνταῦθα ἡ σημασία τοῦ ὡς· τὸ ὡς ἐπὶ τῇ σημασίᾳ ταύτῃ χρῆται καὶ Ξενοφῶν ἐν τῷ Α΄. βιβλίῳ τῶν Ἑλληνικῶν[3]). — Κωμάζει συχνὸν ἤδη χρόνον οὐ φορητά, πόλεις ἀναιρῶν, πολιτείας μετατιθείς, φυγὰς ἐναλλάττων, ἐμβατεύων εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα[4]). — Τὸ προεξενηνεγμένον τοῦτο σχῆμα ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου, καλεῖται ἀσύνδετον, ὅπερ καὶ πρόχυσιν τῶν λεγομένων σημαίνει καὶ ταχίτητα, καὶ ἀγωνίας ἔμφασιν, ὡς τοῦ πράττοντος λύοντος τ' ἀντιπίπτοντα. Τοῦτο τὸ σχῆμα περὶ πολλοῦ ποιοῦνται οἱ ῥήτορες καὶ ἰδίως ὁ Δημοσθένης, οὗτος λέγει ἐν πολλοῖς ἄλλοις χωρίοις καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας — οἱ Φωκεῖς ἐπείθοντο, ἐνέδωκαν ἑαυτούς, ἀπώλοντο[5]) — Ὁ δὲ λογγῖνος ἀποφαίνεται περὶ τοῦ λαμπροῦ

---

1) *Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ.* 77, 5. *Καὶ ἐν γ΄ Φιλ.* 12, 1.

2) *Ἀριστ Τομ. Α΄. σελ.* 722, 10.

3) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν.* 76. *ἔπιθι καὶ Ξενοφ. Ἑλ. βιβλ. Α΄.* 2—3, 4.

4) *Ἀριστ. Τόμ. Α΄. σελ.* 724, 20.

5) *Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ. σελ.* 76, 2. *ἔπιθι καὶ Λογγῖνον περὶ ὕψους Τμ. ΙΘ΄. σελ.* 31.

τούτου σχήματος λέγων ὧδε — τὰ γὰρ ἀλλήλων διακεκομμένα, καὶ οὐδὲν ἧττον κατεσπευσμένα, φέρει τῆς ἀγωνίας ἔμφασιν, ἅμα καὶ ἐμποδιζούσης τι καὶ συνδιωκούσης. — Βάρβαρον ἄνθρωπον καὶ φύσει κεχωρισμένον αἱρεῖσθε, κἂν διαρραγῇ τὰ Πύθια ἐξορχούμενος[1]) — Ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ἐξήνεγκε, τὸ κἂν διαρραγῇ, καθ' ὅλως Δημοσθενικόν τρόπον· οὕτω φέρεται καὶ ἐν τῷ Δημοσθένει περὶ τοῦ στεφάνου — ὁ σός Αἰσχίνη κοινωνός, οὐχ ὁ ἐμός, οὐδ' ἂν σύ διορραγῇς ψευδόμενος[2]).

— Τριῶν δὲ τῶν αἰσχίστων δόξαν παρὰ πᾶσιν λαβεῖν, σκαιότητος, πλεονεξίας, ἀχαριστίας[3]). — Ἐνταῦθα ὁ Ἀριστείδης ἐπιπλήττων τοὺς Θηβαίους καὶ σύναμα τοὺς τῷ Φιλίππῳ δουλεύοντας λέγει, ὅτι φανήσονται πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τοὺς ἐπὶ χρηστότητι διαπρέψαντας τρία ὀνείδη ἔχοντες, δῆλον ὅτι, σκαιοί, πλεονέκται, καὶ ἀχάριστοι. Αὖθις ἐνταῦθα δημοσθενίζει Ἀριστείδης· εἴρηται γὰρ Δημοσθένει περὶ τοῦ Λεπτινείου νόμου ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, ὅτι ἂν μή οὗτος καταργηθῇ, προσάπτει τῇ πόλει τρία κακὰ προσόντα, δῆλον ὅτι φθόνον, ἀπιστίαν, ἀχαριστίαν· — τρία γὰρ τὰ μέγιστα ὀνείδη κτᾶται, φθονερούς, ἀπίστους, ἀχαρίστους εἶναι δοκεῖν[4]). — ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο δίκαιος πιστεύεσθαι Φίλιππος[5]) — Τὸ οὐ δίκαιος πιστεύεσθαι ἐξήνεγκεν ἐνταῦθα ὁ Ἀριστείδης προσωπικῶς, ἀντὶ τοῦ ἀπροσώπου οὐ δίκαιον πιστεύεσθαι τὸν Φίλιππον. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς προσωπικῆς συντάξεως ἀντὶ τῆς ἀπροσώπου ἐν πολλοῖς Δημοσθένης μεταχειρίζεται καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην ἔνθα λέγει — οὐ γὰρ ἐσμέν δίκαιοι ἀφαιρεθῆναι περὶ ὧν ἐξαπατηθῶμεν — ἀντὶ τοῦ οὐ γὰρ δίκαιον ἡμᾶς ἀφαιρεθῆναι περὶ ὧν ἐξαπατηθῶμεν[6]). — καὶ ταῦτα ὑφ' ὑμῶν, ὧν τῇ τάξει λελύμανται[7]). — Τὸ ταῦτα

---

1) Ἀριστ. Τομ. Α'. σελ. 729.
2) Δημ. περὶ τοῦ στεφ. 21, 1.
3) Ἀριστ. Τομ. Α'. σελ. 733, 15.
4) Δημοσθ. προς Λεπτίν. 10, 9.
5) Ἀριστ. Τόμ, Α'. σελ. 738, 10.
6) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 4, 3.
7) Ἀριστ. Τομ. Α'. σελ. 739, 5.

εἶπεν οὐχὶ ἐπὶ δεικτικῆς σημασίας, ἀλλ' ἐπὶ ἐπιρρηματικῆς = τὸ καὶ μάλιστα· τὴν μεταχείρισιν ταύτην πολλοί τῶν συγγραφέων ποιοῦνται καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους εἴρηκεν. — καὶ ταῦτα ὄντων Κρονίων[1]). — καὶ γὰρ ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν[2]). — Ἐνταῦθα ἄρχεται ὁ ῥήτωρ ἀφηγούμενος τὰ τῶν Φωκέων διὰ τοῦ, καὶ γὰρ — ὅστις γὰρ ἐν τῇδε τῇ περιπτώσει δέον ἐξηγεῖσθαι διὰ τοῦ δῆλα δὴ ἢ δῆλον ὅτι, ὁ γὰρ οἱονεί μεταβατικός ἐνταῦθα ἐστίν. Οὕτω καὶ Δημοσθένης εἶπεν ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην παραβάλλων τὰ τῶν Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων πολιτεύματα. — Ἐκεῖ μὲν γάρ, ἐν Λακεδαίμονι, ἐστί τῆς ἀρετῆς ἆθλον τῆς πολιτείας κυρίῳ γενέσθαι μετά τῶν ὁμοίων κτλ.[3]).

— Πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρόν, ὦ ἄνδρες Θηβαῖοι, ὑπὲρ μὲν Μεσσηνίων κατοικήσεως τοιοῦτον πόλεμον Λακεδαιμονίων πολεμῆσαι καὶ φιλοτιμεῖσθαι τῇ πόλει ταύτῃ δι' ὑμῶν οἰκουμένῃ, καὶ ὑπέρ τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ φίλων εἰς Πελοπόννησον διαβαίνειν, .... μέχρι τοῦ ἀφ' ὧν βεβόησθε[4]). — Ἐνταῦθα ἡ περίοδος αὕτη ἐξενήνεκται καθ' ὅλου Δημοσθενικῶς, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβέβληνται ἱκαναί δευτερεύουσαι προτάσεις οὕτως, ὥστε ἡ διὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρόν, προεξενηνεγμένη περίοδος καίπερ κατὰ Δημοσθένειον τρόπον ἀρχομένη, οὐχ ἧττον ἕνεκα τοῦ ἐκτενοῦς ἐκτροχιάζεται τῆς Δημοσθενικῆς πορείας. Αἱ δὲ διὰ τοῦ πῶς γὰρ οὐ δεινόν, οὐκ αἰσχρόν, οὐ χαλεπόν, οὐ σχέτλιον καὶ δεινόν, ἐκφερόμεναι προτάσεις παρὰ τοῖς ῥήτορσι, τοσαύτην ἐξέγερσιν καὶ αἴσθησιν τοῖς ἀκροαταῖς ἐμποιοῦσιν, ὥστε πολλάκις δικασταί καὶ ἀκροαταί ἄκοντες μεταπείθονται[5]). Γίγνεται δὲ τοῦτο παρὰ τοῖς ῥήτορσιν, ὅταν προηγουμένως δι' ἰσχυρῶν καὶ ἀποδεικτικῶν ἐπιχειρημάτων καταδείξωσι τὸ ἄτοπον καὶ ἀσύμφορον τοῦ περὶ

---

1) Δημοσθ. κατὰ Τιμοκράτ. 26, 7.

2) Ἀριστ. Τομ. Α'. σελ. 739.

3) Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 707, 4.

4) Ἀριστ. Τόμ. Α'. σελ. 748, 10.

5) Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 87, 1. Καὶ πρὸς Λεπτ. 9, 1. Καὶ κατὰ Μειδ. 120, 1. Κατὰ Ἀφόβ. 64, 1. Κατὰ Τιμοκρ. 30, 1.

*οὗ ἀγωνίζονται, ἀποτείνονται εἶτα διὰ τῆς ἀποτρεπτικῆς ταύτης προτάσεως πρὸς τοὺς δικαστάς ἢ ἀκροατάς, ὅπως κλονίσωσι τὰς τυχὸν ἐναντίας πεποιθήσεις αὐτῶν, ἃς περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἔσχον. Αἱ ἐρωτηματικαί αὗται προτάσεις ἀμίμητοι παρὰ Δημοσθένει.*

*— Δεῖ δὲ τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους τῶν μὲν πολεμίων πάντας ἐθέλειν κρατεῖν τῶν δὲ ἐπιτηδείων εἰδέναι ὅτι καιρός ἡττᾶσθαι*[1]*. — Πάλιν τὸ νόημα καὶ ἡ ἔκφρασις ἐνταῦθα ἐκ Δημοσθένους εἴληπται· οὕτως ἐκεῖνος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ περὶ ὁμονοίας λέγει τάδε — τοῖς δὲ καθ' ἡμέραν ἐπιστατῆσαι καὶ τοῖς ἐκ τοῖ παραχρῆμα συμβαίνουσιν ὀρθῶς χρῆσθαι, καὶ γνῶναι τὸν ἑκάστου καιρόν καὶ κρῖναί τι τῶν πραγμάτων ἐξ ὁμιλίας δυνατόν προσαγαγέσθαι καί τι βίας προσδεῖται, τῶν ἐφεστηκότων στρατηγῶν ἔργον ἐστίν. Διὸ καὶ χαλεπωτάτην τάξιν ἔχει τὸ συμβουλεύειν*[2]*.*

*— εἰκός ἐστι τῶν αἰσχρῶν*[3] *— Τῶν αἰσχρῶν ἐνταῦθα γένους οὐδετέρου ἐστίν· καλεῖται δὲ ἡ γενική αὕτη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, γενική τοῦ διῃρημένου ὅλου ἢ γενική διαιρετική, καὶ ὑπονοεῖται ὡς διῃρημένον μέρος τῆς γενικῆς ταύτης τὸ ἓν ἢ πρᾶγμα· τοῦτο δὲ Δημοσθενικῶς εἴρηκεν· οὕτως εἶπε Δημοσθένης, — τῶν αἰσχίστων ἐστί πάντας ἀνθρώπους ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι κτλ.*[4] *— τῷ δὲ ἑκόντας ὑπάρξαι τῆς ὁμονοίας λῦσαι τὰ πρότερα ἀποχρῶντα*[5]*. — Πάλιν Δημοσθενικῶς ἐχρήσατο τῇ φράσει· εἰπὼν δὲ τῆς ὁμονοίας ὑπάρξαι λῦσαι τἀποχρῶντα ἐννοεῖ ὁ ῥήτωρ, ὅτι δεῖ τὴν πόλιν ἐκ συμφώνου καὶ ὁμογνωμόνως λύειν τὰς διαφοράς· τοῦτο δέ καὶ Δημοσθένης εἶπεν ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην — πρέσβεις πέμψαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰ χρήματα ταῦτ' ἀπῄτουν· λόγων δὲ γιγνομένων, καὶ τῶν μὲν τοὺς δανεισαμένους ἀποδοῦναι κελευόντων, τοὺς ἐξ Ἄστεως, τῶν δὲ τοῦτο πρῶτον ὑπάρξαι τῆς ὁμονοίας σημεῖον*

---

1) *Ἀριστ.* **Τομ.** *Α'. σελ.* 792.

2) *Δημοσθ. ἐν τῇ ἐπιστολῇ περὶ ὁμονοίας* 11, 2.

3) *Ἀριστ.* **Τομ.** *Α'. σελ.* 828, 19.

4) *Δημοσθ. ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβ.* 68, 1. **Καὶ** *πρὸς Λεπτ.* 65, 1.

5) *Ἀριστ.* **Τομ.** *Α'. σελ.* 837, 13.

*ἀξιούντων, κοινῇ διαλῦσαι τὰ χρήματα*[1]) *κτλ.* — *οἱ μὲν γὰρ ἐν ἐχθρῶν μοίρᾳ κριθέντες ὑπ' αὐτῶν, ἡνίκ' ἀληθινῶν φίλων ἐδέησε, παρῆμεν πρῶτοι καὶ μόνοι, ὁ δὲ πάντ' ἐλάττω διδοὺς ἢ ἐβούλετο, οὑτοσί πάντα συλλαβὼν εἶχεν, αὐτούς, τὰ ὅπλα, τὴν πόλιν, τὴν χώραν*[2]). — *Αὖθις ὁ ῥήτωρ μιμεῖται ἐνταῦθα τὸν Δημοσθένην· ἀναμιμνήσκων δῆλον ὅτι τοὺς Θηβαίους, ὅτι δεῖ τοῖς Ἀθηναίοις συνταχθῆναι καὶ τὸν Φίλιππον καταπολεμῆσαι, ὑποτυποῖ Ὀλυνθίων καταστροφήν. Τὸ σχῆμα τοῦτο καλεῖται Ὑποτύπωσις καὶ γίνεται, ὅταν οἱ ῥήτορες ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀκροατοῦ βάλλωσι δι' ἐνεστῶτος μάλιστα χρόνου, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος, πρᾶξιν, συμβάν, πάθος, ἢ φυσικά φαινόμενα ἢ γεγονότα· ἔστι δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο πολυχρηστότατον παρὰ ῥήτορσι καὶ ποιηταῖς· οὕτω δὲ εἴρηκε καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας ὑποτυπῶν τὴν τῶν Φωκέων καταστροφήν* — *Ὅτε γὰρ ἐπορευόμεθα εἰς Δελφούς, ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾶν ἡμῖν πάντα ταῦτα· οἰκίας κατεσκαμμένας, τείχη περιῃρημένα, χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς*[3]).

— *Ὅτι καὶ τοὺς λόγους αὐτοὺς βλάβος ἡγοῦμαι τοῖς πράγμασιν*[4]), — *τῇ λέξει ἐχρήσατο ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ κατ' οὐδέτερον γένος ζήλῳ Δημοσθενικῷ· οὕτως ἐκεῖνος ἀμφοτέροις τοῖς γένεσι χρῆται ἀδιαφόρως· δῆλον ὅτι τὸ θηλυκόν καὶ οὐδέτερον·* — *ἐφ' οἷς οὐδὲν ἐστί δημοσίᾳ βλάβος*[5]).

— *Ὥσθ' ἡμεῖς μὲν ἥκομεν συσσώζειν ὑμῖν τὰ πράγματα ἕτοιμοι ὄντες, ὑμεῖς δὲ — τί δ' ἄν τις λέγει τὸ βλάσφημον*[6]); — *Αὖθις ἐνταῦθα Δημοσθενικὴ ἡ μεταχείρισις· τὸ σχῆμα τοῦ λόγου ἀποσιώπησις, ὅπερ καὶ Δημοσθένης ἐν παρομοίαις περιπτώσεσι συχνότατα ποιεῖ. Γίγνεται δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ ῥήτωρ διακόπτων τὸν λόγον ἀποσιωπᾷ τι ἢ ὡς αἰσχρὸν ἢ ὡς ἀπευκταῖον, περὶ τούτου διελάβομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν*[7]).

---

1) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτ.* 12, 1.
2) Ἀριστ. Τόμ. Α. σελ. 715, 5.
3) *Δημοσ. περὶ Παραπρεσβ.* 65. *ἰδ. καὶ Ὀδύσ. Ε στίχ* 291.
4) Ἀριστ. Τόμ. Α' σελ. 713.
5) *Δημοσθ. πρὸς Λεπτ.* 5, 9.
6) *Ἀριστείδ. Τόμ. Α'. σελ.* 719, 10.
7) *Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφάν.* 3, 5.

*Καὶ τοσαῦτα μὲν παραδείγματα κατεχωρίσαμεν ἔκ τε τοῦ Ἀριστείδου καὶ Δημοσθένους ὅμοια ἢ τῷ νοήματι ἢ τῷ σχήματι ἢ τῇ λέξει ἢ ἐν γένει παντί τῷ σκοπῷ ἡμῶν συνᾴδοντι, ἅτινα ἱκανά, νομίζομεν, ταῦτα εἶναι, ὥστε τὸ θέμα ἡμῶν καταδεῖξαι ἔγκυρον.*

*Φέρε τοίνυν ἐξετάσωμεν τὸν Ἀριστείδην πῶς οὗτος ἐξελάβανε τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἰδίᾳ ποιητάς καὶ φιλοσόφους καὶ εἶτα τὴν ῥητορικὴν καὶ ἐν γένει κατὰ τί τὸν Δημοσθένην ἀπομιμεῖται.*

## *Καὶ Α΄. Περὶ ποιήσεως.*

*Ὁ Ἀριστείδης περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν ἐνασχόλησιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἵτινες ὡς ὑπογραμμός αὐτῷ ἦσαν· Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, οἱ λυρικοί καὶ τραγικοί ποιηταί· ἀδιαλείπτως μέμνηται Ἡροδότου, Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος καὶ πρὸ πάντων Δημοσθένους οὗ ἐφαντάζετο ὑπερβῆναι. Ἐντεῦθεν ἐγένετο ἐγκρατής τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τὰ συγγράμματα τούτου ὡς πρότυπον ἀκραιφνοῦς Ἀττικῆς διαλέκτου νομίζεσθαι. Ὁ αὐτός δὲ λέγει ἐν τῷ ἐπικηδείῳ λόγῳ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀεξάνδρου — ἐγέλων δ' ἔγωγε ἐπὶ τοῖς τὸν Πλάτωνα παρισταμένοις καὶ περὶ τοῦτον μόνον φιλοσοφοῦσιν, ὁ δὲ τῷ Πλάτωνι παντός ἄλλου μᾶλλον γνώμην ἐμήν κεχαρισμένος, καὶ — τοσοῖτον τοὺς ἄλλους ἐνίκα, ποιηταῖς, λογογράφοις, ἅπασι τοῖς ἄνθεσιν, ὅσοις αἱ ὧραί, φασι, φύουσιν*[1]*). — Διερευνῶν τις παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ ποίαν ἐπενέργειαν ἡ σπουδή αὕτη ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῖ ἐξήσκει καὶ πῶς οὗτος τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἠξίου ἐννοεῖν, πάραυτα ἐξάγει ἑαυτὸν τῆς ἀπάτης. Ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τρανῶς κατάδηλον γίγνεται, ὅτι ὁ Ἀριστείδης, ὡς φαίνεται, ἥκιστα τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας κατενόει καὶ πρὸς αὐτὴν προσῳκειώθη καὶ τὴν ὀρθήν καλλονήν αὐτῆς εὗρεν· τοὐναντίον δὲ ὑπ' ὄψει πάντοτε εἶχε τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς μορφήν, ἀλλ' ἡ ἐξωτερική αὕτη*

---

1) Ἀριστ. Τόμ. Α΄. §. 86.

μορφή, ὡς γνωστόν, ἣν κατὰ τὴν τῶν ἀρχαίων πρωτοτυπίαν ἀδιάσπαστος τῶν ἐσωτερικῶν ἐννοιῶν· χωρίς ὅμως τούτων, κεχωρισμένην αὐτὴν ὁ Ἀριστείδης παρέλαβεν. Ἐντεῦθεν τὸ ἐπουσιῶδες τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τὸ ἄκαρπον τῆς διδασκαλίας, καίτοι τεχνηέντως καὶ μετὰ κοπώδους ἐπεξεργασίας συνέταττε τοὺς λόγους αὐτοῦ, οὐχ ἧττον τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ξηρὸν καὶ κενὸν ἐννοιῶν ἐστίν.

Ὁποίαν δὲ ἰδέαν περὶ ποιήσεως εἶχεν ὁ Ἀριστείδης καταφαίνεται ἐκ χωρίων τινῶν, ἐν οἷς τόσην ἀπέχθειαν ὡς καὶ παρανενοημένην κρίσιν εἴς τινας τῶν ποιητῶν μετεχείριζετο· ὡς π. χ. περὶ Ὁμήρου[1]) περὶ Πινδάρου[2]) περὶ Ἀλκμᾶνος[3]), ἐπάγεται — Οὕτω σφόδρα ἔνθεος γίγνεται, ὥστε φαίης ἂν ὅτι οὐδ' οὑτωσί κατὰ τὸ ῥῆμα ἔνθεός ἐστιν, ἀλλ' αὐτὸ δή τοῦτο ὥσπερ ἀπὸ μηχανῆς θεός λέγει — Εἴπατέ μοι τάδε, φῦλα βροτήσια. — Πρὸ πάντων ὅμως τῶν χαρακτηριστικῶν ἐστί χωρίον τι ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου πρὸς τὸν Σάραπιν[4]) ἐν ᾧ παραβάλλει τήν ποίησιν πρὸς τὸν πεζόν λόγον, ὅν εὑρίσκει ἁρμοδιώτερον, φυσικώτερον, ἐνθουσιωδέστερον καὶ τεχνικώτερον τοὺς θεοὺς ἐπαινέσαι καὶ ὑμνῆσαι. Τὰς ἀποδείξεις τοῦ προτερήματος τούτου, αἵτινες ἄλλως πολλήν σπουδαιότητα διέσωσαν, διευκρινήσομεν κατωτέρω καὶ καταδείξομεν τὴν βάσιν δι' ἧς ὁ Ἀριστείδης κατεφρόνει τῆς ποιήσεως.

Ἠδύνατό τις πιστεῦσαι ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι σατυρικήν τινά ἔκβασιν πρὸ αὐτοῦ περὶ τοῦ γένους τῆς ποιήσεως ἔχει, εἰ μή ἀπεδείκνυτο διὰ προγενεστέρας ἐρεύνης περὶ τῆς προτεραιότητος τῆς ποιήσεως ἢ τοῦ πεζοῦ λόγου, περὶ τοῦ μέτρου ἀμφοτέρων, ὅτι ὄντως περὶ ὑπάρξεως τῆς ποιήσεως κυρίως ὁ Ἀριστείδης πραγματεύεται. Τῇ ἀληθείᾳ ὑπάρχει ἐν πολλοῖς χωρίοις αὐτοῦ θαρραλεότης πως κατὰ τῆς ποιήσεως, ἥτις μάλιστα κατ' ἀρχάς συχνοτέραν χρῆσιν τῆς εἰρωνείας ἐκδηλοῖ, καὶ μάλιστα φαίνεται ὅτι κατὰ τοῦ Πινδάρου οὗτος ταύτῃ ἐχρήσατο[5]). Τούτων οὕτως ἐχόντων,

1) Ἀριστ. Τόμ. Α'. §. 55 καὶ Τόμ. Α'. §. 64.
2) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 53.
3) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 378.
4) Ἀριστ. Τόμ. Α'. §. 47.
5) Ἀρισ. Τόμ. Α'. §. 47.

ὁ πεζός λόγος κατὰ τὸν Ἀριστείδην ἔχει τὴν μεγαλειτέραν προτίμησιν ἢ ἡ ποίησις, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει — ὥσπερ γε καὶ βαδίζειν, οἶμαι, μᾶλλον — κατὰ φύσιν — ἢ ὀχούμενον φέρεσθαι. — Ἐπίσης κατὰ τοῦτον ἡ Πυθία καὶ τὰ λοιπὰ μαντεῖα ἔδιδον πλείους χρισμούς χωρίς μέτρου, ὡς καὶ ὁ Ἀσκληπιός καὶ ὁ Σάραπις τὰ ὄνειρα· οὕτως ἀφίκετο εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι — τιμιώτερον ἂν ποιῆμεν τῇ τοιᾷδε προσρήσει προαγορεύοντες τοὺς ἅπαντας ταῦτα διαθέντας θεούς κτλ. μετὰ δικαιολογίας τινός, ὅτι οὐ τοῦτο λέγει τὸ τῶν ποιητῶν γένος ἀτιμάζων, προβαίνει εἶτα εἰς τό ἐξαγόμενον, ὅτι τὸ μοναδικόν μέτρον πολὺ πρότερον τῷ πεζῷ λόγῳ ἢ τῇ ποιήσει ἀνήκει· οἱ ποιηταί, λέγει, δανείζονται μόνον τὴν εὐφημίαν τοῦ ὀνόματος τῇ δὲ χρείᾳ πολὺ μᾶλλον ἡμέτερον ἐστίν. Ἡ ποιήσις κατὰ τὸν Ἀριστείδην ἔχει μερικά μέτρα, ὁ πεζός ὅμως λόγος ἀπαιτεῖ πανταχοῦ τὸ αὐστηρότατον μέτρον. — Ἐκεῖ μὲν γὰρ, λέγει, τὸ ἔπος ἰαμβεῖον μετρεῖ μόνον, εἰ πληροῖ τόν τόνον, ἐνταῦθα δὲ ὅλον καταμετρεῖ τὸν λόγον καὶ διὰ παντός ὡς ἀληθῶς δίεισι, καὶ ἄρχεταί γε εὐθὺς ἐκ τοῦ ὀνόματος. Οὔτε γὰρ ὑπερβαλεῖν οὔτ᾽ ἐνδοτέρῳ τῆς ἀξίας ἐλθεῖν ἐᾷ, ἀλλ᾽ ἑκάστῳ τὸ γιγνόμενον ἀποδιδόναι κευλεύει. Ἔπειτα παρεμβαλεῖν οὐκ ἐᾷ περιττὰ ὅ γελοῖόν ἐστιν, ἕνεκα τοῦ μέτρου. κτλ. Καὶ κατωτέρω, λέγει, περὶ ποιητῶν — εἰσίν γὰρ αὐτοκράτορες ὅτι ἂν βούλονται ποιεῖν. Οἱ ῥήτορες ὅμως οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο ἄδειαν ἔχουσιν[1]) — ἡμῖν δὲ οὔτ ἀνοῖξαι πίθον ὕμνων, οὔθ᾽ ἅρμα μουσαῖον οὔθ᾽ ὁλκάδα μυριοφόρον, οὔτε νεφέλας, οὐ γρῦπας οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδὲν ἔξεστιν εἰπεῖν, οὔτε θρασύνασθαι, οὔτ᾽ ἐπεμβαλεῖν λόγον ἔξω τοῦ πράγματος, ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς δεῖ μένειν ἐν τῷ μέτρῳ καὶ μεμνῆσθαι παρὰ πάντα ἑαυτοῦ οἷον ἐπὶ στρατείας τὴν τάξιν φυλάττοντα.

Ἐκ τούτου δῆλον γίγνεται, πόσον σμικρά καὶ ἐξωτερική ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Ἀριστείδου τυγχάνει, καὶ πόσον οὗτος ἀφίσταται τῆς νοήσεως ἐν ᾗ τὸ οὐσιῶδες τῆς ποιήσεως συνίσταται καὶ ὅπερ ἡ ποιητική μορφή σημαίνει. Τῷ σοφιστῇ ὅμως εἴθισται τὰ πράγματα μόνον ὑπὸ μίαν ὄψιν

1) Ἀριστ. Τόμ. Α΄. §. 50.

ἐπισκοπεῖν καὶ ὅσα κάλλιστα τῷ σκοπῷ αὐτοῦ πρὸς ῥητορείαν συνᾴδουσιν εἰς φῶς φέρειν· τούτῳ ἡ ἔννοια τοῦ ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ ἀφανής ἐστιν ὡς καὶ ἡ ἐσωτερική πεποίθησις τοῦ πραγματικοῦ ῥήτορος· ἀντὶ τούτων οὗτος ἀποβλέπει πανταχοῦ μόνον προσωπικάς καὶ ἀναξίας λόγου αἰτίας[1]).

Ἡ ὅλη παρέκβασις ἐν τῷ λόγῳ περὶ τοῦ Παραφθέγματος πραγματευομένου περὶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, ἱστοριογράφων καὶ ῥητόρων, οἵτινες μεγάλως φρονοῦσι καὶ λέγουσιν, ὡς ἐπίσης καὶ δι' ἑαυτόν ἄξιοι, ἐστί λίαν διδακτική[2]).

Καὶ ταῦτα ἔστωσαν ἱκανά τὴν ἰδέαν, ἣν Ἀριστείδης περὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῶν ποιητῶν ἔσχεν, δηλῶσαι. Νῦν δέ ἐξετάσωμεν αὐτόν πῶς τὴν φιλοσοφίαν ἐξελάμβανε καὶ ἰδίᾳ τὴν τοῦ Πλάτωνος κατὰ τοῦ ὁποίου μανιωδῶς ἐπιτίθεται, ἅτε τὸν πυρῆνα τῆς Πλατωνικῆς διδασκαλίας μή προσηκόντως ἐννοήσας.

## Β'. Περὶ φιλοσοφίας.

Σαφέστατα καταφαίνεται, ὅτι ἕνεκα τῆς μή καλῶς ἐννοουμένης φιλοσοφικῆς ἐννοίας παρωρμήθη ὁ Ἀριστείδης πρὸς καταπολέμησιν αὐτῆς καὶ ἰδίως τῆς τοῦ Πλάτωνος. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις περὶ ῥητορικῆς οἴεται ὁ Ἀριστείδης, ὅτι τὸν Γοργίαν τοῦ Πλάτωνος πληρέστατα ἐξελέγχει· διότι ὁ Πλάτων μετὰ τούτου ἐναντίον αὐτοῦ ἀντεξανέστησαν. Ὁ λόγος ὑπέρ τῶν τεττάρων περιλαμβάνει ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διδασκαλίας κατὰ τῶν τοῦ Σωκράτους ἐφορμῶν, ἐν τῷ Γοργίᾳ, λίαν ἐκτενῆ ἐγκώμια Μιλτιάδου, Θεμιστοκλέους, Κίμωνος, καὶ Περικλέους.

Ἠδύνατό τις τούτους τοὺς λόγους ὡς δείγματα σοφιστικῆς ἐφόδου ἐκλαβεῖν, εἰ μή ἡ κοπώδης εὐρύτης τῶν ἐντυπώσεων ἐξησθένει αὐτούς. Ἐν τούτοις ἐξηγέρθη τὸ ἐν-

---

1) ἴδ. Aelius Aristides als Repräsentant der Soph. Rhet. ect. von H. Baumgart σελ. 18.

2) Ἀριστ. Τμ. Β'. §. 378—384.

διαφέρον διὰ περιπλοκῶν λίαν σφοδρῶν ἐκβάσεων πρὸς συγχρόνους γνώμας, δῆλον ὅτι κατὰ τῶν φιλοσόφων· χωρίς τοίνυν προσέχειν τὸν νοῦν ἐν τῇ ἐννοίᾳ, τῷ σκοπῷ, τῇ συναφείᾳ τοῦ ὅλου, καὶ μάλιστα πολλάκις χωρίς τι ἐκ τούτου ἐννοεῖν, χωρίς δὲ αἰσθέσθαι τῆς ὁμοειδίας τῶν συμπερασμάτων, ἄνευ οὖν τούτων, παρέλαβεν ὁ Ἀριστείδης ἐκ τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου χωρία τινά πρὸς ἐξέλεγξιν. Διαστροφαί καὶ παρανοήσεις τῶν λέξεων τοῦ Πλάτωνος[1]), ἔνθα κατ᾽ ἐξοχήν αἱ ἐκφράσεις διπλῆν σημασίαν τῆς ἐννοίας εἶχον, ὡς π. χ. ἐν τῇ λέξει τέχνη[2]), ἡ κατὰ λέξιν ἑρμηνεία μεταφορικῶν τροπῶν, τὸ ἀποκλώθειν καὶ ἐκτείνειν τὰς παραβολάς μέχρις ἀτόπων παραλογισμῶν[3]), καὶ ὅπερ ἐνιαχοῦ ὑπὸ μεγάλης δραστικότητος καὶ ἰδίως ῥητορικῷ καλλωπισμῷ κεκοσμημένον ἦν, ἡ παρείσφρησις θρησκευτικῶν τεκμηρίων ἐν ταῖς ἀποδείξεσει, ταῦτα πάντά εἰσιν ἐν τοὶς πλείστοις τὰ χρηστέα μέσα δι᾽ ὧν ὁ Ἀριστείδης τὴν ὁδόν ἐξωμάλυνεν, ἵνα ἐφ᾽ οἱουδήποτε χωρίου τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ οὐκ ὀλίγων πομπωδῶν παραδειγμάτων ἐπεκτείνῃ. Προσέτι δὲ πασίγνωστόν ἐστιν, ὅτι ὑποκρύπτεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπίθεσις κατὰ τῶν συγχρόνων φιλοσόφων, οἵτινες ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος βασιζόμενοι συχνάκις τοῖς σοφισταῖς ἐπετίθεντο· τεκμήριον δέ· ἅπας ὁ δικαιολογητικός λόγος πρὸς Καπίτωνα καὶ τὸ συμπέρασμα ὑπέρ τῶν τεττάρων[4]). Ἐντεῦθεν εὐεξήγητος ἡ σφοδρά ἐξέγερσις κατὰ τοῦ Πλάτωνος. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ ἐστίν, ὅτι τὸ τεχνικόν εἶδος τοῦ λόγου ἐν πᾶσι δεδήλωται· αἱ ἐπιθέσεις ἀνταλλάσσονται ἀδιαλείπτως μετὰ τῶν ἐπαίνων, πρὸς δὲ ὑπάρχει ἐν κανονικῷ τινι μέτρῳ ἡ ἀνύψωσις τῆς δεινότητος τῶν λοιδοριῶν, ἥτις ἐξήρτητο ἐκ τῆς νομιζομένης δεινότητος τῶν τεκμηρίων. Ὁ Ἀριστείδης γινώσκει οὐ μόνον διὰ τῆς σοφιστικῆς ἑαυτόν δικαιολογεῖν, ἀλλ᾽ οὕτως τοὺς λόγους αὐτοῦ κατεσκεύαζεν, ὥστε οὐκ ὀλίγα

1) Ἀριστ. Τόμ. Β΄. §. 15, 5 καὶ §. 34.
2) Ἀριστ. Τόμ. Β΄. §. 10 καὶ §. 33.
3) Ἀριστ. Τόμ. Β΄. §. 89—94.
4) Ἀριστ. Τόμ. Β΄. §. 307.

χωρία διὰ τὸ ἐναντίον τῶν ὑπὲρ Πλάτωνος ἐπικρίσεων δύνανται εἰσάγεσθαι[1]).

Αἱ ἐπιθέσεις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Πλάτωνος εὑρίσκονται παμπληθεῖς ἐν τοῖς τρισί λόγοις, ἐν οἷς οὗτος λέγει — φιλονεικότερον τοῦ δέοντος· — καὶ κατωτέρω — οὐκ ἔχω μαθεῖν ὡς οὐχ ὑβρίζοντός ἐστιν[2]), — καὶ πάλιν — συκοφαντίαν, ἀλλ' οὐκ ἔλεγχον οὐδέ πίστιν ἐνοῦσαν τῇ παρ' αὐτοῦ βλασφημίᾳ. — Ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ τοῦ Σωκράτους αὐτοῦ[3]), πολλάς ὑπονοίας ἐπάγεται οὗτος ἐκ τῆς συνουσίας τοῦ Πλάτωνος μετὰ τοῦ Διονυσίου καὶ τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ πανταχοῦ ἀγαπητῶς παρενθέτει καὶ κατὰ τοῦ Πλάτωνος μεταχειρίζεται[4]), ὅτι ὁ Πλάτων περὶ τὸ τέλος τοῦ Γοργίου τὸν Ἀθηναῖον Ἀριστείδην, ὡς ἀληθῆ πολιτικόν ῥήτορα ἀναγνωρίζει, δίδει ἀφορμήν τῷ Ἀριστείδῃ τῇ ἀκολούθῳ ἑρμηνείᾳ, - ἔγκειται μὲν γάρ που ταῦτα, λέγει, μεταξὺ τοῦ μύθου οὐκ ἀσκεπῶς ἐμοί δοκεῖν οὐδὲ φαύλως ὡς ἐξέπεσεν, ἀλλ' ὅπως συγκρυφθείη τε ὡς δυνατὸν μάλιστα, καὶ εἴ τις εὑρὼν χρῷτο μηδ' αὐτός δοκοῖ παρελθεῖν, ἀλλ' ἐνείη[5]). — Σφοδρόταταί εἰσιν αἱ ἐπιθέσεις ἐν τοῖς λόγοις ὑπέρ τῶν τεττάρων, ἐν οἷς που λέγει — .... οὐ πόρρω κακοηθείας[6]). — Ἐν τῷ πρὸς Καπίτωνα ἀποδείκνυσιν αὖθις, ὅτι ὁ Πλάτων ὄντως περὶ ῥητορικῆς ἔχει τὴν αὐτὴν δόξαν οἵαν καὶ αὐτὸς· ἀληθῶς, λέγει, ἐν τῷ Γοργίᾳ ἦσαν ἐκεῖναι αἱ ἀδικαιολόγητοι ἐπιθέσεις, ἅς οὗτος ἀποκαλύψειεν ἄν[7]), ἀλλ' ὅμως ὁμολογήσειεν ἂν ὅτι ἐκεῖναι αἱ ὑποθέσεις τοῦ Πλάτωνος μόνον ἡδύσματος ἕνεκα τῶν λόγων . . . καὶ διατριβῆς εἴρηνται[8]).

Ἐν δέ τοῖς λοιποῖς ἀποφαίνεται ὅτι καὶ αὐτός σέβεται τὸν Πλάτωνα, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ τόσον πληρέστατα ὡς οἱ

---

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 318—319, 15. Καὶ 321—322.

2) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 1. Καὶ §. 29, 15.

3) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 56, 11.

4) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 66. 79. 203—204—235 κτλ.

5) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 87.

6) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 117, 15. Καὶ 120, 10 - 122, 15 — 124, 15. Καὶ 286—288 κτλ.

7) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 322, 10.

8) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 327, 5.

σοφοί τὸν βίον οὐ παντάπασιν ἀπᾴδειν, φασί, τῆς ἐκείνου γνώμης οἱ πεπειραμένοι[1]). Τέλος ἔστι χωρίον τι ἐκ τοῦ 5ου ἱεροῦ λόγου ἐν ᾧ ὁ θεός ὁμιλεῖ αὐτῷ ἐν ὀνείρῳ — Οἷτος, ἔφη, ἐστί Πλάτων καὶ Θουκυδίδης καὶ Πλάτων καὶ ὁ δεῖνα καὶ πολλούς κατέλεξεν, οὕτως ἀεί τῷ Πλάτωνι συζευγνὺς τινά, ὡς τὰς ἁπάντων τούτων δυνάμεις ἔχοντα ἐμέ. κτλ.[2]).

Αἱ διάφοροι φάσεις τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας εἶχον συνδεθῆ ἐν τῇ παραδόσει ἐπὶ μακρόν ἤδη διά τῆς ἐπιμιξίας ξένων νέων στοιχείων διὰ πληθύος παντοειδῶν συναφειῶν· διὰ τῆς παραλαβῆς καὶ διαδόσεως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἀνεπτύχθη ἀνυψωθεῖα αὕτη εἰς λίαν εὐάρεστον σημεῖον κατὰ τὰς δύο πρώτας ἑκατονταετηρίδας τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου καὶ δοῦσα ὤθησιν εἰς νέα σπουδαῖα συστήματα. Δῆλον ὅτι ἀνεκαινίσθη ἡ Ἰουδαϊκὴ καὶ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, αἱ σχολαί τῶν νεοπυθαγορείων καὶ νεοπλατωνικῶν· πρὸς τούτοις ὅμως ὑπῆρχον πολλοί, οἵτινες τὸ ἀρχαιοτέρῳ συστήματι ἀκολουθοῦντες, ἐν ἰδίᾳ μεθόδῳ καὶ καθ' ἑαυτοὺς σπουδάζοντες ἐμορφοῦντο· ὡς βλέπομεν ἐν τῷ Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ σπουδαῖόν τινα ἀντιπρόσωπον τοῦ παλαιοῦ Στωϊκισμοῦ[3]).

Πάντως ὅμως ἐγένετο ἡ κυρία αὕτη ὑπόθεσις καὶ ἰδέα πάντων τούτων τῶν συστημάτων εἰς ἁπάσας ταύτας τὰς τροποποιήσεις προϊόντος τοῦ χρόνου τοῖς πᾶσι κοινόν ἀγαθόν, καὶ γνῶσίς τις ταύτης βαθμιαίως μέγα μέρος τῆς κοινῆς παιδείας ἐγίγνετο. Σύμπτωσίς τις καὶ μέσον ταύτης τῆς διαδόσεώς ἐστιν ἡ πληθὺς ἐκείνων τῶν ψευδοφιλοσόφων τῶν καταλογιζόντων ἑαυτοὺς τοῖς Στωϊκοῖς, Κυνικοῖς, καὶ Ἐπικουρείοις, οἵτινες ἐν πάσῃ τῇ Ῥωμαϊκῇ καὶ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ ἐκείνης τῆς περιόδου, ἀείποτε ἀντικείμενον σκώμματός εἰσιν, καὶ οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν σάτυραν τοῦ Λουκιανοῦ περιέπεσον. Τοῦτ' αὐτό συνέβη ἐπίσης καὶ διὰ τὴν σοφιστικὴν, ἥτις τὴν ὑψίστην πνευμα-

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 317.
2) Ἀριστ. Τίμ. Α'. §. 360
3) Koenigsberg De Stoicismo M. Antonini. Königsbg. 1861.

τικὴν μόρφωσιν ἠξίου ἀντιπροσωπεύειν, οὐχ ἧττον τὴν αὐτὴν τύχην καὶ αὕτη μετὰ τῆς φιλοσοφίας ἔσχεν· ταύτην ἔδει τοὐλάχιστον ἐκείνην γνῶναι προσποιεῖσθαι. Ἐνταῦθα ἡ σχέσις τοῦ Ἀριστείδου χαρακτηριστική ἐστιν· ἀκριβής τις δῆλον ὅτι μελέτη ἢ καὶ ἁπλῆ μόνον κατανόησις φιλοσοφικοῦ τινός συστήματος οὐδαμοῦ αὐτῷ δεδήλωται, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνεπτυγμένη τις καὶ συνεχής ἰδέα περὶ θεοῦ καὶ κόσμου ὅλως ἀπ' αὐτοῦ ἐλλείπει. Ἂν δὲ αὐτόν αὖθις θεοσοφιστικαί καὶ πανθεϊστικαί κεχρωματισμέναι ἰδέαι διακρίνουσιν, οὐχ ἧττον ἀναγνωρίζει τις ἅπαξ διὰ παντός, ὅτι αὗται γίγνονται μᾶλλον ἐκ τῆς ἑκάστοτε ῥητορικῆς ἀνάγκης, ἢ ὅτι δηλοῦσι πίστιν τινά βεβαίαν· πῶς δὲ αἱ γνώσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Πλάτωνα εὑρίσκονται τοῦτο δῆλον γίγνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω.

Ἔν τισι δὲ τῶν κοινῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκφωνηθέντων ἐγκωμίων ἐνυπάρχουσι χωρία δι' ὧν ἐκχέει λαθραίως τὸν ἰόν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα καθ' ὅλον ἐπὶ διαστροφῆς βασίζονται καὶ τὴν παρανόησιν τῶν κυρίως ἐννοιῶν καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἀποδεικνῦσιν· εἶτα ὅπως τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Πλάτωνος ὕποπτον καταστήσῃ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς χρονολογίας τοῦ Συμποσίου καὶ τοῦ Μενεξένου, λίαν διεξοδικῶς ἐξαίρει καὶ συζητεῖ[1]), καὶ μικρόν παρόραμα περὶ τὸ τέλος τοῦ πρὸς Καπίτωνα λογου[2]) ἐξιχνιάσας, ὡς παρένθεσίν τινα ἐκ τοῦ Σοφοκλέους, τὸ ψευδές τῷ Εὐριπίδῃ ἀπέδωκεν ἐν τῷ Θεάγει καὶ τῇ Πολιτείᾳ[3]). Ἰδίᾳ δὲ φαίνεται ὁ Ἀριστείδης, ὅτι τὰς ἐπιστολάς μετ' ἐπιστασίας ἀνέγνω, ἃς ἀναμφιρρήστως ὡς γνησίας παρεδέχθη, ὡς ὁ αὐτός λέγει — καὶ ἔγω γε πιστεύω· μαινοίμην ἄν, εἰ μή κτλ.[4]) — εἰ καὶ αἱ λέξεις ἀποκλειστικῶς δύνανται εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀποσπάσματος ἀποδοθῆναι. Καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ ὅμως δοκεῖ τὸν Ἀριστείδην τὴν φιλοσοφίαν μόνον κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἐκ φήμης εἰδέναι, καί τοι μετὰ

---

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. § 286—287.
2) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 327.
3) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 287.
4) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 68, 10.

ζήλου ἀντιτάσσεται πρὸς αὐτὴν ἀπροκαλύπτως καὶ ὑπούλως καταπολεμῶν· καίτοι ἀπευθύνει οὗτος τὰς ἐκφραστικωτάτας καὶ ἀνεπιεικεστάτας ἐπιθέσεις κατ' ἐκείνων τῶν γνωστῶν τετριμμένων εἰδῶν τῆς φιλοσοφίας[1]). Ἀλλ' ἡ ἔρις μεταξὺ σοφιστικῆς καὶ φιλοσοφίας πανταχοῦ ὑφίσταται, καὶ πολλάκις μεθ' ἧττονος ἀποκεκαλυμμένης ἐριστικότητος ἰσχύει αὕτη. Ἐντεῦθεν ἡ σοφιστική μετὰ τῆς πλουσίας αὐτῆς τέχνης, ἐξήνεγκε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σωκρατικῶν ἰδεῶν ἐν τῷ Γοργίᾳ περὶ ῥητορικῆς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ψευδής πολλάκις, ὡς καὶ ἡ ἀληθής φιλοσοφία κατὰ τῆς σοφιστικῆς ἐφαίνετο ἀγωνισαμένη. Ἅπαντες οἱ ἀτελεύτητοι καὶ μακροσκελεῖς Πλατωνικοί λόγοι (περὶ ῥητορικῆς ἐν Α΄. καὶ Β΄. τόμ. καὶ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων §. 54—56 καὶ ἐν τόμ. Β΄. §. 1—315), ἀποδεικνύουσι τὸν ἀληθῆ αὐτῶν σκοπόν, ὅς μετὰ πολλοῦ τοῦ σκώμματος καὶ ἔτι πλείονος περιφρονήσεως καὶ μίσους τὴν ψευδῆ φιλοσοφίαν ἐξεικονίζουσιν.

Ἐν τῷ περὶ γνησιότητος τῶν δύο λόγων τοῦ Ἀριστείδου περὶ πολιτικοῦ καὶ ἀφελοῦς λόγου ὑπὸ Baumgart[2]) ὑπάρχει σημείωσίς τις ἐν ᾗ φέρεται, ὅτι οἱ Χριστιανοί τῆς Α΄. καὶ Β΄. ἑκατονταετηρίδος βασιζόμενοι ἐπὶ Πλατωνικοῦ τινός χωρίου, ὅπερ κατὰ σοφιστῶν ἐστίν, ἐμίσουν ἅπαντας τοὺς ἀρχαίους ῥήτορας καὶ δὴ καὶ τοὺς συγχρόνους αὐτῶν σοφιστάς σφόδρα ἀπεστρέφοντο.

Τούτων ὁ Ἀριστείδης μεμφόμενος, ἀφοῦ πρότερον κακῶς λέγει τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν πικρὰν χολὴν κατ' αὐτοῦ ἐκχέει, ἐπάγεται εἶτα τάδε — . . ἀλλὰ καὶ γὰρ οὐκ εἰ Πλάτων τοσοῦτον ὑπερφέρων καὶ δικαίως μέγιστον ἐφ' αὐτῷ φρονῶν κατηγορῆσαί τινων ἠξίωσε μεγέθει τινί καὶ ἐξουσίᾳ φύσεως, τοῦτο καὶ μάλιστ' ἄν τις ἀγανακτήσειεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν κομιδῇ τινές οὐδενός ἀξίων ἀφορμῇ ταύτῃ χρώμενοι μελέτην ἤδη τὸ πρᾶγμα πεποίηνται καὶ τολμῶσι καὶ περὶ Δημοσθένους . . . . ὅτι ἂν τύχωσι βλασφημεῖν. - Περὶ τούτων σφόδρα ἀγανακτῶν ὁ Ἀριστείδης λέγει κατωτέρω — . . . οἵ πλείω μὲν σολοικίζουσιν ἤ

1) Ἀριστ. Τμ. Β΄. §. 95. Καὶ §. 307—312. Καὶ §. 423, 10.

2) Baumgart εἰς τὴν περὶ Ἀριστ. πραγματείαν σελ. 26.

φθέγγονται, ὑπερορῶσι δὲ τῶν ἄλλων, ὅσον αὐτοῖς ὑπερορᾶσθαι προσήκει, οἵτινες ἀείποτε περὶ ἀρετῆς ἁμιλλῶνται καὶ οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἴσασιν, Ἡσιόδου κηφῆνες, Ἀρχιλόχου πίθηκοι[1]). — Τὸ ἀκόλουθον χωρίον κατὰ τὸν Baumgart[2]) οὐ κατενόησεν ὁ Reiske καὶ ψευδῶς τοῦτο ἐδοκίμασεν ἐπανορθῶσαι — τῶν ἱματίων ἠπιμένων οὐδὲν διαφέροντες, τὰ μὲν ἔξω σεμνοί, τὰ δ' ἔνδον ἄλλως ἄν εἰδείη τις, — οὗτοι νομίζουσιν ἑαυτοὺς ὁμοίους τῷ Διί, καὶ ὅμως, ὀβολοῦ τοσοῦτον ἡττῶνται, οὗτοι ὁμιλοῦσι περὶ ἀρετῆς, εἰ δέ τις αὐτῶν περὶ τῆς ἐγκρατείας διαλεγομένων σταίη ἔχων ἔνθρυπτα καὶ στρεπτούς, ἐκβάλλουσι τὴν γλῶσσαν ὥσπερ Μενέλαος τὸ ξίφος· αὐτὴν μὲν γὰρ ἴδωσι τὴν Ἑλένην, Ἑλένην λέγω; θεράπαιναν μὲν οὖν ὁποίαν ἐποίησε Μένανδρος τὴν Φρυγίαν — κτλ. Καὶ κατωτέρω ἐπάγεται — τῷ ὄντι παιδείαν ἀποφαίνουσι τοὺς Σατύρους — κτλ. Ἡ ἀλαζονεία αὐτῶν ἐναντίον ἑκάστου ἀνδρός ἐστίν, ἐξαιρέσει τῶν προὐχόντων, ὧν τοῖς ὑπηρέταις, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῆς μεγίστης ἀναιδείας πλησιάζουσιν· χρῆμα οὐδόλως λαμβάνουσιν, ἀλλὰ χρηματικὴν ἀξίαν, καὶ εἰ ἐδίδετο αὐτοῖς ἴσως μόνον ὀλίγον, εἰ ἀκράδαντοι μένειεν παρὰ τῷ ἑαυτοῖς συστήματι, ἂν δὲ ἁδρότερον τὸ σακκίον αὐτοῖς φανῇ Γοργόνα Περσεύς ἐχειρώσατο. Οὗτοι καλοῦσι τὴν ἀναίδειαν ἐλευθερίαν, τὸ δὲ ἀπεχθάνεσθαι παρρησιάζεσθαι, τὸ δὲ λαμβάνειν φιλανθρωπεύεσθαι· οὗτοι ζῶσιν ἀπὸ συκοφαντιῶν, ἐνώπιον πάντων φιλοτιμοῦνται τὴν ῥητορικὴν ἐκθέσαι ὡς οἱ δοῦλοι τοὺς ἑαυτῶν κυρίους, οἵ λόγον ἔγκαρπον οὐδένα πώποτ' οὔτ' εἶπον οὔθ' εὗρον, οὔτ' ἐποίησαν, οὐ πανηγύρεις ἐκόσμησαν, οὐ πόλεσι συνεβούλευσαν, οὐ λυπουμένους παρεμυθήσαντο, οὐ στασιάζοντας διήλλαξαν, οὐ προὔτρεψαν νέους, οὐκ ἄλλους οὐδένας, οὐ κόσμον τοῖς λόγοις προὐνοήσαντο. — Περὶ δὲ τὴν ἐχθρικὴν θέσιν τῶν φιλοσόφων κατὰ τῆς σοφιστικῆς στρέφεται, ὡς τὸ ἀκόλουθον ἀποδείκνυσιν, ἅπας ὁ λόγος· οὗτοι λέγει (οἱ φιλόσοφοι δῆλον ὅτι) περικοσμοῦνται τῷ φιλοσοφικῷ ὀνόματι νομίζοντες ὅτι τὸ πᾶν κατώρθωσαν, χωρίς οὔτε τὴν γένεσιν

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 307, 5

2) ἴδ. Baumgart περὶ Ἀριστ. σελ. 29.

αὐτῆς εἰδέναι, οὔτε ἴσασιν ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ λέξις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι σημαίνει[1]). Εἶτα ἕπεται συζήτησίς τις περὶ τῆς σχέσεως τῆς ὀνομασίας φιλόσοφος ἢ σοφός καὶ σοφιστής. Ὁ Ἡρόδοτος, λέγει, ἐκάλεσε τὸν Σόλωνα καὶ τὸν Πυθαγόραν, ὁ Ἀνδροτίων τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς καὶ τὸν Σωκράτην σοφιστάς. Ὁ Ἰσοκράτης πάλιν καλεῖ σοφιστάς τοὺς περὶ τὴν ἔριν καὶ τοὺς, ὡς ἂν αὐτοὶ φαῖεν διαλεκτικοὺς ἑαυτόν δὲ φιλόσοφον, ὡς καὶ τοὺς ῥήτορας καὶ τοὺς περὶ τὴν πολιτικὴν ἕξιν ἀναστρεφομένους. Καὶ οὐ καλεῖ Λυσίας τὸν Πλάτωνα καὶ Αἰσχίνην σοφιστάς; τῇ ἀληθείᾳ ἐβούλετο τούτους αἰτιᾶσθαι, ἀλλὰ πῶς ἠδύνατό τις τοὺς ἄλλους καλέσαι; Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστείδου σοφιστεία ἐστίν ἔνδειξις πᾶσι κοινῶς προσήκουσα, ἐνῷ φιλοσοφία ἐστί πόθος τις πρὸς φιλοκαλλίαν καὶ ῥητορείαν, καὶ οὐχὶ ὅ τι τις ἐνταῦθα ἐννοεῖ, ἀλλὰ κυρίως κοινή μόρφωσις, ὡς ὁ αὐτός λέγει ἐπὶ λέξει (φιλοκαλλία τις καὶ διατριβή περὶ λόγους καὶ οὐχὶ ὁ νῦν τρόπος οὗτος, ἀλλὰ παιδεία κοινῶς)· οἱ φιλόσοφοι, λέγει, σκώπτοντες οὕτω σκληρῶς ἐκφράζονται, ὡς καὶ οἱ σοφισταί· αὐτός ὁ Πλάτων ἐχρήσατο τῇ λέξει φιλοσοφίᾳ οὕτως ἐν εὐρυτέρᾳ ὡς καὶ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ, ἐν ᾗ οὗτος μόνον τοὺς περὶ τὰς ἰδέας πραγματευομένους καὶ τῶν σωμάτων ὑπερορῶντας ἐννοεῖ. Τοιούτους φιλοσόφους ἐν τούτοις μόνον τοὺς Πλατωνικοὺς καὶ Πυθαγορείους ἐν Πλατωνικῇ ἐννοίᾳ, τοὺς δὲ λοιποὺς μᾶλλον φιλοσωμάτους ἢ φιλοσόφους ἠδύνατό τις καλέσαι.

Εἶτα λέγει προσέτι, ὅπως ὁ Πλάτων ἀδιαλείπτως τοὺς σοφιστάς κακῶς λέγει, αἴτιον δὲ τούτου καὶ τῶν πολλῶν αὐτὸν καὶ τὸν κατ' αὐτὸν ὑπερφρονῆσαι· ἔστιν ὅτ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐχρήσατο τῇ λέξει ἐπὶ καλῇ σημασίᾳ. Ὁ Ἀριστείδης δὲ ἔχει ὑπ' ὄψει χωρίον τι ἐν τῷ Κρατύλῳ §. 403 E, ἐν ᾧ ὁ Πλάτων τὸν Ἅιδην — τέλεον σοφιστὴν — καλεῖ, καὶ ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἥττον ἠδύνατο ἀποδεῖξαι.

Ἐν τῇδε τῇ φαινομενικῇ τοίνυν ἀποδείξει, ὅτι φιλόσοφος καὶ σοφιστὴς ἓν καὶ ταὐτό ἐστι ταυτίζει ἄρα ἐν

1) Ἀριστ. Τμ. Β'. §. 310—311.

πρώτοις τοὺς ἀρχαίους σοφιστάς μετὰ τῶν νέων, καὶ οὕτω δι' ὀλίγων ἐπιτηδείων λέξεων παντάπασιν οὐ μνημονεύει τῆς προτέρας ἀντιθέσεως ἀναπτυχθείσης διὰ τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος· ἐντεῦθεν νομίζει ὅτι πάντως τὴν φοβεράν πάλην τοῦ Σωκράτους κατὰ τοῦ τεχνητοῦ καὶ κατ' ἐπίφασιν φιλοσοφικοῦ λόγου κατασυνέτριψεν. Τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους δηλοῖ, ὅτι αὗται αἱ συσωρευμέναι καὶ σφοδραί ἐπιθέσεις, οὐχὶ μόνον ἐναντίον ἐκείνης τῆς τετριμμένης τάξεως τῶν φιλοσόφων ἀπευθύνοντο, καίπερ ἐξωτερικῶς μόνον κατὰ ταύτης ἐπιτευχθέντων, ἀλλὰ καὶ καθ' ἁπάσης τῆς κυρίως φιλοσοφίας, δῆλον ὅτι κατὰ τῶν Πλατωνικῶν, ἐστραμμέναι εἰσίν.

Οἴεται γὰρ Ἀριστείδης, ὅτι ἐν τούτῳ ἀποδείξειεν ἄν, ὅτι ἡ φιλοσοφία οὐκ ἐξικνεῖται περαιτέρω ἢ ὡς παιδεία κοινή· ὡς ὁ αὐτὸς λέγει — κοινή τις παιδεία καὶ διατριβή περὶ λόγους, ἐξησκημένη διαλεκτική. Καὶ ἐν τούτῳ, τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀκριβῶς μετὰ τῆς σοφιστικῆς, ταυτίζει, οὕτως ἐξ ἁπάντων ἐκείνων τῶν ἐγκωμίων, ἅ τῷ Πλάτωνι οὐ δύναται ἀποποιηθῆναι, καὶ ἑαυτόν ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ ἀξιοῖ· καὶ παρέρχεται μὲν ὅλως ἀποκλείων τὴν τοῦ Πλάτωνος ἰδίαν μέθοδον ἤτοι τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν οὕτως, ὥστε ἐκλαμβάνειν αὐτὴν πολεμίαν. Τοῦτο γὰρ σύνηθες τῷ Ἀριστείδῃ ἐστί, τὸ συγκαλύψαι ἐγκωμίοις ἐκείνας τὰς ἐπιθέσεις, αἵτινες τὰ μέγιστα ἐπενεργήσειν μέλλουσιν, ἔτι ἅπαξ ἐπέρχεται περὶ τὸ τέλος ἐκείνου τοῦ λόγου εἰς σφοδροτάτην σύγκρουσιν κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ καθ' ἣν οὗτοι — οὔτ' ἴσασί τι ἐξ ἐκείνης τῆς παιδείας, ἧς τούτοις οὐδ' ὁτιοῦν μέτεστιν, οὔτε περὶ τῆς ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐννοουμένης φιλοσοφίας. Ἐπάγεται δὲ ὧδε — ἀλλ' ὅμως πρίν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἐπωνυμίας ἔχειν εἰπεῖν τι σεμνύνονται καὶ φασί φιλοσοφεῖν καὶ μόνον τὰ ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα γιγνώσκειν, καὶ πάσας ὑφ' ἑαυτῆς καὶ πρὸς αὐτούς εἶναι τὰς τέχνας· οὓς οὐδὲν δεῖ κατ' ὄνομα ἐξετάζειν, ἀλλὰ φορμηδόν ἀφ' ἁμαξῶν ἐκφέρειν ὥσπερ τοὺς Κερκυραίων νεκρούς .... Οὐχ ἧττον ὅμως λέγει πολλοῦ δεῖ τῇ φιλοσοφίᾳ αὐτῇ ἐπιθέσθαι.

Καὶ κατωτέρω λέγει — οἶμαι δὲ κἀγὼ συγγενέσθαι τῶν ἐπ' ἐμαυτοῦ φιλοσοφησάντων τοῖς ἀρίστοις καὶ τελεωτάτοις καὶ οὐ πολλῶν ἡττᾶσθαι ταύτῃ θνητῶν καὶ ἐν τροφέων μοίρᾳ γεγόνασί μοι, ὥστε τοῖς οἴκοι πολεμοίην ἂν μᾶλλον ἢ τοῖς φιλοσόφοις. — Οὗτος μάλιστα παρέσχεν ἐκδουλεύσεις τῇ φιλοσοφίᾳ, καθ' ὅσον μόνον κατὰ τῶν ἀναξίων ὀπαδῶν τοῦ Πλάτωνος ἠγωνίσατο. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Πλάτωνος οὐδείς τοῦ λοιποῦ ἀγὼν καὶ ἔρις ὤφειλεν ὑφίστασθαι περὶ πρωτείων.

Ἡ ἀνωτέρω προενηνεγμένη γνώμη, ὅτι ἡ ἀρχικὴ αἰτία τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τῆς φιλοσοφίας ἐστὶ κυρίως ἰσχυρὰ ἀποστροφὴ καὶ οἱονεὶ μῖσος, ὅπερ ὑπὸ προεσχεδιασμένους ἐπαίνους καλύπτει, τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ πανταχοῦ ἐπικεκυρωμένον, ἐν οἷς ἐν τῇ κυρίᾳ ὑποθέσει μετὰ τοῦ Πλάτωνος προσποιεῖται ἐνασχοληθείς. Ἐν τῷ περὶ ῥητορικῆς λόγῳ αὐτοῦ ὑπάρχει στερεότυπός τις μηχανορραφία τῶν προτάσεων καὶ παραδειγμάτων τοῦ Πλάτωνος περὶ ῥητορικῆς, κατὰ παρανενοημένον τρόπον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀποδιδόμενον, ὅπως διὰ τούτου φαινομενικήν τινὰ ἐξέλεγξιν ποιήσῃ ἢ ἀντὶ τῆς ἐκεῖ εὑρημένης αἰτίας αὐτίκα πρὸς τὴν προτέραν ἰσχυροτέραν κατὰ τῆς τελευταίας γνώμην ἀποφανθῇ. Οὕτω π. χ. λέγει — εἴ τις τῶν ὑμετέρων τὴν οὕτω καλουμένην φιλοσοφίαν κακῶς ἐβούλετο λέγειν, οὐκ ἂν ἀπ' αὐτοῦ ἔλιπεν ἡ ἀφορμὴ διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ· εἰ οὗτος π. χ. τοῦ Διαγόρου ἐπιλαμβάνηται καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου ἢ ἐνιαχοῦ ἑτέρων τινῶν ἐξοχοτήτων ἀπὸ τοιούτων παραλόγων ἀνθρώπων προγενεστέρων ἢ μεταγενεστέρων, οἵ τὴν ἀνθρωπότητα διέφθειρον περὶ δὲ θεοὺς ἐβλασφήμησαν, οἱ δὲ λόγους ἄλλους τινάς εἶπον, οὓς οὐκ ἄμεινον ἦν ὅλως, οἱ δὲ αὐθαδείας πλέον ἢ φρονήσεως εἰσηνέγκαντο[1]). — Προσέτι δὲ τὸ ἀκόλουθον χωρίον δύναται ἔτι μᾶλλον διασαφηνίσαι τὸ τέλος τοῦ ὑπὲρ τῶν τεττάρων λόγου, εἰ ἀληθῶς μόνον τοὺς ψευδοφιλοσόφους ὑπαινίττεται, - καίτοι εἰ τοσαῦτα Πλάτων ἐπέδειξεν ὑπὲρ τοῦ κολακείαν εἶναι ῥητορικὴν, ὅσα νῦν ἡμεῖς ὑπὲρ παντός τοῦ ἐναντίου δείκνυμεν, οὐκ οἶδ' ὅπως

---

1) Ἀριστ. Τμ. Β'. §. 60, 10.

ἄμεινον ἐπιστώσατο τὸν λόγον· εἰ δ' οἴεται παραδειγμάτων φαυλότητι καταισχύνειν αὐτῆς τὴν ἀξίαν, ἐμοί μὲν οὐκ ἔτι τἀπί τούτοις ῥητὰ δύναιτο δ' ἄν τις τὸ τοῦ Ὁμήρου σώζων ἔπος τὸ ὅμοιον ἀνταποδιδούς ὑπολαμβάνειν, τί δαί; οὐχὶ καὶ αἱ τιτθαί τοῖς παιδαρίοις ταῦτα λέγουσιν καὶ οἱ γραμματισταί καὶ οἱ παιδαγωγοί; ὑπερεμπίμπλασθαί σε οὐ χρή καὶ βαδίζει ἐν τοῖς ὁδοῖς ὅτι χρή κοσμίως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑπανίστασθαι καὶ τοὺς γονέας φιλεῖν καὶ μή θορυβεῖν μηδὲ κυβεύειν μηδ' ἰσχύειν, εἰ βούλει, τώ πόδε ἐπαλλάξ· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ ταῦτα μέγα φρονοῦσιν αἱ τιτθαί οὐδὲ ἀξιοῦσι περὶ τῶν φιλοσόφων εἶναι. ὥστε ἣν ἄν πλεῖστον θῇς ἀξία δυοῖν ἴσως ἤ τριῶν μνῶν. Οἱ δὲ παιδαγωγοί καὶ ὑποβαρβαρίζοντες ταῦτα νουθετοῦσιν οἱ πολλοί καὶ φέρουσιν ἐνίοτε ἀντὶ παιδαγωγῶν θυρωροί γιγνόμενοι τοῖς αὐτῶν δεσπόταις, ὁπόταν καταλύσωσι τὴν τέχνην. Καὶ οὐ μά Δία οὐκ εἰ τῶν ῥητόρων ἔλαττον ἕξουσι δυσκολαίνουσιν, οὐδέ γε ἐκεῖνο λέγουσι τὶ δὴ ποτέ αὐτοί μὲν ὁσημέραι βοῶντες καὶ κονδυλίζοντές γε ἐνίοτε καὶ οὐχ ὅσον ἀφοσιώσασθαι νουθετοῦντες, οὐκ ἀνεσπάκασι τὰς ὀφρῦς οὐδ' εἰς τὴν προεδρίαν ὠθίζονται, οὐδὲ τὴν τοῦ τὰ μέγιστα τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων ἐπίστασθαι δόξαν οὐδέπω καὶ νῦν εἰλήφασιν. Οἱ δὲ φιλόσοφοι σεμνύνονται καὶ γαυριῶσι καὶ πρωτείων ἀντιποιοῦνται καὶ μεγάλους αὐτοὺς ἄγουσι καὶ ταῦτα λέγοντες ἐν αὑτοῖς καὶ οὔτε τοῖς ῥήτορσιν ὑπείκουσιν οὔτε τοῖς παιδαγωγοῖς ἴσον οἴονται δεῖν φρονεῖν[1]). — Καὶ μάλιστα προστίθησιν, ὅτι οὗτος οὐχ οὕτως ἐκλαμβάνει, ἀλλ' ἵνα τὴν μομφὴν τοῦ Πλάτωνος κατὰ τῆς ῥητορικῆς μᾶλλον ἐξασθενώσῃ. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται ἡ εὐχαρίστησις δι' ἧς ὁ Ἀριστείδης ἑκάστην εὐκαιρίαν ἐπωφελεῖται, ἵνα κατὰ τῆς φιλοσοφίας ἐκφρασθῇ. Χωρία, ὡς τὰ ἀκόλουθα, ἐν οἷς οὗτος διττήν τινὰ διαλεκτικὴν διακρίνει τῶν φιλοσόφων καὶ δή καὶ τῶν ῥητόρων, εἰσί παμπληθῆ, ὡς π. χ. λέγει — διαλεκτική διττή . . . . ἡ μὲν οἵα παρακρούεσθαι καὶ ἐξαπατᾶν καὶ χρόνοις τρίβειν καὶ εἰς ὑγιές οὐδέν πάντη τὴν γλῶτταν ἄγουσα, ψυχρά τις καὶ ἀγεννής καὶ

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 95.

κακοῦργος καὶ ἀνελεύθερος, ἡ δὲ οἷα χαρίεντας παρέχεσθαι καὶ δεξιούς. κτλ.[1]), — Περὶ τοῦ διαλεκτικοῦ τρόπου καὶ μεθοδικοῦ δι' οὗ οἱ φιλόσοφοι ἐριστικῶς διαπραγματεύονται, καὶ ὅστις αὐτῷ μισητός ἐστίν, ἀποφαίνεται οὗτος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 42ου λόγου αὐτοῦ, περὶ ὁμονοίας[2]). Ἐνταῦθα παραβάλλει ὁ Ἀριστείδης τούτους μετὰ τῶν ξηρῶν διδασκαλικῶν ῥητόρων ἐξ ὧν οἱ μὲν ἀείποτε ἐν ταῖς διατριβαῖς καὶ ἐξασκήσεσι μένουσι, χωρίς ποτε εἰς πραγματικοὺς λόγους ἀφικέσθαι, οἱ δέ περιφρονοῦσι τούτους οὐδέν ὅμως οὐδαμῶς πράττουσιν ὠφέλιμον, ἐνῷ οὗτοι μετά παντός ἐρίζειν ἐπιχειροῦσι καὶ ἐναντίον ἑκάστου λαύρως ἐπιτίθενται καὶ προσβάλλουσιν, ὅς ἄν μετ' αὐτῶν ἀναμίγνυται, χωρίς τούτους οὔτε ἄλλους τι ἐκ τούτου ἐπωφελεῖσθαι.

Οὐκ ἀναγκαῖον, οἶμαι, ἀκολουθῆσαί τινα τῇ ἐπιθετικῇ στάσει τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος ἐν πάσῃ τῇ γριφώδει αὐτῆς ἀποπλανήσει· ἑκάστη γὰρ σελίς ἀποδείκνυσιν, ὅτι τῷ συγγραφεῖ ἡ θεωρητική φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος ἀποκεκλεισμένη ἐστίν· τὸ πᾶν συνελόντι εἰπεῖν κενή καὶ ἀπατηλὴ τις λογομαχία. Οὐδαμοῦ ἐστιν ἡ σπουδή καταφανής, ὅτι ἡ βάσις τῆς Πλατωνικῆς διδασκαλίας ἐν συναφείᾳ συναρμολογεῖται.

Τὸ φύρδειν τὰ ὀνόματα καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιεῖν ἢ κυκλεῖν καθ' ὅ οὗτος συνεχῶς τὸν Πλάτωνα αἰτιᾶται, ἐστὶ κυρίως ὁ κατ' ἐξοχήν θρίαμβος αὐτοῦ. Λίαν δὲ σαφῶς ἐκ τούτου ἐμφαίνεται ὅτι κατ' ἀπομίμησιν τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων, ἐν διαλεκτικῇ ἀποδείξει προβαίνει, ἵνα τὸν Πλάτωνα ἔκ τινων λέξεων ἐξελέγξῃ[3]), οὕτως διισχυρίζεται ὅτι ἅμα μὲν ἡ ῥητορική οὐδέν τὸ κοινὸν μετὰ τῆς τέχνης ἔχει, ἅμα δὲ ὅτι αὕτη πάντοτε πρὸς ὡρισμένον τινὰ σκοπόν ἀποβλέπει, καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸν λόγον συντίθησιν — ὅτι στοχάζεται καὶ προάγει τοὺς λόγους οὕτως ὅπως στοχάζεται — ἐν τῇ ἀποδείξει ὅμως ὅτι πρὸς τὸ στοχάζεσθαι ὁ λόγος προσήκει, ἀφικνεῖται εἰς τὸ

---

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 112.

2) Ἀριστ. Τόμ. Α'. §. 517.

3) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 34.

συμπέρασμα, ὅτι ἐκεῖνοι οἵτινες κατὰ τὸ στοχάζεσθαι ἁμαρτάνουσι κυρίως οὐ στοχάζονται, τὸ ἐπιτυγχάνειν καὶ στοχάζεσθαι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐστίν. — ὡς οἱ ἀποτυγχάνοντες ἀρχὴν οὐδὲ στοχάζονται, ἀλλ' αὐτὸ τοὐναντίον τῷ στοχάζεσθαι ποιοῦσι. τὸ γὰρ στοχάζεσθαι τοῦτ' ἐστί τυχεῖν τοῦ πράγματος. Οὐκοῦν οὐχ ᾧ στοχάζεται ἁμαρτάνει τις ἀλλ' ᾧ διήμαρτεν οὐκ ἐστοχάσατο.

Ἡ ὅλη ὁμοιότης τῆς πολυμόχθου αὐτοῦ ἐπεξεργασίας μετὰ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι μόνον τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τοῦ λόγου ἐζήτησεν ἀπομιμήσασθαι, ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ μετὰ τοῦ Δημοσθένους συμβαίνει. Ἐνιαχοῦ ἐπιδίδεται εἰς τοὺς ἀλληγορικοὺς μύθους, εἰς παραδείγματα τοῦ πρακτικοῦ καὶ κονοῦ βίου, ὡς ἰατρικὴν καὶ κυβερνητικήν, συνεχῶς διακόπτει τὸν λόγον ἐρωτῶν τί φῄς; τί οὐκ ἀποκρίνει; καὶ παρεμβάλλει συχνότατα τὸ, ὦ θαυμάσιε, ὦ γενναῖε, ὦ μακάριε, καὶ ὦ δαιμόνιε. Ἐν τούτοις τὰ χωρία, ἐν οἷς οὗτος καθόλου ἐν τῇ μορφῇ τοῦ διαλόγου περιέρχεται, εἰσὶ σχετικῶς ὀλίγα. Λίαν ὅμως ταχέως ἐπανέρχεται εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ στοιχεῖον, ἐν ᾧ ἐκ τῆς μομφῆς τοῦ ἀντιπάλου ἄγεται εἰς τὴν παρόρμησιν ἐγκωμιαστικῶν παρεκβάσεων πρὸς καλλωπισμόν τῶν ὁποίων ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἐστίν. Τῆς ἀρχαιοπρεποῦς ταύτης ἀπεικονίσεως ἕνεκεν προκύπτει δυσχέρειά τις πρὸς ταξινόμησιν τούτου τοῦ εἴδους τῶν λόγων· ὡς π. χ. ὁ λόγος ὑπὲρ τῶν τεσσάρων, ὅν ὁ Σώπατρος[1]) μετ' ἐπισταμένης ἐπισκοπήσεως κατέλεξεν αὐτὸν εἰς τὸ πανηγυρικόν εἶδος.

Ἅπαντες οἱ πλατωνικοί λόγοι, περὶ ῥητορικῆς Α΄. καὶ Β΄. ὁ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων καὶ ὁ πρὸς Καπίτωνα, οἵτινες ἐν τῇ Διндορφείῳ ἐκδόσει ὑπὲρ τὰς 400 σελίδας κατέχουσιν, εἰσὶν ὄντως ἐγκωμιαστικοί λόγοι εἰς τὴν ῥητορικήν. Ἡ προσπεποιημένη ὅμως ἐμφάνεια τῆς κριτικῆς ἀκριβείας τῶν ἀντικειμένων καὶ τῆς δικαίας ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων, ἐστί μόνον ῥητορικὴ μηχανορραφία, ἵνα

---

1) Ἰδ. προλγ. εἰς τὴν ὑπόθ. τῶν τεσσάρων.

τὴν ἐξεικόνισιν παραλλαγῶν καὶ ἡδυσμάτων τῷ λόγῳ παρέχῃ. Ἀλλὰ πόσον τὰς πραγματικὰς ἀληθείας σοφιστικῶς διέστρεφεν καὶ ὅλως ἐναντίως παρίστα, πόσον ἐπιπολαίως τὰς ὑγιεῖς φιλοσοφικάς ἰδέας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπόν ἐξελάμβανε καὶ ἡρμήνευε, κατάδηλον ἤδη ἐστίν ἐκ τῆς ὅλης ἐκείνης μακρᾶς καταπολεμήσεως, ἣν ἡ κοῦφος σοφιστική τῆς 2ας ἑκατονταετηρίδος κατὰ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, ὅπως ἐπιδείξηται τὸ κεκρυμμένον ἐν αὑτῇ τάλαντον τῆς κούφου καὶ ματαίας σοφιστικῆς εὐγλωττίας ἐξήγειρεν. Προσέτι ἓν ἔτι χωρίον παραθέτομεν ἐν ᾧ δισχυρίζεται, ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ῥητορικῆς ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς ἐπιβεβαιοῦται, καὶ δὴ καὶ διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι ἡ μὲν φιλοσοφία μόνον τό μή ἀδικεῖν κωλύει ἡ δὲ ῥητορική καὶ τὸ μή ἀδικεῖσθαι, — ὁ δὲ, ῥήτωρ, τὴν τοῦ μή ἀδικεῖσθαι φιλακὴν ἔχων ἅμα καὶ τὸ ἀδικεῖν που κωλύει· ὥσπερ γὰρ ἅμα τε ἠδίκηται καὶ ἠδίκηκεν ἕτερος, οὕτως ὁ τὴν τοῦ μή ἀδικεῖσθαι δύναμιν ἔχων τὴν αὐτὴν τοῦ μή ἐᾶν ἀδικεῖν ἔχει· ὥστε εἰ τὸ μὲν μή ἀδικεῖσθαι τῆς ῥητορικῆς τίθησι τὸ δὲ μή ἀδικεῖν τῆς φιλοσοφίας, τοσούτῳ χεῖρον φιλοσοφία ῥητορικῆς, ὅσῳ τὸ ἀδικεῖσθαι τοῦ ἀδικεῖν[1]).

## Γ'. Περὶ ῥητορικῆς.

Ὅλως ἐναντίαν ἰδέαν ὁ Ἀριστείδης ἔχει περὶ ῥητορικῆς ἢ περὶ φιλοσοφίας. Ἡ ῥητορική λέγει ἐφευρέθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀδυνάτων κατὰ τῆς βίας καὶ ἀπόδοσιν τῶν δικαίων, ὡς ὁ αὐτός λέγει — ὡς φυλακτήριον δικαιοσύνης καὶ σύνδεσμος τοῖς ἀνθρώποις[2]). — Ἐξ αὐτῆς παρήχθησαν οἱ νόμοι, ἡ νομοθετική καὶ δικαστική εἰσιν ὑποτεταγμέναι τῇ ῥητορικῇ, ἥτις ἱερά καὶ σεβαστή οὖσα προηγεῖται τῆς δικαιοσύνης. Τεκμήριον καθαρᾶς σοφιστικῆς ἐστι τὸ ἀκόλουθον χωρίον, ὅπερ ἕνεκα τοῦ

1) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 62.

2) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 48—55.

ὑπερόγκου τῶν περιπεπλεγμένων προτάσεων δυσνόητον ὂν ὑπὸ Ῥαϊσκίου ὡς διεφθαρμένον χωρίον ἡρμηνεύθη, — ἀλλ' ἔστι μιᾶς ὡσπερεί μοίρας καὶ φύσεως οἱ νόμοι, ἡ δίκη, οἱ νόμοι, τριῶν δ' οὐσῶν τούτων δυνάμεων, ὅπερ λέγων ἐξέβην, ἁπάσας τὰς χώρας ἡ ῥητορικὴ μόνη καταλαμβάνει. Προτέρα γὰρ δ' οὖσα τῆς νομοθετικῆς κατὰ τὴν ἐκείνης χρείαν, προτέρα δ' αὖ καὶ τῆς δικαστικῆς, ὅτε κἀκείνης ἔδει, λαβοῦσα μέσην πρότερον τὴν νομοθετικὴν εἶτ' αὖ τὴν δικαστικὴν ὡσαύτως διχόθεν περιέχουσα πρώτη καὶ μέση καὶ τελευταία γίγνεται, ὁμοῦ μὲν αὐτήν μέσην, ὁμοῦ δ' ἄμφω μέσας αὑτῆς καθιστᾶσα, ὡς μάλιστ' ἔμελλον ἅπασαι συμμένειν, ἀντὶ συνδέσμου τῇ ῥητορικῇ χρώμεναι[1]). — Αὕτη ἐστίν ἐπίσης ἡ ἰδέα τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ ταύτῃ ἐπακόλουθα, ἅτινα ὡσαύτως περιλαμβάνει δῆλα δή φρόνησιν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, καὶ κατωτέρω λέγει — οὐ γὰρ εἰ ῥᾴδιον ἢ μή τῷ ὄντι γενέσθαι ῥήτορα σκοπεῖν προὔκειτο, ἐπεί τοῦτό γε καὶ ἡμεῖς, εἰ βούλει, μαρτυροῦμεν, κἂν εἰ τὴν Στέντορος φωνὴν κτησαίμεθα, φθεγξαίμεθ' ἂν ὡς οὐ ῥᾴδιον, κἂν ὁ Νεῖλος, ὦ μακάριε, τοῖς ἑπτὰ στόμασιν εἰ λάβοι φωνήν ὥσπερ ὁ Σκάμανδρος κατὰ τὸν Ὅμηρον, κτλ.[2]).

Καὶ πάλιν — ἔστιν ἄρα καὶ ῥητορικῆς ἔργον καὶ φρονεῖν ὀρθῶς καὶ μὴ μόνον αὐτόν ἃ δεῖ πράττοντα, ἀλλά καὶ ἑτέροις πείθοντα ἃ δεῖ πράττειν παρέχεσθαι, καὶ ὅλως εἶναι βασιλικόν. Οὐκ ἀποστατεῖ δὲ οὐδὲ ἡ παροιμία τούτων ἡ λέγουσα, οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως[3]). — Ἡ ἐνέργεια τῆς ῥητορικῆς οὐ μόνον ἐν δικαστικοῖς ἀγῶσιν ἀφικνεῖται καὶ πολιτικαῖς ὑποθέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πανηγύρεσι, — καὶ τὰ τῆς εἰρήνης χαρίεντα τοῦ παρ' αὐτῆς κόσμου προσδεῖται, καὶ νὴ Δία αἵτε θεῶν τιμαί καὶ ἡρώων καὶ ὅσαι τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν ὀφείλονται δικαίως εὐφημίαι[4]). — Ἡ ἰδέα τοίνυν τοῦ Ἀριστείδου περὶ ῥητορικῆς ἐστιν ἐκ

---

1) Ἀριστ. Τομ. Β'. §. 53, 17—54.
2) Ἀριστ Τομ Β'. §. 54, 10.
3) Ἀριστ Τομ. Β'. §. 88, 2.
4) Ἀριστ. Τομ. Β'. §. 99, 13.

διαμέτρου ἄντικρυς τῆς πλατωνικῆς, καίπερ προσπαθοῦντος πάσῃ σοφιστικῇ τέχνῃ ἀποδεῖξαι, ὅτι τῷ Πλάτωνι οὐσιωδῶς συμφωνεῖ, ἢ πολὺ μᾶλλον τὴν σχέσιν διαστρέφοντος, δισχυρίζεται, ὅτι ὁ Πλάτων ἑαυτῷ συμφωνεῖ· συνελόντι εἰπεῖν, ἀποφαίνεται ὁ Ἀριστείδης, ὅτι κάλλιστον ῥήτορα εἶναι νομίζειν τὸν ἄριστιν ἄνδρα· χωρίς ταύτας ἢ ὁμοίας ἀξιώσεις μετὰ τῶν κατ' ἐξοχὴν ἰδεῶν αὐτοῦ περὶ ῥητορικῆς ἐν λογιστικῇ ἑνότητι ἱστάναι[1]). — Ὁ Πλάτων ἀπαιτεῖ ἐν πρώτοις ἀπὸ τοῦ ῥήτορος σαφήνειαν· καὶ ἀσφαλεῖς γνώσεις τῶν ἐννοιῶν, ἃς διὰ τῆς φιλοσοφίας δεῖ κτᾶσθαι, καὶ ἐμπειρίαν· ἡ ῥητορική εὐγλωττία οὐσιωδῶς πηγάζει ἐκ τούτου, καὶ οὐ προκύπτει ἐξ αὐτομάτου ἐξωτερικῆς τέχνης. Ὁ Ἀριστείδης ὅμως οὐ παίζει καλῶν τὴν ῥητορικὴν τὸ ἄκρον ἄωτον, ἔχουσαν ἀρχήν μέσον καὶ τέλος, καὶ οὕτως τὸ οὐσιῶδες τῆς σοφιστικῆς ἄριστα ἐδήλωσεν· αὐτὴν θεωρεῖ τὸ ἀρχικόν σημεῖον, δῆλα δή τὴν σοφιστείαν, τάς λέξεις πρὸς ἀλλήλας ἁρμοδίως τιθέναι καὶ ἐκ πομπωδῶν λέξεων ὅλον οἰκοδόμημα κατὰ κανόνας οἰκοδομεῖν, οἵτινες ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς χροιᾶς τῶν τύπων συντεθειμένοι εἰσίν.

Ταύτην τὴν τυπικὴν πορείαν μεταχειρίζεται ὁ Ἀριστείδης ἐν πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς συγγράμμασι διά τεχνικῆς ἑτοιμότητος καὶ ποικιλίας ῥητορικῶν σχημάτων λέξεων καὶ παραστάσεων ἐν κανονικῷ ῥυθμῷ συντεθειμένων. Ἡ τυπικὴ αὕτη μέθοδος, οὕτως ἀποφαίνονται οἱ σοφισταί, ἔδει πανταχοῦ τὰ ἁρμόττοντα ῥητορικά σχήματα καὶ τὸ ἀκριβές περιεχόμενον τῶν προσηκουσῶν ἐννοιῶν φέρειν. Τοιαύτη τις μέθοδος δύναται, τῆς ὕλης ὑπαρχούσης, πρὸς στιγμήν τὴν φαινομενικήν ἀλήθειαν ἐξεγεῖραι, ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ἀδύνατον τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ, ταύτῃ τῇ τυπικῇ μεθόδῳ ἀκολουθῆσαι, ὡς αὕτη θεωρητικῶς φαίνεται. Ὁ Ἀριστείδης ἔκλινεν εἰς ὅ τι ὑπῆρξεν ἀντικείμενον τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως τοῦ κοινῶς γνωστοῦ ὀνόματος τοῦ καλουμένου — παιδεία κοινῶς — Οὗτος ἐκέκτητο διὰ τῆς σπουδῆς ἀκριβεστέρας ἰδέας ἢ αὐτοί

3) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 104.

οἱ πεπαιδευμένοι ἀκροαταί. Ὅθεν ὁ Ἀριστείδης οἶδε ῥητορεύειν περὶ γεγονότων ἀναφερομένων εἰς τὴν λαμπράν περίοδον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, εἰς τὴν οὐρανοβάμονα τῆς τέχνης ἀκμήν, εἰς τὰς ἐξοχωτέρας τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἔτι μᾶλλον ἐφοίτα εἰς τὰ ἀξιοπαρατήρητα μνημεῖα τοῦ μεγάλου παρελθόντος, καὶ ἐκ τῆς αὐτοψίας ταύτης ἐκτῶντο οἱ λόγοι αὐτοῦ μεγάλης ἐκτημίσεως καὶ πλείονος ἐξεγερτικότητος, πλὴν τῆς περιποθήτου ἀφορμῆς πρὸς παρεκβάσεις φυσικῶν ἀποικονίσεων. Προσέτι δὲ ἔδιδεν ἡ σοφιστικὴ τέχνη αὐτοῦ παρόρμησίν τινα, ἥτις ἔν τισι περαιτέρω ἠδύνατο ἐπενεργεῖν, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐνίοτε, ὥστε τινά παντάπασιν ἀποποιεῖσθαι τὴν σοφιστικήν. Τοῦτο ὁπωσδήποτε ἦν πρόοδός τις καὶ ἐπαύξησις βελτιώσεως καθ' ὅσον οἱ ἀρχαῖοι ἐμελετῶντο, ἀλλ' ἡ σοφιστικὴ μέθοδος οὐκ ἠδύνατο ταύτην ἀναπτύξαι, αὕτη ἦν ἀνεπιτήδειος πρὸς δημιουργίαν· αὕτη ἔμεινεν πανταχοῦ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διάγνωσιν τῶν ἀντικειμένων, αὕτη οὐδαμοῦ ἠδύνατο πρός τινα συνεκτικὴν καὶ διεισδύουσαν ἔννοιαν ἀφικέσθαι· ἄνευ ἰσχύος καὶ βάθους τῶν ἐννοιῶν συνάπτει αὕτη τὰς ἀποκτηθείσας ἐπιπολαίους ἰδέας πρὸς ἀέναον ἐναλλαγήν, ἀλλ' ἀείποτε πρὸς ματαίους συνδυασμούς. Δύναταί τις διισχυρίσασθαι ἄνευ ὑπερβολῆς, ὅτι ἐν τοῖς 55 διασωθεῖσι λόγοις τοῦ Ἀριστείδου ουδεμία αὐτοτελὴς ἔννοια ἀνεπτύχθη. Οὗτος διεπραγματεύετο τὰ διάφορα θέματα σπανίως ὅλως διεστραμμένως εἰ μὴ ἔλεγε περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ εἰδικῶν αὐτοῦ ῥητορικῶν παρατηρήσεων, ἀλλ' οὐδέποτε ὅμως καὶ διδακτικῶς, ὥστε δύναταί τις περὶ τούτου μετὰ βεβαιότητος ἀναγνωρίσαι τὰ φρονήματα καὶ τὰς κρίσεις αὐτοῦ περὶ παρελθόντος. Ὑπάρχουσι περιγραφαί τόπων καὶ συμβεβηκότων, ἃς ἠδύνατό τις διαφερόντως καινοπρεπεῖς ἐννοίας καλέσαι, εἰ μὴ αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὑρεῖαι καὶ πεπλασμέναι ἦσαν. Κατ' ἐξοχὴν δὲ προτιμᾷ ὁ Ἀριστείδης ἠθικὰς σκέψεις καὶ γενικὰς παρατηρήσεις, ὡς ἐν τῷ λόγῳ περὶ τοῦ παραφθέγματος περὶ τῆς δικαιολογίας τοῦ γνῶθι σαυτὸν ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων, περὶ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς ἀνθρωπίνης εἱμαρμένης, περὶ τῆς ἀξίας τῆς ὁμονοίας, περὶ εὐχαριστίας τῆς ὑγιείας εἰς τὸν Σάραπιν κτλ. Οὐδεὶς

δύναται ταύτας τὰς προκηρύξεις ἀπὸ τοῦ κοινοῦ φρονήματος ἀπαρνήσασθαι· αὗται ἐποίουν ἂν ἐνιαχοῦ μάλιστα τό εὐάρεστον ἀποτέλεσμα εἰ μή, ἡ ἔμφασις καὶ διεξοδικότης μεθ' ὧν ἐπικεκυρωμέναι ἦσαν, μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐμπεριεχομένου ἐν τόσῳ μεγάλῃ ἀντιθέσαι ἦσαν. Κατὰ τὸν Baumgart[1]) ἠδύνατό τις πρὸς ὁμοίαν κρίσιν ἀφικέσθαι τῷ Welcker[2]) ἀγόμενος ἐκ πολλῶν χωρίων ἐν οἷς ὁ Ἀριστείδης διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιμελοῦς καὶ ἀμεροληπτου μετριοφροσύνης περὶ τοῦ ἑαυτοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὁμιλεῖ, ὡς π. χ. περὶ τὸ τέλος τοῦ περὶ ῥητορ. λόγου[3]) πρὸς τοὺς αἰτιωμένους[4]), κατὰ τῶν ἐξορχουμένων περὶ τὸ τέλος τοῦ περὶ Παραφθέγματος καθ' ὅλου κτλ. ἢ ἐὰν οὗτος τοῖς ἄλλοις οὕτω προθύμως ἐκτιμήσεις ἀποδίδῃ τὴν ἀξίαν τῆς σπουδῆς τόσον καλῶς γινώσκει ἐκτιμᾶν, ὡς ἐν τῷ ἐπικηδείῳ λόγῳ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Κοτυαῖον καὶ εἰς τὸν Ἐτεονέα ἐν τῷ γενεθλιακῷ εἰς τὸν Ἀπελᾶν, ἀλλὰ περὶ εὐμενοῦς πρᾴου καὶ εὐγενοῦς χαρακτῆρος τοῦ Ἀριστείδου περὶ οὗ ὁ Welcker ὁμιλεῖ, προσέτι δὲ περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, ταῦτα πάντα ἐκλαμβάνει ὡς οὐσιώδεις ἀληθείας ἐξ ἐκείνων τῶν πλαστῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ἀριστείδου ἐξαγομένας. Ὅπερ ὅμως, λέγει ὁ Baumgart, τὴν εὐμένειαν αὐτοῦ καὶ τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρα ἀφορᾷ δυσκολον ἀποβαίνει τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἑαυτοῦ ὁμολογίας ἑδραιῶσαι. Προσέτι δὲ ὑπάρχουσιν ἰσχυραί ὑπερβολαί καὶ κομπώδεις παραστάσεις, ὧν ὁ Ἀριστείδης ἔν τισι χωρίοις ἰδίως χρῆσιν ἐποιήσατο καὶ αἵτινες οὐκ εἰσίν καθ' ἑαυτάς τεκμήριον ἀληθοῦς ἐννοίας, ἔτι δὲ ἧττον κλίσις πρὸς ἀχαλίνωτον κολακείαν (παραβλ. τοὺς τρεῖς λόγους πρὸς Ἀλέξανδρον, Ἀπελλᾶν καὶ Ἐτεονέα). Προσέτι δὲ σαφῶς καταφαίνεται ἐν τοῖςδε τοῖς λόγοις, ὅτι ἐμμέσως ἅπας ὁ κεχαρισμένος ἔπαινος ἐπὶ τὸν ὁμιλητήν αὐτόν ἀντανακλᾷ, ἐπειδὴ ὅτε Ἐτεονεὺς καὶ ὁ Ἀπελλᾶς ἑαυτοῦ μαθηταί ἐτύγχανον, ὁ δὲ Ἀλέξαν-

---

1) Baumgart εἰς Αἰλ. Ἀριστ.

2) Welcker, klein. Schriften S. 112.

3) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 108.

4) Ἀριστ. Τόμ. Β'. §. 421.

δρος διδάσκαλος αὐτοῦ ἦν, οὐ ὑπερβαλλόντως εὐνοϊκὴ κρίσις περὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ ὁμιλοῦντος περί τὸ τέλος τοῦ λόγου ὑπάρχει. Ἰδίως δὲ σαφῶς ἐκδηλοῦται περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐν τῷ ἀκολούθῳ χωρίῳ, ἐν ᾧ οὗτος λέγει — ἐν μὲν γάρ τῇ ὁμονοίᾳ καὶ ἑτέροις ἐστίν ἐπαινέσαι καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀκούειν ἐπαινούμενα, ἐν δὲ τῷ διαστῆναι κακῶς ἑτέροις εἰπόντας ἀντακοῦσαι κακῶς αὐτοὺς καὶ ἃ μὴ προσῆκεν, ὥσθ' ὅσῳ τις μᾶλλον ἐπαινεῖσθαι βούλεται καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀπολαύειν πλεονεκτημάτων τοσούτῳ μᾶλλον τῶν ἴσων ὑπαρκτέον καὶ ταῖς ἐπιεικείαις χρηστέον[1]).

Ἂν δὲ τόσον ἐννοϊκῶς ὁ Welcker, περὶ σπουδαιότητος καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ Ἀριστείδου ὁμιλῇ, τοῦτό ἐστιν, κατὰ τὸν Baumgart, βεβαία παρανόησις ἐκφράσεών τινων ἐν χαρακτῆρι, ᾧτινι βάσις ἐστίν τὸ λατρεύειν τὴν ἐπίφασιν ἀντὶ τοῦ οὐσιώδους καὶ ᾧτινι πάντα τὰ ἐπακόλουθα καὶ πᾶσα ἰσχύς ἐν τῷδε συνίσταται, δῆλον ὅτι τὴν τέχνην, πλάνην ἀντὶ ἀληθείας μεταχειρίζεσθαι, εἰς τὸ ζενίθ αὐτῆς ἐνεγκεῖν.

1) Ἀριστ. Τόμ. Α΄. §. 524.

## Πῶς ὁ Ἀριστείδης μιμεῖται Δημοσθένην.

Ὁ Ἀριστείδης, ἐκ τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε εἴρηνται παρέλαβεν ἐκ τῶν τοῦ Δημοσθένους λόγων μόνον τὴν ἐξωτερικὴν χροιάν τοῦ λόγου, δῆλον ὅτι τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ἅπαντα τὰ ῥητορικὰ σχήματα ὅσα διὰ τὸν σκοπόν πρὸς σοφιστείαν ἥρμοττον καὶ ἅτινα οὗτος ἐν ὑψηλῷ βαθμῷ παρὰ τῷ Δημοσθένει εὗρεν ἀνεπτυγμένα.

Ὁ Ἀριστείδης ἐσπούδασεν ἄριστα τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῶν Δημοσθενείων λόγων, οὓς πολλάκις ἐδοκίμασεν ἀπομιμήσασθαι καὶ δι᾽ ὧν κανόνας τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ τέχνης τοῖς μεταγενεστέροις κατέλιπεν, χωρίς ὅμως διά τούτου τοῦ μέσου σπουδαίαν ῥυθμικὴν καὶ ἀγχίνουν προσοχὴν ἀποδεῖξαι[1]). Ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ὅλος αὐτοῦ ὁ βίος ἐν τῷ συγγράφειν ἡ ἐφαρμογή τῆς σμικρολογίας καὶ ἡ πεποίθησις, ἥτις δι᾽ ἀσήμων μέσων τῶν Ἀττικιστῶν συνέτεινεν, ὅπως τὴν μεγάλην αὐτοῦ ῥυθμικὴν ἐπίδρασιν ἐπιτύχῃ.

Ἐκ τῶν καταχωρισθέντων ὁμοίων παραδειγμάτων ἐν οἷς ὁ Ἀριστείδης τὸν Δημοσθένην ἀπομιμεῖται, σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι οὗτος πολλούς ἀγῶνας καὶ μεγάλας προσπαθείας διὰ τὴν ἀπομίμησιν ταύτην κατέβαλεν, ἀλλ᾽ ἅπας ὁ ἀγών αὐτοῦ οὐκ ἠδυνήθη ἀφικέσθαι εἰς τὸ εὐχάριστον ἀποτέλεσμα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὀνείρων αὐτοῦ· διότι καὶ αὐτὸς βλέπων τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου πολλάκις οὐκ ἐτόλμα ἀπ᾽ εὐθείας ὁμολογεῖν, ὅτι ῥάδιον τοῦτό ἐστιν, ἀλλ᾽ ἀείποτε ὑπὸ τὸ πρόσχημα θεοῦ τινός ἤ ὀνείρου τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἔλεγεν.

Ἐνῷ οὖν ἡ σοφιστική τέχνη ἐν τοιαύτῃ καταστάσει κατὰ τὴν 2αν ἑκατονταετηρίδα εὑρίσκετο, πῶς ἦτο δυνατόν προϊόντα κλασικῆς ῥητορικῆς ἐποχῆς παρασχεῖν; αὕτη ἦν πενιχρὰ εἰς τὰς ἐννόιας καὶ ἡ κυρίως παρόρμησις πρὸς

---

1) ἴδε Baumgart εἰς Αἴλιον Ἀριστείδην σελ. 149.

λόγους, ἡ ὕλη ἡ τὸν οἰκεῖον σχηματισμόν ἀπαιτοῦσα ἔλειπεν ἀπ' αὐτῆς. Ὅθεν αὕτη ἠκολούθει τῇ ἐναντίᾳ ὁδῷ, οἱ τύποι αὐτῆς ἐζήτουν τὴν αἰτίαν περιεχομένου τινός, οὕτω καθίστατο τὸ στερεότυπον εἶδος τοῦ λόγου τῆς ῥητορείας τῶν σοφιστῶν. Ἐν ταῖς μελέταις ἀπεμιμεῖτο ἡ σοφιστική τὸ παρόν καὶ ἐζητεῖτο ἡ ὑπερβολή, ἐνῷ αἱ ἐπιτηδειότεραι ἐκφράσεις ἔτι περαιτέρω ἐξετείνοντο καὶ διὰ σοφιστικῶν διαιρέσεων ἐπολλαπλασιάζοντο ἤ ἐπεξειργάζοντο δεδομένην ἱστορικὴν ὕλην καθ' ὅμοιον τρόπον καθ' ὅν ἡ ἱστορική ἀλήθεια ἄλλως οὐδαμῶς συνδεδεμένη ἦν, ἤ τέλος ἐξησκεῖτο ἡ σοφιστική τέχνη περὶ οὐδενὸς λέγειν. Τὸ τελευταῖον εἶδος οὐκ ἔστιν παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ, ἐπειδὴ οὗτος ἀείποτε τὴν ἐμφάνειαν τῆς σπουδαιότητος καὶ ἀληθείας ἐζήτει ἀποδιδόναι. Οἱ ἐγκωμιαστικοί λόγοι προσήνεγκον ἁρμόδιον πρὸς καλλιέργειαν πεδίον. Καθ' ὡρισμένους κανόνας ἐπηνέθησαν πηγαί, ποταμοί, θάλασσαι, νῆσοι, καὶ πόλεις, αἱ θέσεις αὐτῶν, ἡ ἀρχαιότης, ἡ οἰκοδόμησις· ἀφηγήθησαν οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι, οἱ ἥρωες ἐτιμήθησαν, οἱ θεοί ἐδοξάσθησαν· ἐνταῦθα συνίσταται ἡ εἰδικότης τοῦ Ἀριστείδου.

Οἱ λόγοι τοῦ Ἀριστείδου ἀνήκουσι κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ ἐπιδεικτικόν εἶδος, καὶ μάλιστα ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, καθ' ἥν ὁ Μένανδρος τό ἐπιδεικτικόν εἶδος ἐννοεῖ[1]), ὡς ἐγκωμιαστικοὺς καὶ τοὐναντίον. Ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ δηλοῦσιν οἱ σοφισταί διὰ τῆς λέξεως, ἐπίδειξις, τὸν πρὸς ἐξάσκησιν λόγον, δῆλα δὴ τὸν κατὰ καὶ ὑπὲρ δεδομένου τινός θέματος, ὡς λέγει ὁ Μένανδρος — τῶν δὴ ἐπιδεικτικῶν τὸ μὲν ψόγος, τὸ δ' ἔπαινος[2]).

Ὁ Μένανδρος ὅστις ὀλίγον βραδύτερον ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὸν Ἀριστείδην ἔγραψεν, ἀποδίδει αὐτῷ τὸν μέγιστον ἔπαινον μεταξὺ τῶν ῥητόρων τοῦ εἴδους τούτου, οὗτος ἀγαπᾷ ἀναφέρεσθαι εἰς Ἀριστείδην καὶ ἐπεξειργάσθη μέρη τινά δημοσίᾳ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀριστείδου καὶ ἀνύψωσε τὴν ἐκεῖ πρᾶξιν πρὸς θεω-

1) Ἴδε Spengel Τόμ. III. σελ. 331.

2) Μένανδ. Τόμ Α'. περὶ ἐπιδεικ.

ρίαν. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λέγεται ἐν τῷ περὶ ἐπικλήσεως τῶν θεῶν — ἔφην δὲ γενέσθαι τινάς ὕμνους καὶ ἐξ ὁμοίου τούτων ἁπάντων ἢ τῶν πλείστων συντεθέντων, οἵπερ εἰσί καὶ τελεώτατοι ἔπαινοι καὶ μάλιστα τοῖς συγγραφεῦσι πρέποντες· τῷ μὲν γὰρ ποιητῇ ἐξαρκεῖ καὶ μέρος τι ἀπολαβόντα καὶ κατακοσμήσαντι τῇ ποιητικῇ κατασκευῇ πεπαύσθαι, ὁ δὲ συγγραφεὺς πειράσεται διὰ πάντων ἐλθεῖν· χαριέστατον δὲ τῶν τοιούτων μέρος παρέσχηται ἐν τοῖς μαντικοῖς Ἀριστείδου· οὗτος γὰρ τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑγιείαν συγγέγραφεν, οὐκ ἔτι μοι ὡς ἐπαίνων ἀνθρωπίνων περιέργειαν ἔχοντας[1]).

Ὄντως ὅμως οἱ λόγοι οἱ πρὸς τιμήν τῶν θεῶν γεγραμμένοι, ὧν τὸ πλεῖστον μέρος διαρρήδην ἀναφέρει, ὅτι οὗτοι ὑπὸ θείας ἐπιρροῆς συντεταγμένοι εἰσίν, ἐστί τὸ κάλλιστον μέρος ὅπερ ὁ Ἀριστείδης γέγραφεν. Ἡ ὕλη παρέσχεν ἐνταῦθα μέγαν ὄγκον, ἐν ᾧ ῥάδιον ἦν ἐκ τῆς πληθύος τῶν μύθων τοὺς ἁρμοδιωτάτους ἐκλεχθῆναι· αἱ παντοειδεῖς ἀντιλήψεις καὶ ἑρμηνεῖαι τούτων ἦσαν ἐν χρήσει καὶ διὰ τὸ ὅλον ἐξ αὐτομάτου παρείχετο ὑψιπετὴς ποιητικὸς χρωματισμός. Εἰκὸς δὲ ἐστίν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ ἄσμενος πρός τὴν ὕλην ταύτην ἐστράφη, ἥτις λαμπροτέραν ὑπηρεσίαν αὐτῇ παρέσχεν, ἢ ὁ Μαραθὼν καὶ ἡ Σαλαμίς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, αἱ ἐλλείψεις τῆς σοφιστικῆς ἐκ τοῦ ἑαυτῆς συστήματος ἀναγκαίως πηγάζουσιν· ἔδει ταύτην μακρὰν τοῦ βάθους τῶν ἐννοιῶν ἀπέχειν.

Ἡ ἐπιδεξιότης ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῶν τύπων οὐκ ἐξήρκει πάντοτε, ἵνα ῥήτορα καὶ ἀκροατάς περὶ τῆς ψυχρᾶς κενότητος τοῦ περιεχομένου ἐξαπατήσῃ. Ἡ φαντασία ἀπῄτει, ἵνα κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῶν τύπων οἱονεί συμμορφώσῃ διαφόρους θέσεις καὶ ἰσχυροτέρας κινήσεις. Αὗται εὑρίσκοντο σπανίως ἐν πραγματικῇ ζωῇ, καὶ παρέσχον ἐνίοτε παρότρυνσιν πάσῃ δυνάμει τὸν λόγον προσφέρειν ὡς ψυχρὸν καὶ νενεκρωμένον, ὡς σχολαστικὸν καὶ μόνον τὴν ἀπαγγελτικὴν τῆς σοφιστικῆς τέχνης ἐζήτουν

1) Μένανδ. Τόμ. Α΄. σελ. 343.

*ἐπιδεῖξαι. Ἀναγινώσκων τις τοὺς τρεῖς λόγους τοῦ Ἀριστείδου περὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ σεισμοῦ, οὐκ αἰσθάνεταί τι συγκινητικὸν ἐξ ἀληθοῦς γλώσσης. Ὁ αὐτοκράτωρ Μ. Αὐρήλιος ἅμα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀριστείδου ἀνέγνω, ἥτις παρώτρυνεν αὐτὸν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς καταστραφείσης πόλεως, ἀφῆκε βαθὺν στεναγμόν, ὅτε δ' ὅμως ἔφθασεν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐφέρετο — ζέφυροι δ' ἐρημον πνέουσιν — ἐνταῦθα, λέγεται, ἔβρεξε δάκρυσι τὴν ἐπιστολήν*[1]).

*Οὕτω λίαν ἐξησκημένοι οἱ ῥήτορες οὗτοι εἰς τὸ μεταπλάττειν τὰ πράγματα ἦσαν, ὥστε ἐν τούτοις οὐδαμοῦ ἡ πραγματικότης ἐμφαίνεται· διότι ἀπὸ τούτων ἡ παράστασις τῆς ἀληθείας ᾤχετο ἀπιοῦσα, ἐπίσης δὲ οὗτοι ἐν τῇ σπουδῇ οὐχ εὑρίσκουσι τὸ μέτρον καὶ τὴν βάσιν, ἅτινα πάντῃ ἀπ' αὐτῶν ἐλλείπουσιν· ἐπειδὴ οὐκ ἔχουσι τὴν ἔννοιαν τί ἐστιν ἀλήθεια. Τὰ συμβεβηκότα καὶ τ' ἀντικείμενα, εἰσὶ δι' αὐτοὺς μόνον ἀφορμὴ καὶ διεξοδικὸν σημεῖον, ἵνα κατὰ τὰ ἑαυτῶν σχήματα ῥητορικὰς παρεκβάσεις πρὸς τούτῳ συνάψωσιν, αἵτινες μετὰ τῶν ἑαυτῶν ὑπερβολῶν καὶ διαιρέσεων μετὰ τῶν ἑαυτῶν ἀποστροφῶν καὶ λογοπαιγνίων θαυμάσιόν τι κρᾶμα ὑψηλῶν ἐννοιῶν καὶ φαντασίας παρέσχον, ἀλλὰ μόνον ὑψηλήν τινα ἔννοιαν μετὰ σοφιστείας ἐκδεδηλωμένην, καὶ φαντασίαν τινὰ ἐν φρούδοις λογοπαιγνίοις καταναλισκομένην, ἐπετήδευον.*

*Τοιούτου ὄντος τοῦ χαρακτῆρος τῶν τοῦ Ἀριστείδου λόγων, ἱκανῶς ἤδη δῆλον γίγνεται, ὅτι οὗτος μόνον κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους μιμεῖται τὸν Δημοσθένην, τῆς δὲ ἐσωτερικῆς σχέσεως τῶν δημοσθενείων λόγων ἀφίσταται ὁ Ἀριστείδης ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς· διότι παρὰ μὲν τῷ Δημοσθένει ὑπάρχει ὕψος ἐννοιῶν, σαφήνεια, σύνδεσμος ἀπαράμιλλος τῶν νοημάτων, χρῆσις προσήκουσα τῶν διαφόρων ῥητορικῶν σχημάτων, φυσικὴ ῥοὴ τοῦ λόγου, πίστεις καὶ ἀποδείξεις ἀληθεῖς, ῥυθμικὴ ἀνεπιτήδευτος, ἀπαγγελία ἀβίαστος, χάρις εὐφραδείας μεγαλοπρεπής, ἑνὶ*

---

1) *Φιλόστρ. περὶ Ἀριστείδ.* Diend. *Τόμ. III. σελ.* 759.

λόγῳ οἱ τοῦ Δημοσθένους λόγοι παριστῶσιν οὐχὶ φενάκην, ἀλλὰ τοὐναντίον λαλοῦσιν αὐτὰ τὰ πράγματα· οὐδαμοῦ ὑπάρχει κενή τις φράσις παρὰ Δημοσθένει· ἐνῷ παρ᾽ Ἀριστείδη ἀείποτε ἐπιπολάζει τὸ ἐπιτηδεύειν καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔκφρασιν καλλιεπῶς παραστῆσαι, ἀδιαφοροῦντι περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐννοίας τοῦ πράγματος.

Οὗτος ἐκλαμβάνει τὴν λέξιν, λόγος, οὐχὶ μετὰ τῆς βαθυτέρας πνευματικῆς ἐννοίας, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τὸν τύπον ῥητορικῆς εὐγλωττίας· ἐντεῦθεν ἡ μικρά ἰδέα τοῦ Ἀριστείδου περὶ φιλοσοφίας καὶ ποιήσεως, ἐντεῦθεν τὸ μὴ σοβαρὸν καὶ ἐπιπόλαιον τῶν λόγων αὐτοῦ. Τέχνην τοῦ γράφειν μακροσκελεῖς περιόδους καὶ παραστάσεις, κέκτηται οὗτος ἐν ὑψηλῷ βαθμῷ, ἀλλ᾽ οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου ἐξεικόνισιν τῶν ἀντικειμένων ἐκ τῶν ἀναριθμήτων αὐτοῦ περιγραφῶν ἔχομεν. Τέλος ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ ῥυθμοῦ αὐτοῦ ἡ ἐλαφρὰ εὐγενὴς χάρις τοῦ ἀπὸ στόματος ῥέοντος λόγου καὶ ἀπολείπεται πολὺ τῆς βαρυτῆτος τῆς τοῦ Δημοσθένους γλώσσης· ὅ τι ὑπελείφθη αὐτῷ διὰ τῆς μανιώδους ἐκείνης ῥυθμικῆς ἀπομιμήσεως, ἐστὶν ἡ γριφώδης περιπλοκή τῶν περιόδων καὶ ἡ ἀσάφεια τῆς ἐκφράσεως οὕτως, ὥστε ὁ Ῥαΐσκιος λέγει περὶ αὐτοῦ: scriptum grecorum quotquot logi post oratorem Thucydidem unus Aristides est omnium intelectu difficillimus cum propter incredibilem argumentationum et crebritatem et subtilitatem tum propter grecitatis exquisitam elegantiam[1]).

Ἀλλὰ παρὰ τοῖς συγχρόνοις τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τοσαύτην ἐντύπωσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ προὐξένησαν ἕνεκα τοῦ ἐπιτετηδευμένου τῆς φαινομενικῆς ἐμβριθοῦς πολυμαθείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀπατηλῆς λεπτολογίας συνεπτυγμένων ἀποδείξεων, ὥστε τοὺς λόγους αὐτοῦ μετὰ ζήλου ἐν τοῖς σχολείοις ἀναγινώσκειν, καὶ τοὺς ῥήτορας Μητροφάνην καὶ Σώπατρον τὰ ἔργα αὐτοῦ, δῆλα δὴ τὸν Παναθηναϊκὸν καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν τεσσάρων σχολιάσαι[2]).

---

1) ὅρα griech. Lit.gesch. Christ. σελ. 529.

2) Ὅρα ἐν τοῖς προλεγομένοις Ἀριστείδου ἐν τῇ Δινδορφείῳ ἐκδόσει ἐν Τόμ Γ΄. ἔνθα ἐπαινέται αὐτοῦ φέρονται οἱ ἑξῆς· ἐν σελ. 737 καὶ 474 ἀνώνυμοί τινες ἐν σελ. 758 Φιλόστρατος, ἐν σελ. 741 Λογγῖ-

Ἀλλ᾽ ὅσῳ ἤδη ἡ τότε μὴ μετ᾽ ἐπιστασίας γιγνομένη διάκρισις περὶ τῶν τοῦ Ἀριστείδου λόγων ἀνύψωσεν αὐτὸν καὶ ἐνόμιζεν ἴσως ἄλλον Δημοσθένην, τοσούτῳ ἡ ὀξυδερκής κριτικὴ διάγνωσις τῆς νέας ἐποχῆς διηυκρίνισε καὶ εὗρε τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τῶν τοῦ Ἀριστείδου λόγων, ὥστε τοῦτον μὴ μένειν πλέον ἐν τῇ προτέρᾳ τιμητικῇ θέσει τῶν ἀρχαίων.

*Τέλος.*

---

νος. Phrynichus Arabicus libro XI. *σοφιστικῆς παρασκευῆς* apud Photium Biblioth. Cod. CLVIII. (p. 101. ed. Bekker). Libanius in orat. pro Saltatoribus contra Aristidem *Τομ.* II. p. 475. Eunapius in Vita Himerii p. 166. Synesius in Dione p. 40. Photius in Biblioth. Cod. CCX—LVI. Suidas sub voce *Ἀριστείδης*. Antholog. Graec. lib. 4. p. 376. Edit. H. Steph. *Θωμᾶ σχολαστικοῦ*. Pius IV. Papa Romanus in basi Statuae Aristidis ab ipso collocatae in Biblioth. Hieronimus Wolfius in Praefat. *καὶ ἄλλοι.*

*Σημ. Ἐξαιτούμεθα τὴν ἐπιείκειαν τῶν φίλων ἀναγνωστῶν διὰ τὰ ἐναπομείναντα τυπογραφικὰ σφάλματα, ἅτε τῶν Γερμανῶν στοιχειοθετῶν ἀπείρων ὄντων περὶ τὸ Ἑλληνιστὶ στοιχειοθετεῖν.*